АДУНЕИ ЖӘЛАР РМИФҚӘА АХӘЫҴҚӘА РЗЫ

Аҟәа
2015

УДК ____
ББК _______
____

Ашәҟәы тыжьуп Агәыҳалалратә Фонд
“Аҧсны аҿиара Афонд “Амшра” ацхыраарала

____ **АДУНЕИ ЖӘЛАР РМИФҚӘА АХӘЫЦҚӘА РЗЫ.** – Аҟәа: 2015. – 184 с.

Аннотациа

УДК ____
ББК _______

© 2015

Ахқәа

Изакәуи амифқәа?

Изакәуи амифқәа? 8
Адоуҳатә ҭынха 9
Излеикәхеи амифқәа........10
Аҧсабара амаӡақәа........11

Месопотамиа

Месопотамиа 16
Ихадоу Анцәақәа........17
Адунеи шашьас иаиуз........18
Ауаа шыршаз 19
Аӡхыҵра ду........ 20
Ҕьильгьамеш аҭоурых 21
Аҧсаатә бааҧс Анзу........ 22
Суди Енлили рчара 23

Мысра

Мысра 26
Ихадоу анцәақәа 28
Анцәақәа реиҧшымзаара.
Урҭ зҽу аусқәа 30
Адунеи шашьас иаиуз........ 33
Анцәақәа рдунеи 34
Амра инымҵәаӡо аныҟәара 36
Осирис ишьра 38
Гор ихәыҷра........ 39
Гор иаб ишьа иуеит,
Мысра дагьахагылоит........ 40
Ра ихьӡ маӡа 42
Ра иблақәа 43
Аҧсцәа раҳраҭ 44

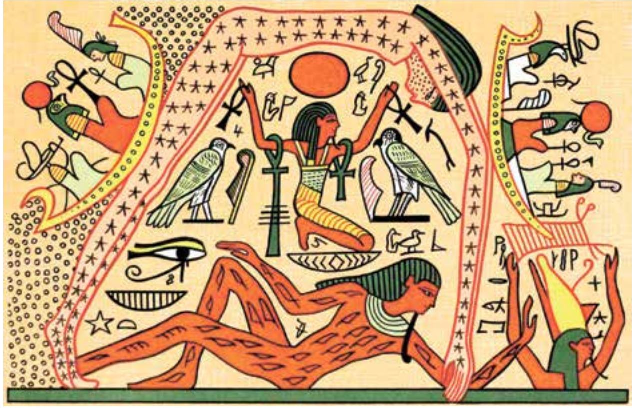

Ажәытәӡатәи Бырзентәыла

Ажәытәӡатәи Бырзентәыла........ 48
Анцәақәа рҭаацәара........ 49
Аҵьашьахәқәа........ 50
Иабантәааи анцәақәа? 51
Анцәақәа зегь раҳ Зевс 52
Абзиабара ихнахуаз Зевс........ 53
Дионис дызусҭада? 54
Афина аибашьҩыҧхәыс 55
Прометеии Зевси........ 56
Аӡхыҵра ду........ 58
Аполлон ибаҩхатәрақәа........ 59
Посеидон........ 60

Гефести Афродитеи ... 61
Аид – адгьыл аҵа ахра анцәа ... 62
Тесеии Минотаври ... 65
Персеии Горгона аҿаастәи ... 66
Едип илахьынҵа цәгьа ... 68
Иасони ахьтәы уасцәа
аҧшаараӡы аныкәаракәеи ... 70
Геракл ифырхаҵаракәа жәаҩа ... 72
Одиссеи иныкәара цьашьахәкәа ... 76

Ажәытәӡатәи Рим

Ажәытәӡатәи Рим ... 82
Еиҳа изымҵахырхәо анцәахәкәа ... 84
Енеи иҭоурых ... 86
Ромули Ремии ... 87

Кельты

Акельткәа ... 90
Ихадоу анцәакәа ... 91
Луг иеибашьра ... 92
Кухулин афырхаҵа ... 93
Финн акәыҕа ... 94
Пуил ифырхаҵара ... 95

Авикингкәа

Авикингкәа ... 98
Адунеи шышьас иаиуз ... 99
Одини, валькирии, вальхаллеи ... 100
Злеишәа цәгьоу Анцәа Локи ... 102

Адыд анцәа Тор ... 103

Индиа

Индиа ... 106
Индра иаамысҭашәара ... 107
Амца Анцәахәы Агни ... 108
Адунеи шышьас иаиуз ... 109
Ахаҿырацәа змоу Вишну ... 110
Рамеи Ситеи ... 112

Иапониа

Иапониа ... 116
Адунеи шшаз ... 118
Иӡанаки дзықәшәаз арыцҳаракәа ... 119
Амра анцәахәы Аматерасу ... 120
Сусаноои амаҭи ... 122
Ажьа-ками аҭоурых ... 123

Маиааи ацтекааи

Маиааи ацтекааи ... 126
Ацтекааи амракәа хәбеи ... 128
Ауааи маиси ... 130
Уицилопочтли ... 131
Маиаа рынцәакәа ... 132
Ауаа рира ... 133
Анцәакәа рыхәмарра ... 134

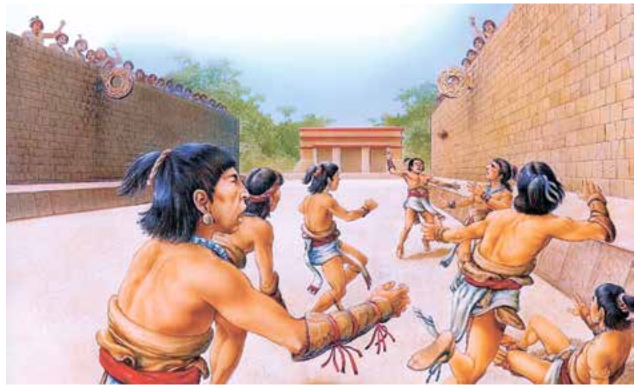

Аҩадатәи Америка

Аҩадатәи Америка ... 138
Адгьыл шыкалаз ... 140
Коиот амра шиҕьычыз ... 141
Адыд аҧсаатә ... 142
Ажәҩани амшәи рынцәахәы ... 143

Африка еиқәатҵәа

Африка еиқәатҵәа ... 146
Адунеи шышьас иаиуз ... 147
Абас икалеит амацәыс ... 148
Ауаа ԥсра рықәымкәа ишыказ ... 149
Пшьҩык ауааи абрынцьи ... 150

Австралиа

Австралиа ... 154
«Аҧхыӡ иалоу» аҧстәқәа ... 155
«Аҧхыӡбара аамҭа» ... 156

Аҧсуа мифқәа

Аҧсуа мифқәа ... 160

Изакәуи амифқәа?

Изакәуи амифқәа?

Амифқәа ижәытәӡатәу ҳәамҭақәоуп, адунеи шыкалази ауаҩы Анцәа дышишази, аиреи аԥсреи рымаӡақәа, адунеи аҿы иуԥыло аџьашьахәқәеи, анцәақәеи, аҳәынҭқарцәеи, афырхацәеи, урҭ рфырхаҵарақәеи рыбзиабаратә гәҭыхақәеи ртәы ҳарҳәоит.

Амифи алакәи

Алакәқәа – ауаа рхы иҭырҳәааз ҳәамҭақәоуп. Зегьы ирдыруеит алакәқәа рҿы имҩаԥысуа ахҭысқәа шыҟамыз. Амифқәа – зынӡа даҽакуп. Урҭ тыԥк аҿы инхоз, аамҭак азы иаԥызҵаз дара ажәлар рхаҭа агәра ргоит. Амифқәа аԥсабаратә цәыртԥрақәа, иара ауаҩы иҟазшьа, ауаатәҩса реизыҟазаашьа уҳәа сахьаркыратә хәыцрала иаадырԥшуеит. Амифологиа ажәытәуаа рдунеихәаԥшышьа, урҭ рхәыцшьа, рыгәҭыхақәа, рцәаныррақәа аныԥшит. Амифқәа рҿы зегьы аԥсы рхоуп. Урҭ раԥхьа иаԥызҵаз ауаа иҟалаҵәҟьаз ак акәны ирыдыркылоит.

Амифи аҭоурыхи

Аҭоурых аҿы иаарԥшуп ииасхьоу аамҭақәа раан иҟалаҵәҟьаз ахҭысқәеи урҭ ахҭысқәа ирылаз афырхацәеи ртәы. Амиф ҭоурых иадкыланы уахәаԥшуазар, ара ахҭысқәа адунеи ашьақәгылара, уи аԥҵара, раԥхьатәи аԥсабаратә цәыртԥрақәа рыҟалара, раԥхьатәи ауаҩы адунеи иқәлара иадҳәалоуп. Ажәытәуаҩ адунеи аиҿкаашьа, ахҭысқәа рымҩаԥысшьа амифтә аамҭазы иҟалаз ахҭысқәа ирыхҟьеит ҳәа иԥхьаӡоит, убасҟан иҟалаз зегьы ирҿыԥшлатәуп ҳәа иахәаԥшуеит.

Адоуҳатә ҭынха

Абшьҭрақәа рҭынха

Раԥхьатәи ауаа адунеи амифологиатә хаҿсахьақәа рыла ишьақәгылоуп ҳәа ирыԥхьаӡон. Амифқәа адунеиишьақәгылашьазы ирызцәыртҵуаз азҵаарақәа рҭак рыртон. Урҭ нас абиԥарала еимырдон, доуҳатә уасиатк еиԥш иазыҟан. Шәышықәсала ироуаз аԥышәеи аҟәыгареи иаауаз абиԥарақәа ирзынрыжьуан. Амифқәа рыбзоурала ацәгьеи абзиеи еилыдргон Аԥҭазаараҿи ауаажәларраҿи изықәныҟәаша аԥҟарақәа, ахымҩаԥгашьа, аизыҟазаашьақәа уҳәа шьақәдырӷәӷәон. Ажәытәуаа рдунеихәаԥшрала, анцәақәеи ауааи дунеик еицанын, есҟьынгьы еимадан. Ауаа зегьы анцәақәа ирымҭаныҳәон, анцәақәа ракәзар, ауаа агәаҟра ианакәшәоз ирыцхраауан, амашәыр иацәырыхьчон. Ажәларқәа зегьы дасу рынцәахаҭаратә культура, рытрадициа, рхатә ҵасқәа рыман. Урҭ зегьы амифқәа шьаҭас ирыман.

Зегь иеицырзеиԥшу асиужетқәа

Еиуеиԥшым акультуракәа дара дара иеинырует. Иаххәап, аурымқәа урҭ ргәылацәа-абырзенкәа рнырра рыман. Аха иеицәыхараз, ааигәа иеиднымхалоз ажәларқәагьы иааџьоушьартә еиԥш лассы-ласс рмифқәа еиԥшхоит. Убас, иҟоуп вавилонаа, абырзенкәа, индиаа рмифқәа. Адгьыл зегьы ҵаазырҟәрылаз, шамахамзар, зыԥсы ҭоу зегьы анызхыз аӡхыҵра баапс иҟалаз атәы зхәо. Адунеизегьтәи аӡхыҵра атәы хаԥхьоит ҳара иара убас Аҵьаҩыраҿы, Нои игба иазку аҭоурых аҿы. Аҭуорыхтҵааҩцәеи аҵарауааи ажәытәӡан Адгьыл зегь акәымзаргьы Амшынбжьахаҿы иҟаз аҳәынҭқаррақәа ӡаазырҟәрылаз аӡхыҵра ыҟаҵәҟьазу аилкаара иашьҭоуп. Ари ахҭысоуп Адунеизегьтәи аӡхыҵра иазку амифгьы зхылҵыз.

Ажәларқәа зегьы адунеи иаакәу амифқәа аԥырҵон. Урҭ амифқәа зегьы адунеи аиҿкаашьа аилкаара иахылҵит. Ауаа ирҭахын ирдыруазарц иаарыкәыршаны имҩаԥысуаз зыхҟьоз. Ирызцәыртҵуаз азҵаарақәа рҭак аныҟарҵоз амифқәа шьақәгылон. Амифқәа рҿы аҭҵаарадырра шьақәгылаанӡатәи аԥсабара аилкаашьа, ауаажәларра реилазаара, адинхаҵара заатәи аҿыдаракәак, афилософиа, аҟазара уҳәа рышьаҭақәа еиларсуп.

Излеиқәхеи амифқәа

Излаҳдыруеи ҳара азқьышықәсақәа раԥхьа адунеи ианыӡаахьоу ацивилизациақәа рмифқәа? Иҟоуп ҿаԥыцла иеимырдоз, нас ишнеиуаз, ирхаштҭуа мацара ибжьаӡыз амифқәагьы. Аха ирацәоуп иеиқәхаз амифтә сиужетқәа: урҭ еиқәханы иҟоуп аҩыраҿы, аскульптураҿы, асахьақәа рҿы.

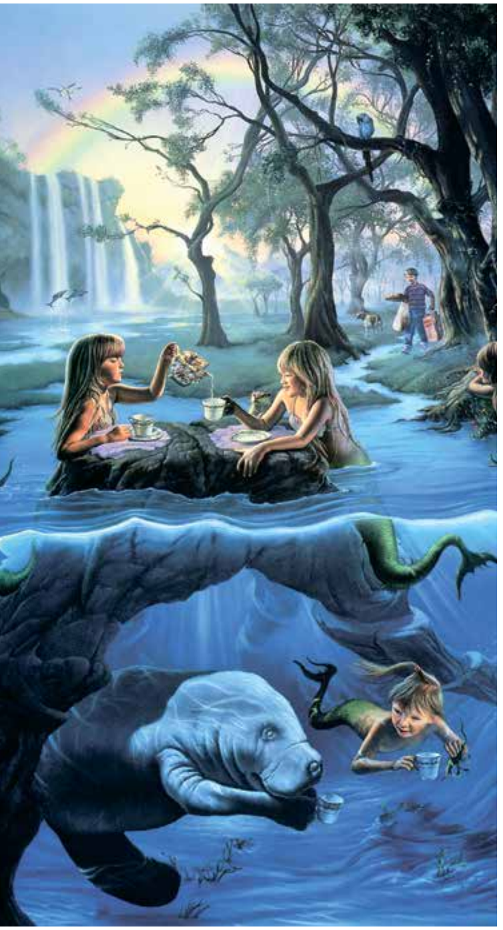

Иеиқәхази иӡызи амифқәа

Антикатә мифқәа (ажәытәӡатәи аурымқәеи абырзенқәеи) европаа ахаангьы ирхаштҭӡом. Ажәытә бырзен ҭоурыхҭҵааҩ Плутарх иеиқәирхеит Осириси Исидеи ирызку мысраа рмиф. Аха Америка инхоз ажәларқәа, иаҳҳәап, маиеи ацҭекааи зыда ыҟамыз рдоуҳатә ҭынха ахәҭак XVII ашәышықәсазы.Адунеи Ҿыц аазыртыз испаниатәи ампыҵахалаҩцәа ирыхҟьаны ибжьаӡит. Месопотамиатәи амифқәа рацәаны ҳара ҳҟынӡа иааӡеит. Урҭ еиқәзырхаз анышәаԥшьтә нҵамҭақәа ҟазҵоз аҟазацәа роуп.

Иҿыцу аартрақәа

XIX XX ашәышықәсақәа рзы археологцәа иҟарҵаз аартрақәа рыбзоурала ҳара ажәытәӡатәи ацивилизациақәа рзы еиҳа инарҵауланы иаҳдырыз, иеилаҳкааз рацәоуп. Афранцыз ҵарауаҩ Жан Шампольон 1822 шықәсазы ажәытәмысратәи аиероглифқәа дрыԥхьеит. Уи мысраа рынцәахаҵаракәа ирызкны иҿыцны иҳаиҳәаз рацәоуп. Ажәытәӡатәи Ҩ-ӡык рыбжьара, Месопотамиа аԥшаарақәа анымҩаԥыргоз ирыԥшааит анышәаԥшьтә нҵамҭқәа. Урҭ уаҩы имаҳацыз амифқәа рҭоурых еиҭарҳәон. Акельтқәеи авикингқәеи ртәы ҳҳәозар, иахьагьы еилкаам амаӡақәеи аимак змоуи адыррақәа ыҟоуп.

Аԥсабара амаӡақәа

Иаадырҩа адунеи аҳәаақәа

Ажәытәан ажәларқәа зегьы Адгьыл ахәҭа хәыҷык ауп ирдыруаз. Ажәытә бырзенқәа Амшынбжьаха аҕбақәа рыла ианхыз, уи аԥшаҳәа бзиаӡаны иҭырҵааит. Аха амшын ҿыкә анахыс иҟаз рыздырӡомызт аҟнытә, уа анцәақәа нхозар ҟалап ҳәа ргәы иаанагон. Абырзенқәа акыраамҭа мраҭашәараҿы, Амшынбжьаха нхыҵ иԥсыз рыԥсқәа ахьнанагоз Аид иаҳра ыҟоуп ҳәа ирыԥхьаӡон. Нас ауп аӡи адгьыли шыҟаз анеилыркаа. Ус анакәха, Аид адгьыл аҵан дыҟоуп ҳәа рыӡбеит абырзенқәа.

Адунеи асахьа

Иарбан жәларызаалак адунеи дара иаарыкәыршаны есҽны ирбоз иеиԥшны иҟоуп ҳәа иазхәыцуан. Ажәытәӡатәи мысраа адунеи дгьылчашәараны иаакәыршаны цәҳәыраны иҟоуп ҳәа ргәы иаанагон. Аҩадатәи Еропа ахьшәашәарақәа ахьыҟаз инхоз ауаа адунеи иҵааршәыраз адауцәа ирхылҵит рҳәон. Ажәытәӡатәи абырзенқәа адгьылбжьахалақәа рацәаны иахьырбоз иҵьаршьон. Урҭ анцәақәа анеибашьуаз Пасеидон иԥсаҟьаны амшын ихиԥсалеит ҳәа ргәы иаанагон.

Аԥсабара амчқәа

Ажәытә нцәахаҵарақәа рыҟны ауаа анцәақәа аӡәырҩы дара бзиа ирбоз, ма изыцәшәоз аԥстәқәа рсахьақәа рыманы ирбон. Мысратәи анцәақәа агәылшьап, ажә, амариал рхаҿсахьа рымоуп ҳәа ргәы иаанагон. Аҩадатәи Америка инхоз аиндееццәа, анцәақәа коиот иеиԥшуп ҳәа ирыԥхьаӡон. Австралиаа амаҭ иамҵаныҳәон. Ажәытәӡатәи ауаа, иеиуеиԥшым адгьыл хәҭақәа рыҟны инхоз,

Адгьыл иаақәынхо ауаа зегьы анцәақәа харҵон, урҭ ирылшоз, иҟарҵоз атәы еиҭарҳәон. Ишԥаҟалеи, ишԥацәырҵи раԥхьа анцәахаҵарақәа? Ажәытәӡан, аҳаирпланқәа, аокеантә лаинерқәа ыҟамызт, адунеи иакәшаны иҭырҵаартә еиԥш, ауаа адунеи зеиԥшраз еилыркаартә еиԥш. Иҟамызт акосмостә ракетақәагьы, апланетақәа, аеҵәақәа ҭырҵаартә аҭҵаарадыррақәа макьана иҟамызт. Азҵаарақәа рацәан, аха урҭ рҭаккәа рымамызт. Убри аҟнытә ауаа аԥсабара амаӡақәа раартразы, аҭаккәа рыҟаҵаразы амифқәа аԥырҵон.

ргәы иҵхоз азҵаарақәа еиҧшын. Аҧсабара амч уаҩы ихәартә икаҵатәуи, насгьы амч еиқәаҵәақәа риааишьас икои? Авулканқәа ирхылҵуа абжьы абантәааауеи? Иаххәап, ажәытәӡатәи абырзенқәа анцәа Гефест иоуп ҳәа ирыҧхьаӡон. Адгьыл ахь ақәа лазышьҭуада? Маиа аиндееццәа анцәақәа чаки роуп ҳәа ргәы иаанагон. Ирацәаҩуп ажәларқәа амра анцәахәы имҵаныҳәоз, избанзар амра Адгьыл арлашоит иагьарҧхоит. Ара анцәа ида ауаа нхашьас ирымои?

Адунеи шышьас иаиуи?

Ауаа зегьы ахьыказаалак зҵаарақәас ирымаз еиҧшын. Ажәҩани адгьыли калаанӡа икааз? Иабантәиааи раҧхьатәи анцәақәа? Ирацәоуп амифқәа адунеи ршаанӡа зехьынџьара иказ ӡы мацаран ҳәа ҳазҳәо. Ус ргәы иаанагон Иапониеи Месопотамиеи инхоз ауаа. Егьырҭ ажәларқәа, иаххәап, авикингқәа адунеи ҵа змам аҵааршәыра иахылҵит рҳәон, абырзенқәа агәра ганы икан уи аилаҩынтра (ахаос) ауп изхылҵыз ҳәа. Иеиуеиҧшым ажәларқәа рмифологиақәа рыкны, уахь иаҵанакуеит: аиндииццәа, акитаицәа, афиннцәа Адунеи акәтагь ҧшра амоуп, акәтагь иахылҵит ҳәа ргәы иаанагон. Ажәытәӡатәи аиапон жәлар адгьыл анцәақәа Иӡанакии Иӡанамии иршеит рҳәоит.

Зегьзымчу анцәақәа ауаа зыршеи?

Амифқәа ирныҧшит ауаа зызку дара зшаз анцәақәа рымҵаныҳәаразоуп ҳәа ишхәыцуаз. Абырзенқәа ауаа анцәақәа рымаҵ рулароуп, урҭ аҧсаҭатәқәа рызнаргалароуп ҳәа ирыҧхьаӡон. Месопотамиа иқәынхоз ауаа ргәы иаанагон, анцәақәа икарҵаша аус хьанҭақәа ауаа роуп изду, уи ауп изызку ҳәа дара. Анцәақәа ауаа злырхи? Икоуп имаҷымкәа ажәларқәа рмифлогиақәа анцәақәа ауаҩы даныршоз рказара рхы иадырхәон ҳәа ҳазҳәо. Маиа анцәақәа раҧхьаӡа ауаа анышәаҧшь иалырхит, нас амҿы, аҵыхәтәан, аҵыкәреи. Аҵыхәтәан икарҵаз рықәманшәалахеит. Мысратәи амифқәа рҿы иаҳәоит анцәа Хнум ауаа анышәаҧшь ишалихуаз. Месопотамиа иқәынхозгьы ауаа агәра ргон, анцәақәа рымчқәа еилаҵаны ауаа анышәаҧ – шьи ашьеи ирылырхит ҳәа.

Анцәақәа ауаа захьдырхәуааз?

Амифқәа ихарҳәоит анцәақәа ауаа ахьдырхәуан ҳәа. Анцәақәа ауаа ирызгәааууан. Урҭ рымҵаныҳәара иакәыҵыр, ма рыбжьы цәгьазар, мамзаргьы аҵәгьара картар, иранарыжьуамызт. Мифқәак рыкны анцәақәа ангәаалак, ауаа рзон, аӡхыҵра рыжәырҵон, даҽа мифқәак рҿы наӡаӡа аҧсҭазара рымырхуан. Анцәақәа ргәы иҭаркыз калар акәын, ауаа уи нарыгӡар акәын, ирыкәырҵаз ахьырхәрагьы рыдыркылон. Икоуп ажәларқәа, иаххәап, аҵтекаа, қьабзтә цасны ауаа ҧсаҭатәыс иказҵоз, аҧсҭазаара аҵыхәтәа аамҭа ахырҧаразы, мамзаргьы ақәа рзаурц азы, ма ртәыла аҵәгьара иацәырыхьчарц азы. Аҵтекаа рмифқәа рҿы адунеи аныршоз анцәақәа рыгәқәа ҭыхны инаргон рҳәоит, амра ажәҩан икыдларц азы.

Ауаа аныҧслак ашьҭахь ирзыҧшуи, иабацои урҭ рыпскәа?

Ауаа аныҧслак, урҭ рынаурқәа нарцәыка ицон. Нарцәы аазырҧшуа асахьақәа рҿы илашьцоуп. Аха икоуп ажәларқәа змифқәа рҿы иказ џьанаҭ ссир: абырзенқәа рфырхацәа уахь идәықәырҵон, авикингцәа – реибашьцәа гәымшәақәа, мысраа – ауаа цқьақәа дәықәырҵон. Ацивилизациақәа змаз ажәларқәа рмифқәа рыкны иҧсыз рыпскәа зықәшәараны иказ зыӡбоз анарцә нцәақәа ракәын.

Месопотамиа

Месопотамиа

Ҳара иахьа Месопотамиа аҭоурых ҳдыруазар, уи зыбзоуроу уа инхоз ажәларқәа 500 шықәса раԥхьа аҩыра ахьаԥыртцаз ауп. XIX ашәышықәсазы ирыԥшааз анышәаԥшь иалху анҭамҭақәа, кыдҩылақәа арҭ аҭыԥқәа ирызкны даара иҵьоушьаша аҭоурых харҳәоит.

Ишԥацәыртҵи арҭ аҳәамҭақәа?

Месопотамиа инхоз ажәларқәа адунеи ықоуп, избанзар уи анцәақәа иаԥыртцеит ҳәа ргәы иаанагон. Изырҭаххеи уи анцәақәа? Дара анцәақәа абантәааи? Арҭ азҵаарақәа рҭаккәа амифқәа рҿы иҳаууеит. Амифқәа ицәыртцуа зҵаарак иеиуеиԥшым аҭаккәа харҭар калоит: избанзар дара амифқәа зегьы аамҭак азы имиизеит. Зегь раԥхьа иаԥҵаз амифи, зегь раасҭа ихьшәаны иаԥҵаз амифи жәохә шәышықәса рыбжьоуп. Ари аамҭа аҩныҵка нцәақәак рхашҭит, даҽа нцәақәак еиҳагьы амчра роуит, иаххәап, ақалақь Вавилон ахылаԥшҩы анцәа Мардуку.

Амифқәа анызҵада?

Амифқәа анызҵоз рахьтә азәызаҭцәык иоуп зыхьӡ рхәо. Уи ианиҵеит ҩ-мифк Месопотамиа иазкыз.. Егьырҭ анҵаҩцәа рыхьӡ хара хкынӡа изымаaиӡеит. Месопотамиа инхоз ауаа анцәақәа зыгәра ргоз ауаҩԥшра рыман. Иара убас рыргәра ргон мчрала еиҳа иеиҭаз анцәахәқәагьы. Урҭ амҭәыжәҩа змаз ацә асахьа рыман ҳәа ирыԥхьаӡон.

Ихадоу Анцәақәа

Ихадоу Анцәақәа

Месопотамиа анцәақәа рацәоуп. Урҭ ахьӡқәа рацәаны ирымазар ауеит. Абар зегь иеицырдыруа анцәақәа: Ан (Ану) – ажәҩан анцәа, анцәақәа раб иоуп.

Енлиль – анцәақәа раҳ иоуп. Уи ашьха ақәҵәан дынхоит, есымша дыцәоуп. Енлиль дандыргәамҵуа изычҳаӡом. Ауаа рыбжьы дырцәгьар, иԥсы анишьо иԥырхагахар, дрызгәаауеит, иахьирхәуеит.

Анцәақәа зегьы иара даниашамгьы иҳәатәы харҵоит, иихәо карҵоит.

Адад – адыди, фырҭыни, аԥшеи рынцәа иоуп. Уи афырҭын бааԥсгьы аашьҭуеит адгьыл ахь, ақәа бзиагьы аируеит аарыхразы. Иара символс имоуп ацә.

Енки (Еа) – анцәақәа зегь раасҭа икәыҕоу, адгьыл чашәны иказҵо, акультура ауаа ирылазырҵәо, ауааи ацивилизациақәеи зшаз нцәоуп.

Иштар – аибашьра анцәахә лоуп. Уи лассы-лассы ахыци ахәымԥали кны лсахьа ҭырхуеит. Уи адагьы Иштар абзиабара анцәа лоуп, аха зны-зынла лара даара дыцьбароуп, бзиа илбо анылшьуагьы калоит. Мардук – Вавилон иахылаԥшуа нцәоуп.

Ануннакии игигии

Ануннаки Енлильгьы – иреиҳаӡоу анцәақәа роуп. Урҭ рхы аԥьабаа адырбаӡом, анцәақәа игиги, иреиҳаӡоу анцәақәа рнапаҵака икоуп азы тәамҩахә рымаӡам, есқьынгьы акрыруеит урҭ рныкәгаразы. Аха игигцәа рычҳара анхыҵуа, ануннакцәа ирҿагылоит.

Месопотамиа анцәақәа аҳцәа ирееиԥшын: урҭ ауаа аҳцәа рхәура иштаз еиԥш даргьы рхәура иҭан. Ԥшралеи казшьалеи месопотамиатәи анцәақәа ауаа иреиԥшуп, аха еиҳа рылшо, амч ду рыманы иаарԥшуп. Убри азоуп ауаа зрыцәшәоз, рымаҵ зыруазгьы.

Адунеи шашьас иаиуз

Иабантәиааи Адгьыли анцәақәеи? Ҳара ҳера ҟалаанӡа II азқьышықәса иаҵанакуа “Адунеи шашьас иаиуз иазку” аккадтәи апоемаҿы иаҳәоит, адунеи шан зегь рыҧсы рхазҭаз ҩ-мчык рыбзоурала ҳәа: уи Аҧсу (Абзу) – ахаҵа имч злаз аӡи,, егьы – Ҭиамаҭ – аҧҳәыс лымч злаз амшыни ракәын.

Анцәақәа реимак

Аҧсу иеиҵбацәаз анцәақәа қәыҧшқәа рыбжьы ахьырацәаз дрызгәаан, ианихырц иӡбеит. Аха Енки уи игәы иҭаикыз еиликаан, арцәага иҭаны дишьуит. Анцәақәа дуқәа, анцәақәа зшаз Ҭиамаҭ, лхаҵа Аҧсу дшьы ҳәа лыцархәоит азы аибашьра лҽазыкалҭоит. Уи азы ашҳам злаз агәылшьап дуқәа, алым думбеиқәа, ауаа-мариалқәа лшеит. Енки иҧа анцәа Мардук иоуп. Иара Ҭиамаҭ сылиааиуеит ҳәа агәра иргоит, аха уи азы анцәақәа зегьы драҳны дкаларц шиҭаху иеиҳәоит. Нас акаҭақәа, ҧшь-ҧшак, ҧшь - фырҭын, бҕьарс иҟоу зегьы аашьҭыхны, аҽыласқәа зыҵаҳәоу ауардын днақәҧалан амҩа дықәлоит. Анцәақәа драҳҳарц азы Мардук Ҭиамаҭ дылиааиуеит.

Аиааира згаз Мардук

Мардук, Ҭиамаҭи уи илыцыз лыри акаҭа рхарҧаны иааникылан ишьит. Уи лҵәеижь иалхны адунеи аҧиҵоит. Аха лҵәеижь ҩбаны иааиҩшаны азбжак еикәарҳәны ажәҩан алихуеит. Ҭиамаҭ лгәаҵәа Амза алихуеит, лхәамц аладатәи ахәҭа Адгьыл алихуеит. Уи Аҧсуи адунеиҭә океани рхаҿы икаиҵеит.
Анцәақәа зегьы Мардук идырныҳәалоит, ҳаҳ ҳәагьы иарҳәоит. Иара ихьӡала Адгьыл аҿы аҧшьаҭып дыргылоит, Вавилон ҳәа ахьӡырҵоит. Уи иаанагоит “анцәа дуӡӡақәа рҭыҧ ҧшьа” ҳәа.

Ауаа шыршаз

Игигцәа реилалара

Ануннаки захьӡу анцәа дуӡӡақәа рмазара ашара иалагоит. Ақалақь Урука анцәа Ан (Ану) ажәҩан ахь дхалоит, Енлиль – адгьыл дахылаҧшуеит, Енки Аҧсу иитәыз адгьылаҵакатәи аӡқәа игоит. Ануннаки рыҧсҭазаара ныҳәаны, гәырҕьачараны ирхыргоит. Урҭ русқәа зегьы игиг анцәақәа икарҵаларц ирыдырҵоит. Убри акнытә, игигқәа аӡқәа рзы аӡышьҭрақәа ржуеит, ашьхақәа еиқәҵаны идыргылоит, аӡбаарракәа карҵоит. Дара Адгьыл аформа арҭоит, нас иахылаҧшуеит – адгьыл иқәаарыхуеит, арахә рыхьчоит, аҽаҩра ҭаргалоит. Ус иниасуеит 2500 шықәса. Ҿнак игигцәа гәааны иеилалоит. Урҭ ануннакцәа уаҳа рымаҵ аура, акрырҿаҵара рҭахӡам, аус хьанҭақәа рыкаҵара мап ацәыркуеит. Ануннакцәа иеилыркааиуеит ак рмыӡбар, ирфо рымамкәа ишынхо. Енки анцәақәа рымаҵ зулаша ҿыц ауаа ишарц иакәикит.

Урҭ анышәаҧшьи ашьеи ирылхуп

Енки анышәаҧшь ҿыҭк аашьҭыхны анцәа ҧсаҭатәыс икарҵаз ашьа иӡааишьылоит. Абри ашьҭахь ауаа анцәақәа ирымоу акәыӷара маҷк даргьы ироууеит. Анцәа-ан Нинту (Нинмах) ари амажәа кәаҳаны жәиҧшь цыра асахьаҭрақәа ирҭалҵоит. Урҭ рахьтә быжьба ахаҵәа рылҵуан, агьырҭ абыжьба аҳәса рылҵуан. Абас жәымз рнаҩс, раҧхьатәи ауаа рабиҧара цәырҵит.

Изыршеи анцәақәа ауаа? Иабарыхәоз дара, изырҭахыз? Адунеи ишҧақәлеи раҧхьатәи ауаа?

Ауаа Енлиль иԥырхагоуп

Ауаа адунеи ианиужьҭеи 1200 шықәса ҵуеит. Урҭ адгьыл ақәаарыхшьа рҵеит. Уажәшьҭа рхала рхы ныҟәыргоит, аха рхыԥхьаӡара есааира иазҳауеит. Ауаа реилаҩеиласра, ршыкьбжьы Енлиль ихшыҩ дахырхуеит. Ускан Енлиль дгәаан, ауаа анихырц иӡбоит, адгьыл ахь ачымазарақәа ааишьҭуеит. Аха – Енкии алахьынҵа анцәа Намҭари, ауаа рыцҳаршьан ирыцхрааит. Ус даҽа 1200 шықәса мҩасит. Енлиль адгьыл аарҩареи амлакреи ааишьҭуеит. Енки еиҭа ауаа ихьчоит. Иара ақәеи, афырҭыни, адыди рынцәақәа рзы аԥсаҭатә ҟаҵаны шәхы ҿышәх ҳәа раиҳәоит. Аха Енлиль ауаа реиҭахьырхәразы иӡбоит аӡхыҵра ду рзыҟаиҵарц. Уи ари аӡхыҵра иҽазыҟаиҵонаҵы, Енки ауаа зегь реиҳа иҟәыҕаз аӡәы деиқәирхарц далагоит.Уи азы иара ԥхыӡ диҭаауеит, иагьиҵаиҳәоит аҕба дуӡӡа ргыл ҳәа, иузааигәоу, ууацәа, уҭынхацәа, иара убас аҩнатә, абнатә ԥстәқәа, аԥсаатәқәа аҕба иақәыртәа ҳәа иаиҳәоит.

Аӡхыҵра ду

Иеиуеиԥшым ажәларқәа репос, иара убас вавилонтәи аепос аҿгьы аӡхыҵра зыхҟьаз ҳәа иаҳәо амшын ӡы ахыҵра акәӡам. Уи анцәа ажәҩан аҟнытә илбааишьҭыз ақәеи аԥшацәгьеи роуп. Бжьаха-бжьымш афырҭын бааԥс асуан. Адгьыл алашьцара ахатәеит. Ақәеи аԥша бааԥси еилалан иаапкыз ақәеиԥш игьежьы-гьежьуа адгьыл иқәлеит. Ауаатәҩса зегьы ныҟәӡааны ицеит ауаҩ Ҟәыҕа иҭаацәеи иареи рыда. Ус ԥыҭрак ашьҭахь аӡхыҵра ду иҟаз еиқәтәеит, аӡқәа зегьы рҭыԥахь инеит. Аҟәыҕа иҕба амшын ҿықә ианаадгыла, анцәақәа иҭабуп ҳәа реиҳәеит. Урҭ шәара ишәыџьшьаны сеиқәхеит ҳәа афатә-ажәтә рзыҟаиҵеит. Енлиль иҳәатәы шхарымҵаз ибеит: зегьакоуп, аӡәы иҭаацәеи иареи еиқәхеит. Аха Енлиль Енки ихшыҩҵарреи Аҟәыҕа ифырхаҵареи ҳаҭыр ақәиҵеит. Абри азы аҟәыҕа ԥсра иқәымкәа уҟазааит ҳәа изиҳәеит. Енки абжьы рацәа, ауаа ршыкьбжьы изычҳауам азы ауаа рацәамхарц иҭахуп. Убри аҟнытә аҳәса зегьы хшара дырмоууа иҟаиҵоит, насгьы зегьы ирзауҷьу ашықәсқәа рнаҩс иԥсуеит. Ари амиф иҳанаҳәоит ауаа аԥсра зрықәырҵаз.

Аӡхыҵра ду

Анцәақәа ауаа анырша ашьҭахь ргәы рҭынчны анхара иалагеит. Уажәшьҭа урҭ аус руӡомызт. Ҳәыҷы-хәыҷла ауаа рхыԥхьаӡара иазҳауа иалагеит.

Гьильгьамеш аҭоурых

Гьильгьамеши Енкидуи

Анцәақәа Гьильгьамеш ихамаԥагьареи иҟазшьа бааԥси рзы изгәаан ирыӡбеит Енкиду захьӡу аӡә анышәаԥшь далырхырц. Уи ахамаԥагьа диабашьырц рҭаххеит. Аха Енкидуи Гьильгьамеши шнеиуаз иеиҩызцәахеит. Урҭ еицхыраан абнахьча – адауы Хәымбаба дыршьуеит адгьыл аҿы ацәгьа зуа дыҟамзарц азы. Гьильгьамеш имч џьазшьаз аибашьра анцәа Иштар, ари бзиа дшылбаз иалҳәеит, аха иара мап лцәикит! Иштар Гьильгьамеш дизгәаан амамыршәага ацә лшоит уи дашьырц, насгьы ақалақь ԥыххаа иқәнаҵарц азы. Аха Гьильгьамеши Енкидуи ацә иаиааиуеит. Хәымбабеи ажәҩан ацәи ахьыршьыз азы анцәақәа Енкиду ачымазарақәа изаарышьҭуеит. Гьильгьамеш иҩыза Енкиду иԥсра изыхгом, насгьы иаргьы ауаа зегь реиԥш аԥсра шиқәу еиликааует. Игәы ихашҭырц азы Гьильгьамеш амҩа дықәлоит.

Гьильгьамеш умԥсуа уҟазҵо дашьҭоуп

Гьилгьамеш иныҟәаракәа раан диԥылоит аӡхыҵра иалҵны имԥсуа иҟалаз акәыҕа. Аҟәыҕа иҟнытә Гьильгьамеш иеиликааит шәҭы џьашьахәык шыҟоу. Ари ашәҭ ахаан умԥсуа уҟанаҵон. Ари ашәҭ Гьильгьамеш амшын аҵан иԥшааует, иҭахуп. Урук ақалақь ахь иманы даарц. Аха иара ӡыхьк аҿы сҽыскәабоит ҳәа дахьнеиз, иҽикәабонаҵы ари ашәҭ амаҭ ицәафоит. Гьильгьамеш ауаа зегь реиԥш ԥсра иқәны дшыҟаз даанхеит.

Гильгамеш месопотамиатәи ақалақь Урука аҳас даман. Уи дынхон ҳара ҳера ҟалаанӡа XXVII–XXVI ашәышықәсазы рзы. Иԥсҭазаара даналҵ ашьҭахь дынцәартәит. Ҳера ҟалаанӡа III аӡқьышықәсатәи апоемаҟны уи аҳи анцәеи дырԥоуп ҳәа иӡбахә аҳәоит.

Анзу уарба дуӡӡоуп, ацқәа ахәархь еиԥшуп. Анцәа Енлиль имаҵ ауларц, иҩны агәашәқәа ахьчаларц азы иааигоит. Аха Анзу аԥшәма джьаны, дырҳәны имазара зегьы аманы ицоит, анцәақәа зегь раасҭа мчы аманы икаларц азы.

Анзу аԥшәма даԥсахуеит

Анзу есаашар иԥшәма аӡы ԥшьаҟны днеины иҽешӡааишьуа абоит. Уи аамҭазы Енлиль игәыргьынгьы, имантиагьы, зыԥсы ҭаны ианаҟоу зегьы рлахьынҵа зну аҩыра наганы иахраҭыԥ аҟны икәиҵоит. Анзу ахмчра асимволқәа зегьы ӡаны анцәақәа ираҳны, нас аигигцәа зегьы иара анапаҵаҟа икаларц аҭаххоит. Еимҟьара хәычык зауз Анзу, амаӡарах аманы ашьха аҟәцә ахь иԥырны ицеит. Адунеи шьхныԥсылеит.Уи акәхеит

Аԥсаатә бааԥс Анзу

анцәа иԥкаракәа зегьы еилагеит.

Аԥсахҩы дызшьуада?

Анцәақәа еилацәажәарц иеизеит: зегь раасҭа мчы змоу дарбану, Анзу иабашьра зылшода ҳәа. Анцәақәа хҩык маԥ ркит: анцәа имч зауз аԥсаатә аиааишьас иамоузеи? Енки ари аԥсаатә аибашьра анцәа – Нинурҭа дабашьааит иҳәеит. Нинурҭа анцәа-ан Нинмах (Дингинмарх) лԥа иакәын. Лара “Аира знапы иану” ҳәа хьӡыс илырҭахьан.

Аибашьра бааԥс

Нинурҭеи Анзуи анеибашьуаз, амра аҿаҵәахит, афырҭын бааԥс асит. Нинурҭа аԥхьа даҵахо далагоит. Анзу ихыц имнахит, аха Нинурҭа анцәақәа рымч имамзи, еиҭа аибашьра далагоит. Уи аԥсаатә амҵәыжәҩақәа хирффеит, нас иагьишьит. Абас, аҳрамч асимволқәа анцәақәа ирзыргьежьын. Адунеигьы ишахәҭаз еиҭашьақәгылеит!

Суди Енлили рчара

Аԥҳәысҳәара

Суд анцәа иихәо лаҳарцгьы лҭахым. Енлиль иеиликааует, ҵасла ишахәҭоу еиԥш, лнапы дшаҳәаракәу. Уи ицхыраа҄ Нуску аԥҳәызба лан дааиԥхьарц азы дишьҭуеит. Нуску Суд лан илеиҳәоит аԥшәма иааицхаз: Суд анцәа дуӡӡа иажәа лыдылкылар, иара ихан аҿы дшыкало, насгьы лара анцәақәа реихшареи ауаа рлахьынҵақәа рыӡбареи лнапы ишаниҵо! Илыхҵахоит лара ахьӡ ҿыц – Нинлиль (Аԥша аҳкәажә) ҳәа. Ахьӡ “Нинлиль” ахаҵа хьӡы Енлиль иахаршалоуп, Аԥша аҳ аанагоит. Ари ашьҭахь Суд Енлиль диццоит.

Енлиль Суд аҳамҭақәа рацәаны илиҭоит

Енлиль насыԥ ду змоу, Суд шәкыла аҳамҭақәа лзишьҭуеит. Уи аҟалаҿ аҿы зегьы ирбо-ираҳауа имҩаԥыргеит. Суд ҳамҭас илиҭеит абӷаҵьмақәа, абнацәқәа, ашьабысҭақәа, амшәқәа, ауасақәа, амаамынқәа, ажәқәа. Урҭ ирыциҵоит зыфҩы лаҳа-лаҳауаз ашәқәа, ацха зыхкы уҭаху, афиниккәа, амыҵмыцьқәа, ацақәа.

Адунеи иамкуа зыхә ҳаракыз ахаҳәқәеи, ахьи араӡни меигӡарахда.

Анцәақәа рымчра

Арҭ анеибага аҩбатәи амш азы Енлиль иԥшәма ԥҳәыс азин ҿыцқәа лиҭеит: уи аҿны инаркны лара абзиабареи ахшараиуреи рынцәахәыс дкалеит. Иара убас Енлиль аҿа зхылҵуа арыцҗәла данцәахәхоит, лара дырхылаԥшлоит аарыхрақәагьы. Аҵыхәтәан, лара аҩырагьы данцәахәхоит. Ари амиф Нинлиль дышцәырҵыз, насгьы лара лымчра ахьынтәааз атәы ҳанаҳәоит.

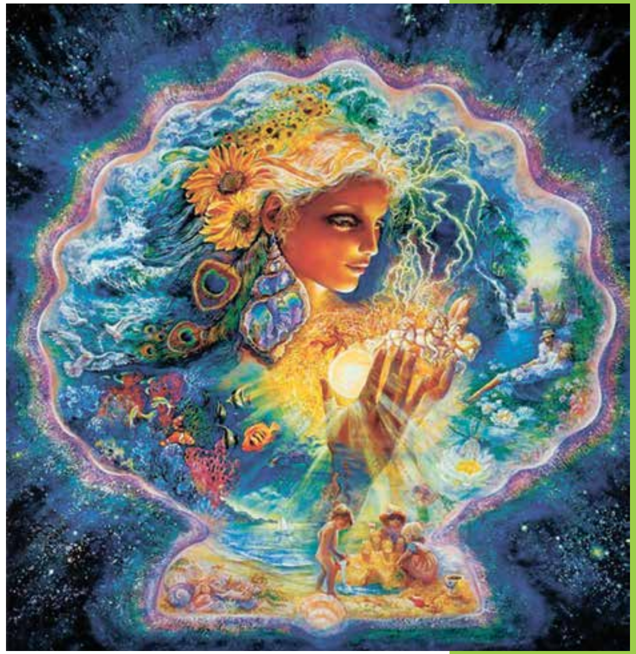

Ҿнак зны анцәа Енлиль иан лыҩны ашәхымс аҿы икәыԥшыз анцәа Суд дшылагылаз ибоит. Енлиль уи лыԥшӡара даткәеит. Мыцхәы мҳәаӡакәа Енлиль дигарц иакәикит, аха лара мап ицәылкуеит.

Мысра

Мысра

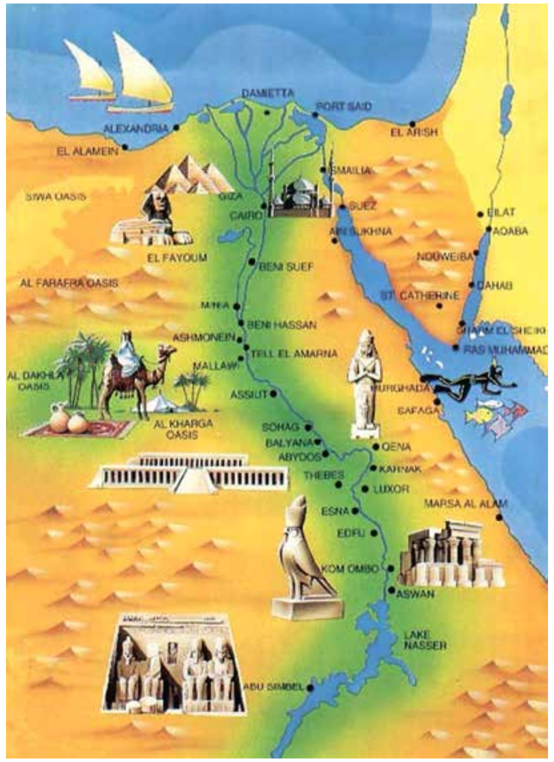

Мысраа анцәақәа зехьынџьара икоуп ҳәа агәра ргон. Адгьыл ауаа ахьықәынхо, егьи, амра анцәа уахынла дахьцо, иаҳамбо адунеи аҿгьы, ауаа аныҧслак иахьыкалогьы. Анцәақәа роуп адунеи зшаз. Урҭ адгьыл иахылаҧшуеит, иҭадырхаӡом.

Иҧшьоу аҩырақәа

3000 шықәса рыҩныҭҟа аҩацәа ианырҵон анцәақәеи афаронцәеи иҟарҵоз аиероглифқәа (абырз. (“иҧшьоу аҩырақәа”) рыла. Аиероглифқәа аҧызҵаз анцәа Тотом иоуп рҳәон. Мысраа иарбанзаалак ажәа амагиатә мчы амоуп ҳәа агәра ргон: аҿаҧыц ажәаз, аҩыратә мамзаргы ахаҳә ианырҵәылоз ажәагьы. Нил аладантә аҩадака ицоит. Амра мрагыларахьтә мраҭашәарака игьежьуеит. Абасала, аӡи алашареи роуп адунеи еидкыланы изку. Гәыцәс иамоугьы. Ажәытәӡатәи мысратәи аныхабаақәа андыргылоз убарҭ зегь азгәаҭаны идыргылон. Ҩныҵкала дара аҭыӡқәеи ашьакақәеи иргәыдыҧхалоз амра ашәахәақәа реиҭаҵшьа иақәыршәаны иеиҿкаан.

Аҧсра ашьҭахьтәи аҧсҭазаара

Мысраа аҧсра ашьҭахь аҧсҭазаара ыҟоуп ҳәа агәра ргон. Урҭ наӡаӡатәи

аҧсҭазааразы анхарҭақәа – аҧсыжырҭақәа дыргылон. Иҧсыз рцәеижь хәшәыркны наӡаӡатәи аҧсҭазаара иаздырхион. Адамра иҭарҵон амҭәаақәа, амаҭӡуцәа рыстатуиа хәыҷқәа, аҭӡамцқәа аиероглифқәеи гәҭыха зҿымыз аҧсҭазаара асценақәа ҭыхны ирнырҵон. Уи иҧсқәаз наӡаӡа џьанаҭ ҧсҭазаара рнаҭоит ҳәа ирыҧхьаӡон. Урҭ аҭӡы ианырҭаз зегьы нарцәы иҟалоит ҳәа, иҭырхыз асахьақәа зегьы рыҧсы рхалоит ҳәа агәра ргон.

Ихадоу анцәақәа

Ра

Ра – анцәақәа раҳ, Амра – анцәа, анцәа – ашаҩы, иааҳакәыршаны иҟоу зегьы зшаз иоуп. Есҽны уи имҩа дықәуп, ажәҩан далоуп. Уи имҩа адунеи еиҿнакаауеит, ишьақәнаргылоит. Ра лассы-лассы Амон дидыркылоит. Амонгьы амра анцәа иоуп. Иара иоуп Фива инхоз ауаа раԥхьаӡа изымҵаныҳәоз, нас Мысра зегьы имҵаныҳәо иалагеит. Убри аҟнытә аҩ-нцәак еидкыланы Амон-Ра ҳәа ахьӡ ирҭеит.

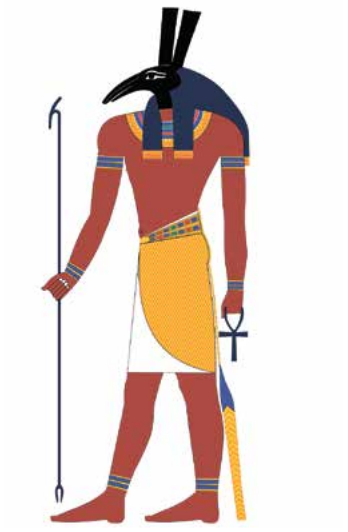

Сеҭ

Сеҭ иразу, аха зны-зынла ицәгьоу нцәоуп. Иара ибзоурала Амра каххаа иԥхоит ажәҩан аҟны, избанзар есыуаха амра анцәа Ра ишхәа ихьчоит амаҭ бааԥсы Поп даҿагыланы дабашьуа.

Осирис

Иԥсыз дарбанзаалак, анарцә нцәа – аӡбаҩ Осирис иахь днеиуеит уа наӡаӡа аԥсҭазаара соууеит ҳәа агәыҕра иманы. Ажәытәӡан адунеи анцәақәа анахылаԥшуаз, Осирис Мысра аҳас дыҟан. Уи Сеҭ ҳәа аиашьа диман амчра иашьҭаз. Сеҭ иашьа иаҳра игарц азы дишьуеит. Осирис иԥҳәыси аԥсцәа рынцәа Анубиси рыбзоурала Осирис иԥсы ҭалоит, аха уи нахыс уаҳа адгьыл ахь дзыхынҳәӡом, ахааназы анарцә дынхоит.

Исида

Исида адгьылчашәи, аӡи, аԥшеи дрынцәахәоуп. Лара убри аҟара амч лымоуп, лыԥшәма аҩбатәи аԥсҭазаара иҭара лылшоит. Исида – ан бзиоуп, лԥа дихӡыӡаауан, бзиа дылбон. Уи лԥа Гора иаб иашьа Сеҭ дишьыр ҳәа дшәаны дицәылҵәахуеит, ак имыхьырц азы дихылаԥшуеит. Исида мысраа рзы дынцәахәны дҟалоит, аҳәсеи ахәыҷқәеи дырхылаԥшуеит.

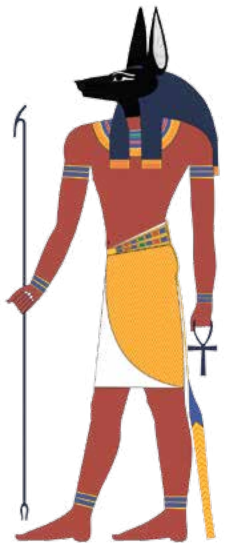

Анубис

Анубис – днашԥоуп. Осириси Исида лаҳәшьа Нефтиди дырԥоуп. Иара иоуп раԥхьаӡа амумиа ҟазҵаз – Осирис имумиа. Ари аҵас иабзоураны иаб еиҭа иԥсы ҭалеит. Абри инаркны Анубис ацәеижь ахәшәыркра, уи алагьы аиқәырхара данцәахеит. Иара убас уи аԥсцәа рықәыӡбараҿы Осирис дицхырааҩуп – иԥсыз иреиҳау аӡбаҩ иахь дымҩаԥигоит. Анубис абгалаҵ мамзаргьы абгалаҵ хы зхагылоу ауаҩы иԥшра иҭаны даарԥшуп.

Гор

Гор – Исидеи Осириси дырԥазаҵәуп. Ихәыҷра зегьы Нил аӡбаарақәа рҿы ихигеит. Ара иан Сеҭ ацәгьахәыц дицәыҵәахны длыман. Гор ианизҳа Сеҭ диҿагылоит мысратәи аҳраҭыԥ имихырц азы, аиааирагьы игоит. Гор – афараонцәа рымчра дахылаԥшҩуп. Асахьаҿы ахьшьыцба мамзаргьы ахьшьыцба хы зхагылоу ауаҩы диеиԥшны даарԥшуп.

Мысраа анцәа рацәа ирымҵаныҳәон. Арҭ анцәақәа адунеи ршеит, иагьырыхьчоит, ауаа ирыхӡыӡаауеит ҳәа. Анцәақәа рыхьӡала анызабаақәа дыргылон, аԥсаҭатәқәа ҟарҵон. Абар мысраа еиҳарак изымҵаныҳәоз анцәақәа.

Анцәаҟәа реиҧшымзаара. Урҭ зҿу аусҟәа

Аҳ Осирис закәанла Мысра дахагылан. Амчра бзиа избоз Сеҭ, маӡала иашьа Осирис дишьуеит мчыла уи иахра имихырц азы.

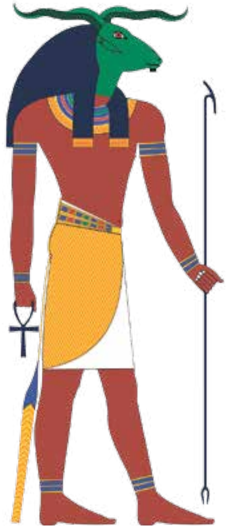

Хнум

Адгьылчашә анцәа Хнум ауаа анышәаҧшь иалхны ишоит. Уи еиҳарак иахьымҵаныҳәо Мысра аладахьала икоу Елефантин ақалақь акноуп. Хнум ибла иааҵмыршәо Нил дахылаҧшуеит, аҳаҧқәа ихьчоит. Мысраа архақәа ацәаакыра рызҭо, дгьыл чашәны иказҵо аҳаҧқәа ирҭыҵуа аӡқәа роуп ҳәа ргәы иаанагоит. Хнум ауаса ахы ихаргыланы даарҧшуп.

Хатор

Хатор амра зшаз, ажәҩан анцәахә лоуп. Лассы-лассы ажә атәыҩақәа лхаргыланы, лтәыҩақәа рыбжьара амра гьежь бжьаргыланы даадырҧшуеит. Хатор лгәыҧхәыхшала длааӡоит ҧхьаҟа ифараонхараны икоу, насгьы лара адгьыл чашәраны икалҵоит. Зны-зынла асахьаҿы ажә ахаҿсахьа лыҭаны дадырбоит. Хатор – абзиабара, амуызка, акәашара данцәоуп.

Бес

Бес егьырҭ анцәақәа дреиҧшӡам. Уи ихаҿы еицакуа, ашьап кьаҳә, ижакьа ду хәымсысӡа аҧсыцкьа зхам иршәоит, аҳәса ахшара анроуа дрыцхраауеит. Иара мысраа ацәгьара иацәихьчоит, атәыла зегьы акны аҭаацәа ирхылаҧшуа анцәа иоуп ҳәа имҵаныҳәоит. Бес исахьа зну алаҧш ацәыхьчагақәа рацәаны еиқәханы икоуп.

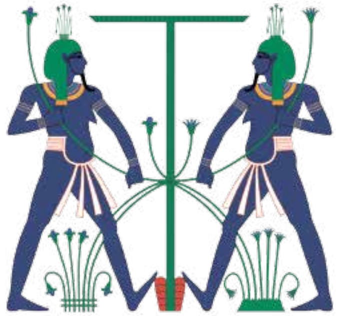

Хапи

Хапи анцәа, Нил есышықәса ихыҵыртә, адгьылқәа чашәраны иказҵо нцәоуп ҳәа дыҧхьаӡоуп. Мысра зехьынҵьара аҧсҭазаареи абаракьаҭреи рынцәахәы ҳәа имҵаныҳәоит. Хапи адгьылқәа алаҵараан, аӡы рыгмырхакәа ириҭарц азы Нил аҧстәы-ҧсаҭатәқәа аӡы иарҭоит.

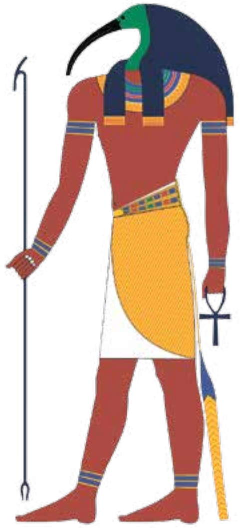

Тот

Тот акәыҕареи адырреи рынцәа иоуп. Уи аҧхьаӡареи аҩыреи аҧиҵеит урҭ рыла адырреи аҧышәеи еиқәырханы абиҧарақәа еимырдаларц азы. Иара аоцәа дырхылаҧшуеит. Иаргьы анцәақәа ҩҩыс дрымоуп. Урҭ рыӡбарақәа зегьы ашәкәы ианиҵоит, Осирис анарцә ҧсҭазааракны икаиҵоз аӡабарақәагьы надкыланы.

Таурт

Таурт агиппопотам ма алым ашьапқәа зҵоу агәылшьап ахәамц змоу нцәахәуп. Лара анра згәы иҭоу аҳәса дырхылаҧшуеит. Зцәа зтәым аҳәса дреиҧшуп. Таурт ахшара дызмоуа аҳәса лхәышәтәуеит, аҳәса ахшараиураан дрыцхраауеит, агәыҧхәыхш рызхара роуртә икалҵоит.

Бастети Сехмети

Бастет (Баст) – анцәацгәы, агәырҕьареи аччареи рынцәахә лоуп. Лара иҭынчу нцәоуп, аха уи лҿы агәеанызаара аҭахуп: дшәарҭахоит аибашьра данцәахәны,алым асахьа аахәаны даныкала. Ускан Сехмеҭ лыхьӡуп, лара лаб-анцәа Ра иаҕацәа ықәылхырц дашьҭоуп. Ҽнак зны, ауаа зегьы нлырҵәарц агьлыгымхеит. Уи адагьы Сехмеҭ ахәышәтәра данцәахәуп, ахәышәтәҩцәа дырхылаҧшуеит.

Себек

Себек агәылшьап, мамзаргьы агәылшьап ахы зхагылоу ауаҩы деиҧшны даадырҧшуеит. Уи аӡыцкьақәеи адгьыл чашәрақәеи рынцәахә иоуп. Мысраа аӡаҿы агәылшьапқәа шака ирацәоу акара аҽаҩра бзиахоит ҳәа ирыҧхьаӡоит.

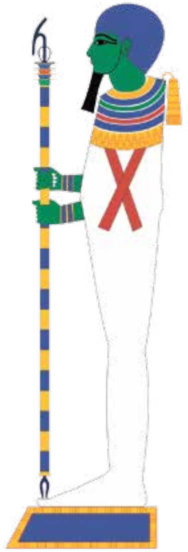

Птах

Птах анапказара иара убас ацабырги аиашеи рынцәахә иоуп. Ус есқьынгьы алабашьа иркны, матәа шкәакәала деилахәаны даарԥшуп. Птах иԥшәма ԥхәыс Сехмет лоуп. Птах еиҳарак иахьимтцаныхәо Мемфис ақалақь аҿоуп.

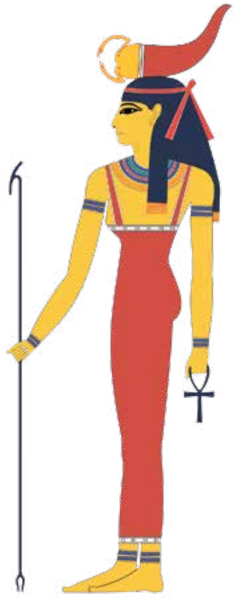

Селкет (Серкет)

Селкет – аԥсцәа рынцәахә оуп. Уи лаб Ра дицхраауеит ағацәа рықәхраҿы. Селкет амариал сахьа лытцаны дадырбоит лағацәа лыцәшәаларц азы. Аха лара ауаа рыцхалшьоит, рыхәрақәа лхәышәтәуеит.

Анцәақәа рыԥсы тоуп, нас иԥсуеит

Анцәақәа риира алакә казшьа амоуп: иаххәап, анцәа Ибис – Тот Сет ихыбаҩ далтцит, Амра анцәа Ра – ажәҩан агәашә Хатор лоуп. Уи аԥслымз илахәаз иваныза далтцит. Анцәақәагьы ԥсуеит. Иаххәап, анцәа Осирис иашьа Сет дишьит. Аха лассы-лассы амагиа мчы рхы иархәаны урт рыхәрақәа рхәышәтәуеит, рыԥсы тартцоит, аитаԥстазаара роууеит. Зыԥсы талаз анцәа имчра еитаизыхынхәуеит, мамзаргьы анарцәтәи аԥстазаара нцәас даиууеит (Осирис еиԥш). Анцәақәа акырмаата Мысра напхгара артон, аха нас ауаа рхала иахылапшларцаз рнапы ианыртцеит. Анцәақәа ауаа реиԥш иеисуеит, иеиндатлоит амчра, еимакны, иеибашьуеит. Иреихазоу анцәа Ра зны-зынла дгәаалоит!

Иԥшьоу аԥстәқәа

Мысратәи амифологиаҿы аԥстәқәа иреиҳау амчқәа рыртоит. Ирацәоуп аԥстәқәа рхаҿсахьа зырто анцәақәа: Анибус абгахәыцы деиԥшны дахдырбоит, Хатор ажә деиԥшны даарԥшуп, Бастет – ацгәы. Лассы-ласс анцәақәа рхаҿсахьа аазырԥшуа аԥстәқәа иреиуоуп: ацә, ажә, аматц, абгахәыцы, ахьшьыцба. Мысраа иԥшьоу аԥстәқәа ирымтцаныхәон. Урт аныԥслак, рцәеижь ԥхастамхартә икатцаны атоубытқәа иртатцаны иржуан. Убри акнытә археологцәа аԥшаарақәа раан аԥстәқәа рцәахақәа (рмумиақәа) рԥылоит.

Ахаҿсахьа рацәа змоу анцәақәа

Нцәак иеиуеиԥшым ахаҿсахьақәа имазар калоит. Аха дарбан нцәазаалак иара иҷыда казшьоу, (ишәтцатәы, ихылԥа, искиптр, аԥстә-символқәа) иарбан хаҿсахьазаалак дызлаудыруа иара исимвол имоуп.

Адунеи шашьас иаиуз

Аокеан Нун иахылтцыз Амра анцәа

Аханатә акгьы ыказамызт, аокеан Нун азы еилаханатара ада. Есышықәса Нил ахытцра иханахәоит зехьынцьара азы еилаханатара шыказ. Ускан агәылшьапқәа заакәрылон. Аокеан атцантә ахәхәыгәра аалыхәхәеит, амра анцәа Ра ахыцәқәа дыкәгылан. Уи ихала аныда абыда адунеи данылеит. Ра иԥсыԥ дахылтцит ахауа анцәа Шу, иара убас ацәаакыра анцәа – аԥхәызба Тефнут. Ари раԥхьазатәи атаацәара иахылтцит иеицииз адгьыл анцәа Геби ажәҩан – анцәа аԥхәызба Нути. Урт рыхшара аетцәақәа ракәхеит. Лассы-ласс Нут лхаҿсахьа аадырԥшуеит етцәала иҩычоу аматәа лышәтцаны. Иара убас даҿа ҩ-таацәарак – Осириси иԥшәма Исидеи, Сети иԥшәма Нефтидеи. Абас икалеит адунеи ду. Аха аокеан шыказ икан, имыззеит. Иара ажәҩан аҿыкәыршан. Мысраа ари аокеан иацәшәон адгьыл иахытцәар, изааныркәрылар хәа. Ари аокеан баапс, аныхабаақәа рҿы иаарԥшуп иԥшьоу азиа еиԥш.

Ауаа адунеи ишыкәлаз

Мифкәак ауаа Ра илабжышқәа ирхылтцит рхәоит. Аха даҿа мифкәак мысраа ауаа шаны адунеи иқәызтцаз анцәа Нум иоуп рхәоит. Урт анышәаԥшь иалихит хәа ирыԥхьазоит. Ра ауаа рлахьынтца избон. Насгьы дарбанзаалак данишоз аԥстазаара амч – ка илаитцон. Ка – ауаҩытәҩса аҩбатәи иатарнак ауп. Уи ауаҩы дыԥсыргьы анарцә аԥстазаара инатон. Иара иԥсыз ауаҩы ицәеижь иалатцәахын, рхәоит. Убри азакәын мысраа иԥсыз ауаҩы ицәеижь хәшәыркны изеикәдырхоз. Аԥсыбаҩ атоубыт аҿы акы ахьыр хәа ишәаны, иԥсыз исахьа змаз астатуиа хәычы иттартцон.

Ишԥашаз адунеи? Ари азтцаара маза атак, мысратәи амифқәа рыкны иаарԥшуп. Абар урт рахьтә зегь иеицырдырюа.

Анцәақәа рдунеи

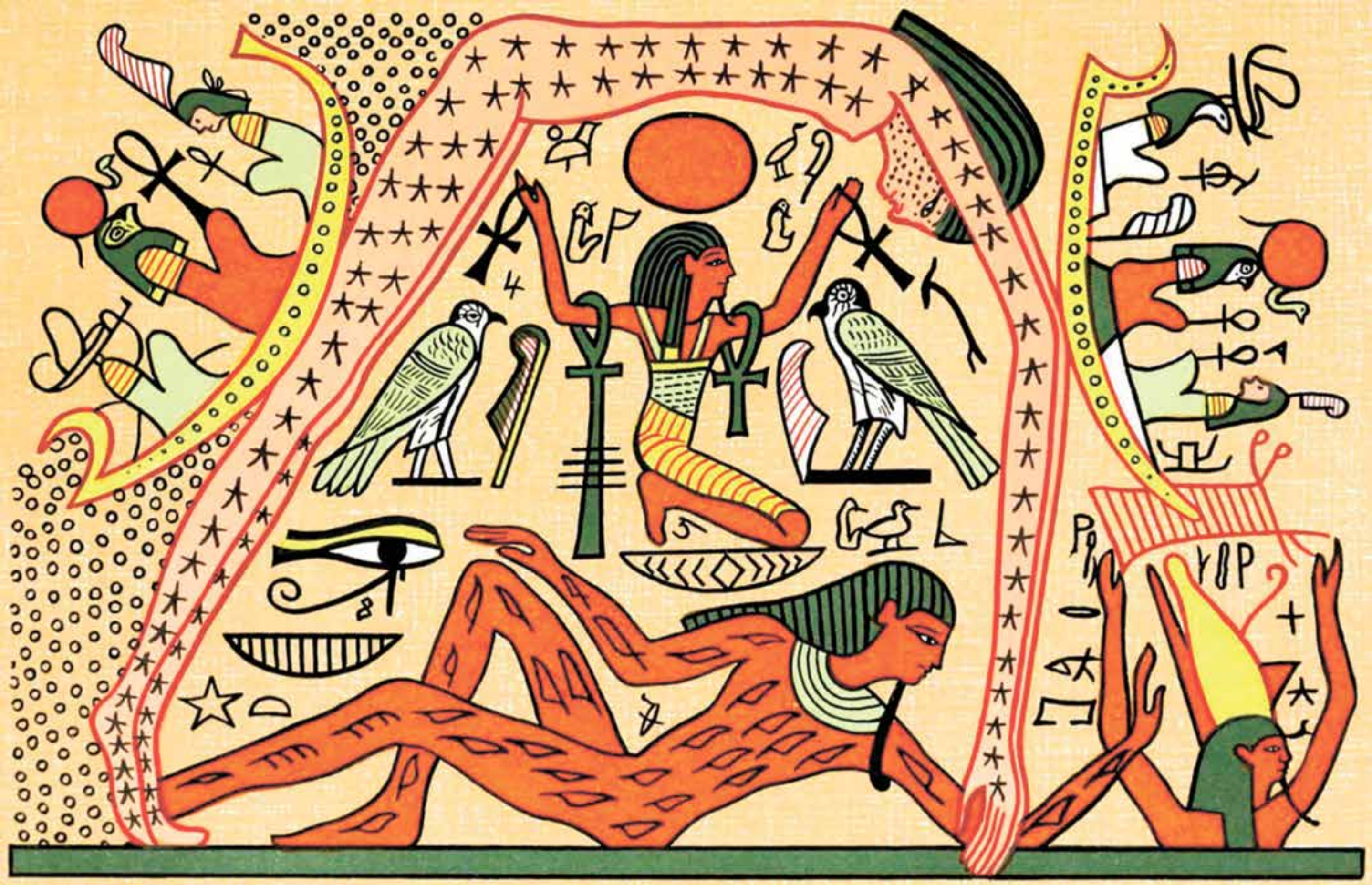

Аҧсра анаҩс аҧсҭазаара

Ауаа аныҧслак, мраҭашәаракa адгьылаҵатәи Осирис иаҳрахь ицоит. Анарцәымҩа хьанҭоуп иагьшәарҭоуп. Уи иҧсыз ауаа маншәаланы ианысны Осирис иӡбараҿы ахара анырхыхха, џьанаҭ дгьыл Иару акны наӡаӡа ҧсҭазаара рыманы икалоит.

Иабанхои анцәақәа?

Анцәақәа реиҳарак ажәҩан аҿы инхоит. Адгьыл анцәа Геб адгьыл аҿы дынхоит, анарцә дунеи анцәа Осирис – адгьыл аҵа аҳраҿы. Урҭ рынхашьа зеиҧршоу, шамахамзар, џьаргы иахцәажәаӡом, ауаа анцәақәа ирыздыргыло аныхабаақәа иреиҧшуп.

Мысраа ргәаанагарала, анцәақәа аҳауа, ажәҩан, адгьыл аҿы икоуп. Дара роуп иааҳақәыршаны икоу зегь зшаз, адунеи аиқәырхаразы есыҽны амч еиқәаҵәақәа ауаа иркәырцоит.

Ажәҩани адгьыли реихшара

Адгьыл анцәа Геби ажәҩан анцәа Нути аимак роууеит, избанзар есҽны лыхшара – аеҵәақәа кны илфоит, нас еиҭа ҿыц илыхшоит. Убри акнытә аҳауа анцәа Шу хаҵеи ҧҳәыси еилихуеит. Геб ҵака даанхоит. Уи ишьамхы харкәаланы дахьтәоу азоуп Адгьыл еикарамкәа, кәаҧаҿаҧараны изыкоу.

Нут лцәеижь шьҭыхны хыхь, Геб иханы икоуп, лара Шу инапкәа лыҵаргәыны дааникылоит. Уи ажәҩан ауп. Адунеи уахи-ҽни ашьақәгылашьа
Нут- ажәҩан, Геб – адгьыл, Шу- аҳауа, Ра – амра.

Адунеи ашьақәгылашьа

Мысраа ахаҵа имч ахы ахьакуа адгьыл акноуп (хаҵа мчуп изхылҵыз) хәа ирыҧхьаӡоит. Адгьыл анцәа – Геб иоуп. Амреи, аеҵәақәеи есҽны ажәҩан иӡсо иалоуп, анцәа Нут лцәеижь иахыкәшо. Зегь раҧхьа икалаз аокеан адунеи зегьы лбаанадарц имақаруеит, еиҭа алашьцара нахатәарц азы. Нун аказшьа баапс, Нил анхыҵуа иаанарҧшуеит. Уи зны ишәартоуп, зны иҧсҭаҵагоуп.

Амра инымҵәаӡо аныҟәара

Амра зланыкәо иарбан мҩоу?

Мрагылара, ашамҭаз даацәырҵуеит амра анцәа. Уи ҽынлатәи ишхәа днаҟәтәоит. Жәаҩа сааҭ уи дыӡсо адгьыл инахыкны, хыхь ажәҩан – Нил дхуп. Ахәылҧаз мраҭашәарака дааиуеит. Уи уахынлатәи ишхәа днаҟәтәоит. Адгьыл аҵантәи Нилгьы, уахынлатәи иныкәаракәа раан даҽа жәаҩа сааҭ дыӡсо дхуп. Уи аамҭазы адгьыл зегьы алашьцара нахатәоит. Амра ускан анарцәтәи адунеи арлашоит. Мифқәак рыкны амра анцәа ессааҭ ишхәақәа иҧсахуеит рҳәоит. Насгьы уа иеиеиуеиҧшым анцәахәқәагьы ицуп.

Амра анцәа Раи амаҭ ду Апопи реиқәҧара

Апоп адгьыл аҵатәи ахра икоуп, маҭ дуӡӡоуп. Уи есыуаха амра лбаанадарц иалагоит адунеи ахь ицәырымҵларц азы. Амиф ишаҳәо ала, Апоп Ра зыкәтәало уахынлатәи ашхәа аннакылоит, адгьыл аҵатәи Нил аӡы зегьы ыжәуа. Аха есыуаха амра анцәа иҩызцәа ари амишәан иаиааиуеит. Убас, Сеҭ амаҭ иажәыз аӡы зегьы аҿихуеит азы Ра еиҭа имҩа дыкәлоит ажәҩан Нил аӡы ашамҭаз деиҭацәырҵырц. Раи Апопи реиқәҧара иаанарҧшуеит адунеи ашьақәгылашьа еилазго ацәгьареи, алашьцареи, ахаоси ирҿагылоу амчқәа реибашьра. Анцәа Сеҭ амаҭ дуӡӡа есыуаха дабашьуеит. Уи ахаангьы амра анцәа Ра иаӷоуп. Уи знымзар-зны Ра ииааир, Амра бзанҵы игылаӡом. Амра анцәа иҩызцәа Апоп есыуаха иабашьуеит, аха есымша алашара аиааира агоит, адунеи еиқәхоит.

Иџьашьахәу аиҧыларакәа

Амра анцәа уахынла акыраамҭа дныкәоит. Убаскан, иҧылоит иеиуеиҧшым аџьашьахәқәа. Уи адгьылаҵантәи адунеи џьашьахәы далсроуп. Шьаҿацыҧхьаӡа игәиҽанӡамкәа, есымша уадаҩрақәак дрықәшәоит. Зны-зынла уи аҧслымӡраҿы ишхәа рҳәаӡо иманы дцалароуп. Амра иҧылоит амаҭ ҿаастақәа, аха урҭ цәгьара изыруӡом, анаҩс, ибоит ашьамҭлахә зшьоу аҧсцәа, ишхәа амца зку аӡиа иаҩсуеит, уи аинҭәылара иатәуп. Ессааҭ Амра анарцә гәашәқәа ирҭысны ицалароуп. Уи азы уи агәашә зыхьчо ихьӡ иҳәалароуп, ускан иааимкьоит агәашәқәа. Мысраа урҭ аҷаҧшьаҩцәа рыхьӡқәа рдыруазар, урҭ ирҭахыз ддыркаҵон, рнапаҵака икоуп ҳәа агәра ргон.

Амра ахаҿқәа: мрагылареи мраҭашәареи

Амра мрагылара игылоит ацәҳәырақәа рҿы. Ари ашәаҧшь ҟаҧшь Амреи Апопи реибашьра угәаланаршәоит. Адунеи аҿы еиҭа аҧсҭазаара ииуеит. Амра ангыло анцәа Хепри ихаҿы амоуп. Шьыбжьагәазы Амра ҵәҩанҵәы ианхало, анцәа Ра ихы амра гьежь ықәыргыланы даадырҧшуеит. Ахәылбыҽха амра аҭашәарахь ахы анархо, алабашьа зҽанҵаны игылоу абырг, мамзаргьы ауаса хы зхагылоу ауаҩы – Атума иҧшра иҭаны даадырҧшуеит. Амра уахынлатәи аныкәаракәа ртәы лассы-лассы афараонцәа рыҧсыжырҭақәа рыкны аҭызқәа ирнырҵалоит.

Амра ҽынла Адгьыл арлашоит. Уахынла уи аҭыҧан иааиуеит Амза, Амра аҽаҵәахуеит, ицоит иџьашьахәу, аха ишәарҭоу аныҟәаракәа рахь. Игаларушь уаҵәы еиҭа? Ауаа акыр ирзаҧсоу алашара рнаҭару? Мысраа ари агәра аганы иҟаӡамызт азы есышьыжь амра ангылоз иеигәырӷьон.

Осирис ишьра

Анцәа Осирис, Ра иеиԥш, Мысра аҳас даман. Уи андгьыл анцәа Геби ажәҩан анцәа Нути рԥеиҳаб иеиԥш закәанла аҳас дыкан. Осирис иаҳәшьа Исида дҧҳәысс дигеит. Урҭ ауаа адгьыл аҟәаарыхшьа ддырҵеит азы ауаа нхо-инҵуа иалагеит. Аха уи иашьа ашьыцра илан азы Сеҭ иаҳҭыԥ имихырц иӡбеит.

Сет игьангьашра

Мысратәи амифҟәа Сет Осирис Нил аԥшаҳәаҿы диҟәларц азы дгиппопатамхеит ма дгәылшьапхеит рҳәоит. Абырзен шәҟәыҩҩы Плутарх ари аҭоурых даҽакала иеиҭаиҳәоит. Сет иҩызцәеи иареи даара иԥшӡоу шәындыҟәрак ҟарҵеит Осирис дакыртә еиԥш. Нас, Сет ачара уны иашьа Осирис дааиԥхьоит. Уа Сеҭ абри ашәындыҟәра иакуа ҳамҭас исҭоит ҳәа рылаиҳәоит. Иҩызцәа неины иакуазар гәарҭошәа ҟарҵеит, аха иакӡом. Осирис иҿы ианааии днеины дынҭатәоит. Убасҟан, Сеҭ иҩызцәа иаразнак ашәындыҟәра ашә надыркын, Осирис дышҭаз инаганы Нил иаларыжьуеит.

Осирис иԥсы ҭалеит

Исида лыԥшәма даара хьаас дҟалҵан, дҵәыуеит-дхьит, нас ибаҩ сзыԥшаауазар ҳәа амҩа дықәлеит. Уи Осирис иԥсыбаҩ лыԥшаауеит аҟалаҟь Библ аҿы. Ари Сет иаҳан Исида длышьҭалеит. Исида длыхьӡан, Осирис ицәеижь жәиԥшьнтә ишаны Мысра зегьы иԥсаҟьаны иалаиԥсеит. Аха Исида илулак лыԥшәма ицәеижь зегьы еидылкылоит, нас Анубис ицхыраарала иԥсы ҭалҵоит. Уи нахыс Осирис аԥсцәа рдунеи аҟны даанхоит, аԥсцәа раҳра – анарцә дахагылоит.

Гор ихәыҷра

Гор иан дихӡызаауеит

Исида Гор длааӡоит маӡала, лԥа ианбаизҳауеи, данбаҕәҕәахои ҳәа дизыԥшуп, иаб ишьа уны аҳра ҭыԥ ирхынҳәырц. Лԥа Сет дицәылыхьчарц Нил ахахьы аԥҟызра ҭыԥк аҿы, аҳаскьынра ду иҽылакны уаҩы дахьимбо дҵәахны, аҭакәажә ԥшра аахәаны, ауаа лнапы нарымҵакуа, дрыҳәо лхәыҷи лареи рхы ныҟәыргон.

Амариал аҵыԥ

Ҿнак зны Гор амариал ицҳаит. Исида лԥа ԥсы ихаӡамкәа данылба, дшәаны анцәаҟәа зегьы рымч даҳәоит. Амра анцәа Ра ажәҩан иалаз ишхәа ааникылоит анцәа Тот адгьыл ахь дылбааны ахәыҷы илалаз ашҳам илихаанӡа.

Анцәа ахәыҷкәа ихьчоит

Гор иан дышихӡызаауазгьы, есҽены акака имыхьыр ауамызт Гор хәыҷы, аха аҵыхәтәан аԥышәаракәа зегьы деибга-дызҩыда дрылҵуеит. Убри аҟнытә Гор ахәыҷы ԥшра аахәаны – ахәыҷкәа зыхьчо нцәаны дҟалоит. Ианизҳа, уи иаб Сирис ишьа иурц игәы иҭаикуеит.

Исида анашанамчы лымоуп азы дыхьшьыцбаха даақәгылоит. Иршьыз лыԥшәма Осирис ицәеижь дахаԥыруа, нашанала лыԥшәма имчҟәа илылхуеит, уи ашьҭахь лцәа ахшара далашәоит, дагьлоууеит аԥа. Уи Гор ихьӡуп. Шьҭа Исида Мысра аҳра ҭыԥ аанызкылаша дшыҟоу Сеҭ илмырдырроуп, иара ахәыҷгьы дшәарҭоуп азы дыхьчатәуп.

Гор иаб ишьа иуеит, Мысра дагьахагылоит

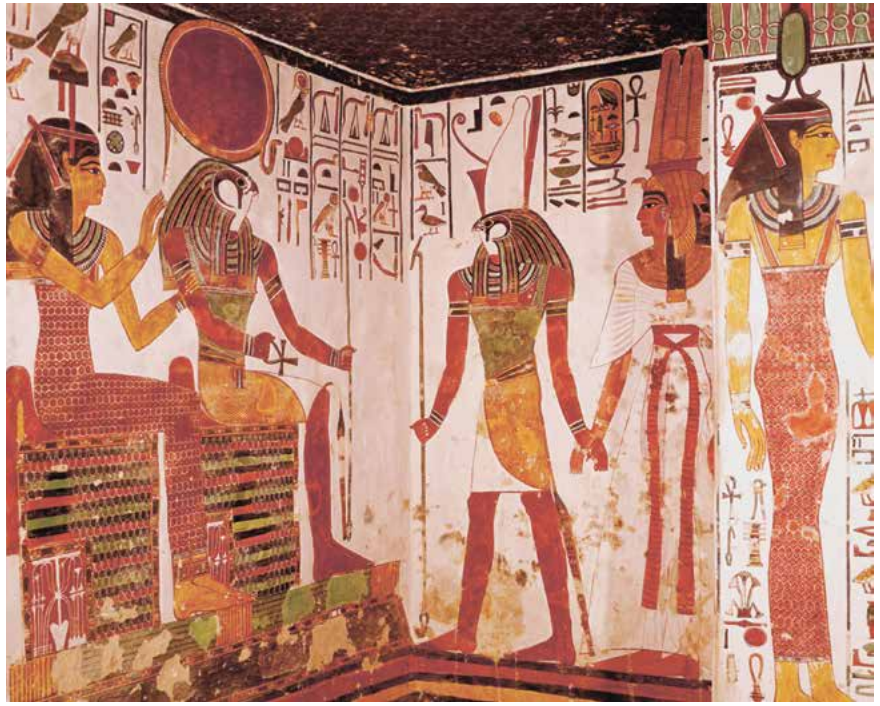

Сет иашьа дышьны Мысра аҳас дҟалоит. Аха Гор ианизҳа, иаб ишьа уны ахҭыԥ ирхынҳәырц иӡбоит. Уи Сет даниабашьуа, иан Исидагьы дицхраауеит.

Анцәақәа рызбарҭа

Анцәақәа аӡбара мҩаԥыргарц иеизеит. Зегьы иреиҳау – амра анцәа Ра еиҳабыс дрымоуп. Гор аус шыҟаз реиҳәеит. Уи Мысра ахҭыԥ иара закәанла аанкылара азин шимоу рызбарц шиҭаху реиҳәеит. Анцәа Тот Гор дихьчоит, аха аиҳарак Сет иганахь иҟоуп: уи иара Ра ихаҭагьы дидгылоит! Анцәақәа ргәаанагарақәа еиқәымшәаӡеит. Исида иаалылшо зегьы ҟалҵоит лԥа дышиашоу агәра длыргарц азы, аха Сет уи аӡбарахь днаимышьҭырц далагоит. Сет анцәақәа-аӡбаҩцәа Аҩныҵҟатәи адгьылбжьахаҿы иеизартә иҟаиҵоит, насгьы ашхәа аныҟәцаҩ аԥхәыс лақәыртәара азин иҭаӡом.

Исида лмаана

Исида Сет маанала ижьара лылшоит. Лара аҭакәажә маҭәа лшәылҵан, лҽырҩашьаны ашхәа арныҟәцаҩ ахьымацәаз иҭаны адгьылбжьахахьы дызхыҵуеит. Аԥшаҳәа данааҟәгыла дыԥҳәызбаха дааҟалоит. Сет ари даниба дигәаԥхеит. Исида сԥа дыхьчаҩуп, тәымуаҩык иаб изынижьыз иуасақәа имихырц даҿуп азы сицхраарц сааит ҳәа иалҳәеит. Сет ари игәы иалсын ахьчаҩ қәыԥш сицхраауеит ҳәа иӡбеит. Уи иагьизеилымкааит Исида изеиҭалҳәаз ахҭыс Гор иҭоурых ишеиԥшыз! Сет атәымуаҩ диқәызбоит, аб иҭынха аԥа ишитәу ҳәагьы ақәиҵоит. Абас, Исида маанала Сет дииааит, аӡбаҩцәа Гор диашоуп ҳәа рызбеит.

Гор Сет иажәанҵа идикылоит

Сет дгәааӡеит, Гор диабашьырц азы ажәа иниҵеит: аҩыҵьагы гиппопотамханы Нил рҽаларыжьроуп. Аиааира игоит аӡаҵҟа хымз иззычҳаз. Гор ари аԥышәара дақәшаҳаҭханы идикылоит.

Гор ахҭыԥ ирхынҳәуеит

Сети Гори аӡы ианҭала, Исида Сет аӡәгьы иахьимбо ихы иархәаны лԥа диеихсны дишьыр шауа иеилылкаауеит! Лара Нил аҿықә аҟынӡа ҳнаӡандаз ҳәа дгәаҟуан, аӡы ианҿықәгыла, Сет диеихсын дылхәит. Лашьа иакәымзи зынӡа дылзымшьит. Абарҭ ахҭысқәа рышьҭахь Гор ииулак, ахҭыԥ ирхынҳәуеит, уи иара дақәиҭын аҟнытә. Акыр аамҭақәа рнаҩс анцәақәа адгьыл аҿы раҳра ауаа рнапы ианырҵоит. Мысра аҳцәас иҟалоит афараонцәа. Осирис иеиԥш, урҭгьы амчра аб иҟнытә аԥа иахь иаргон. Осирис изку амиф иаҳәоит Ажәытәӡатәи Мысра амчра аб иҟнытә аԥа иахь изиасуаз.

Тот рольс инаигӡоз

Адырраҟәеи, аҩреи, аԥхьаӡареи, амагиатә аҭәҳәақәеи рынцәа Тот анцәақәа рӡызбақәа зегьы ашәҟәы ианиҵон – абри инаркны акәын урҭ амч анроууаз. Абасала, Мысраа рзы аҩыра амагиатә мчы амоуп. Уи адунеи ашьаҟәгылара иацхраауеит. Тот – аҩыра анцәа, Гор дидгылоит, ус акәзар, Гор диашоуп.

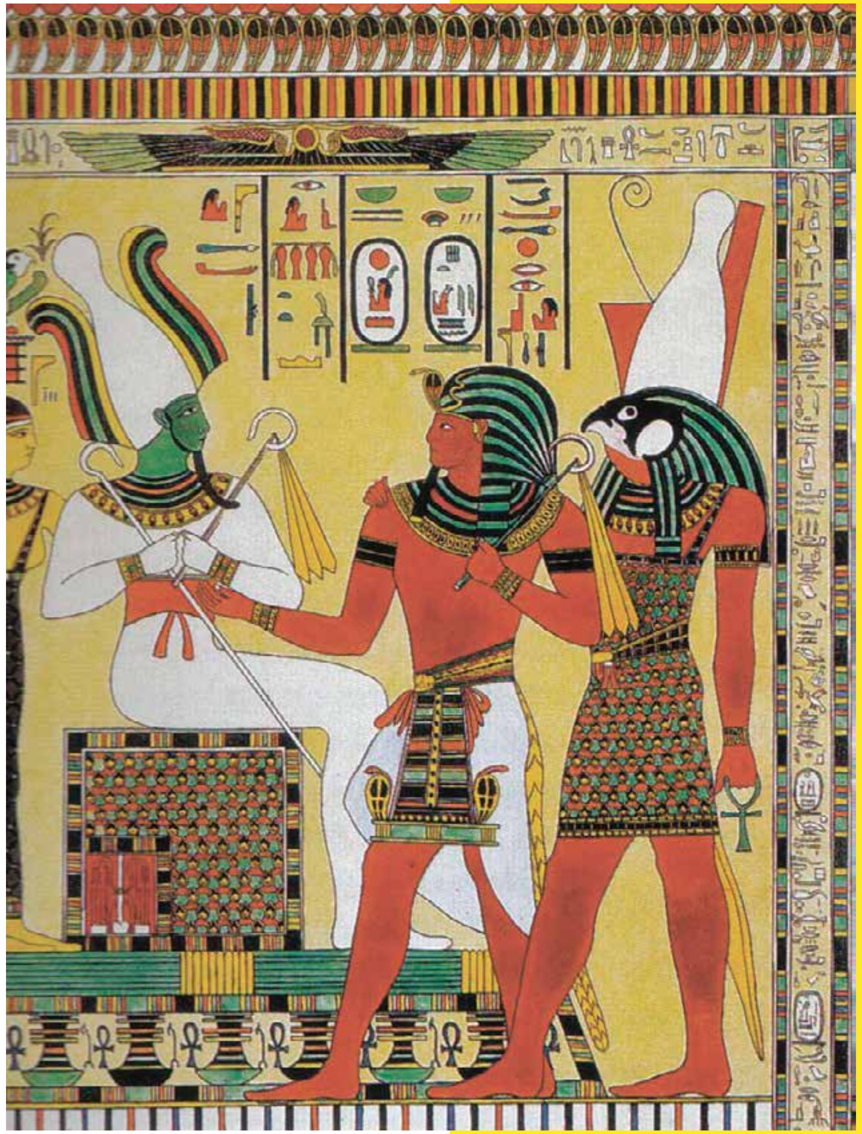

Ра ихьӡ маӡа

Мысраа рҿы ахьӡ иара изтәыз иҵәахны иман, имаӡан. Урҭ агәра ргон, ахьӡ здыррыз ауаҩы уи зху инапаҿы иаагара илшоит ҳәа. Амра анцәа Ра ахьӡқәа рацәаны имоуп. Аха зегь раасҭа имаӡаз ахьӡ аӡәгьы иирдырӡомызт: избанзар уи иара имч аман. Анцәахәы Исида маанала ари ахьӡ еилылкаарц лызбеит. Илҭаххеит Ра диаҟарахарц, иара иаҟара амч лымазарц.

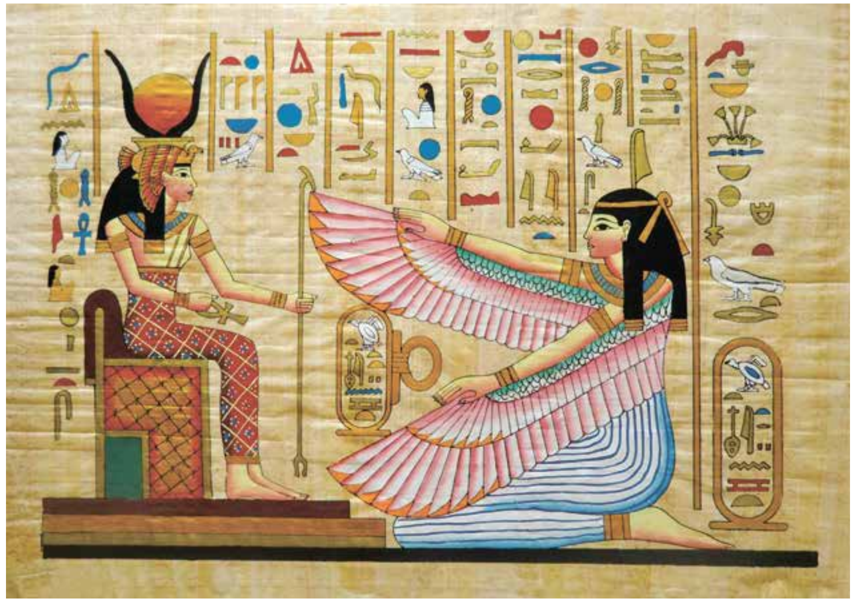

Исида лмаана

Исида дазхәыцуан, амра анцәа ихьӡ маӡа шԥаиҵысхри ҳәа?

Исида Ра дишьклаԥшуа дишьҭоуп. Ус ҽнак, уи ихьӡ маӡа еилылкаартә аҭагылазаашьа ҟалеит. Зны Ра дшыцәаз, маҷк ижьцәа иҿыҵыкәкәоит. Исида уи ижьцәа еизганы, анышәи иареи еиларшьышьны ашҳам бааԥс змоу амаҭ ҟалҵоит. Уи амаҭ Ра изыҭрысуеит. Ра ари амаҭ иара имшаӡеит азы изшьӡом. Исида амаҭ Ра дахьныҟәалоз амҩан џьара илҵәахуеит. Лара ишылыӡбаз еиԥш, амаҭ анцәа ицҳаит. Ашҳам ицәеижь алалара ишаҿу ибоит, аха акгьы изыҟаҵом. Игәыҽеанӡамкәа ихьыз дызлаиааирызеи? Егьырҭ анцәақәа еизоит, бзиа ирбо рынцәа ачымазара дшаргәаҟуа рбоит.

Исида аиааира лгоит Ус Исида даацәырҵуеит. “Ухьӡ саухәозар, сара усхәышәтәуеит” ҳәа иалҳәоит. Ра ихьӡқәа зегьы акакала Исида лзеиқәыԥхьаӡара далагоит: “Адгьыли ажәҩани зшаз, Ашьхақәа зыргылаз, Аӡхыҵрақәа ҟазҵо”. Абас, ихьӡқәа зегьы иҳәоит имаӡаз ада. Аха ихьаа еиқәтәом. Нас уаҳа ианизымычҳаӡа, Ра дақәшаҳаҭхеит, ихьӡ лаиҳәоит, аха иареи лареи рыда уаҩы ишиарымҳәо иеицәажәеит. Исида илҭахыз анеилылкаа, аҭәҳәа ҟаҵаны, аҳаскьын хәшәы Ра ихәра иақәылҵеит. Ра дыбзиахоит. Уи нахыс Исида амра анцәа иеиԥш ларгьы амч лыманы дҟалоит.

Ра иблақәа

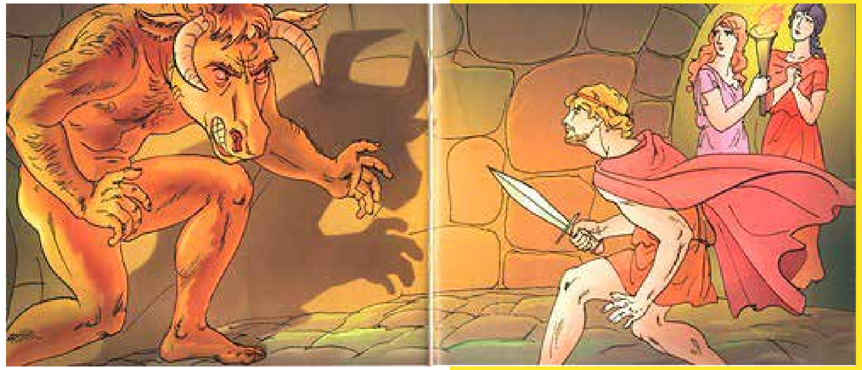

Ажәытәӡан зны амра анцәа Ра Мысра дахагылан. Аха ауаа ажәҩан аҳ Ра ацәгьара изырурц рыӡбеит – иҟалап, ари шьҭа дажәӡеит азы иаҳҭаху иҳарҟаҵалоит ҳәа ргәы иҭаркзар. Ра ауаа ирхәыцыз еиликаан, анцәақәа еизигеит еилацәажәарц азы, рхы еилаҵаны ауаа ирзыруша рызбарц азы.

Аҳ дажәӡеит

Ра акыршықәса аҳра иуан, аҵыхәтәан дажәит. Ауаа цәгьарак изырурц шырҭахыз анеиликаа, шәыхшыҩ сылашәҵароуп иҳәан, Нун, Шу, Тефнут, Геб, Нут дрыԥхьеит. Нун Ра иабжьылгеит Ибла рзыишьҭырц уи иаб иаҕацәа аларыблырц азы, Ра иаб – адунеии ауааи зшаз, амра анцәа иоуп.

Ауаа рныҵцәара

Ра Ибла дәықәиҵоит анцәахәы – ажә Хатор аԥшра аҭаны, ацәҳәыраҟәа рахь иҵаны зҽызҵәахыз ауаа ирышьҭаҵаны. Урҭ аӡә даанмыжькәа иқәысхуеит ҳәа Хатор анцәахәы – алым Сехмет лакәхоит. Сехмет иаалԥыхьашәоз мысраа зегьы лфоит, нас Ра иахь дхынҳәны даауеит. Аха уи ашьа агьама лгәаԥхеит азы ари аҿы даанымгыларц даҿуп.

Ра ауаатәҩса ихьчоит

Ра ауаа рныҵцәара аанкылатәуп ҳәа иԥхьаӡоит, ауаа рыжәла аныӡаар иҭахым, урҭ иара имшеи! Даалаган, быжьнызықь еирыӡ ахәыӡ уараш аохра ҟаԥшь алаиҵоит. Ауараш ҟаԥшьхоит ашьеиԥш. Ианыхәла адгьыл иқәиҭәоит. Ашамҭаз Сехмет ауаа рныҵцәара деиҭалагарц иақәылкуеит. Аха ашьа кашы ианылба иџьалшьоит, ажәрагьы далагоит, дагьашьуеит азы лшьоурагьы лхашҭуеит. Абас ауаа еиқәхеит.

Ра ажәҩан ахь дхалоит

Амра анцәа аиааира игоит, аха ауаа уаҳа дрызхәыцуам. Нут длыҳәоит дыжәханы дҟаларц, нас ажә абҕа дықәыртәаны ажәҩан ахь дхалгаларц. Адгьыл аҿы иара иҭыԥан Геб дыҟазарц рылаиҳәоит. Ари нахыс Ра адгьыл аҿы ауаа рылеиҩеиласра, рыгәаҭеиракәа харантә дазыԥшуеит.

Аԥсцәа раҳраҭ

Осирис иоуп зегь раԥхьаӡа иԥсны еиҭа зыԥсы ҭалаз – аха уи адгьыл аҿакәӡам, нарцәоуп. Уи иԥсы аҭалара афараонцәеи егьырҭ мысраа ауааԥсырагьы анарцә наӡаӡа аԥсҭазаара ыҟоуп ҳәа агәрагара рнаҭеит. Мысраа рзы даара акраҵанакуеит ари анцәа икульти аԥсцәа анышә раҭара аҟьабзи. Урҭ агәра ргаҵәҟьон аматанеиреи уи иазкны ирымаз аҟьабзҟәеи Осириси ауаҩы иԥсы ҭарҵоит ҳәа.

Осирис иаҳра

Осирис аԥсцәа раҳра Дуаҭ (Даҭ) дахагылеит. Ара лашьцаран, ҿымҭран. Иара аҭаларҭа Амра ахьҭашәоз иҟан, мраҭашәараҿы. Уи агәашәқәа ахьчаҩцәа ылагыланы ирыхьчон. Мысраа акыраамҭаӡа анарцәтәи адунеи рҭәыла иеиԥшуп ҳәа ирыԥхьаӡон – уаҟагьы иҟан Нил аҭарнак ӡиас, нас ажәҩан аҩадатәи ахәҭоуп ҳәа ирыԥхьаӡон. Ара Амра уахынланы жәаҩа саат иҟоуп, ашьҭахь уи адгьыл аҵа аҳра ауп ҳәа ирыԥхьаӡо иалагеит.

Аҵәеижь ахәшәыркра

Осирис иԥсы аҭаҵараҿы Исида анцәа-абгалаҵ Анубис длыцхрааит. Уи азы уи иԥсыбаҩ иҵәеижь хәшәыркны аҟаҵашьа иҵеит. Ауаҩы даныԥслак ашьҭахь нарцәыҟа диасырц азы иҵәеижь ԥхасҭамхартә иеиқәырхатәын. Аҵәеижь аҩныҵҟа иҭаз зегьы ҭыргон агәада. Анаҩс, ирҳәарахи иҵәеижьи аџьыкарӡы иӡаарҵон мчыбжьқәак – арҩаразы. Убри ашьҭахь амалҳам (бальзам) ахьшьны идрыцқьон, акасыш илаҳәаны ахьыԥшьақәа ирҭарҵон. Аҵәеижь анҭадырцәлак, аҩныҵҟа маҭәақәак ҭарҵон, иара убас аԥсылмӡ ма аҵәыцә ҭаҵаны иҭдырҭәаауан. Иара аҵәеижь адәахьала ахәша, аҵәа ахьыршьуан, нас амалҳам зыхьшьыз аҟәны цаха иларҳәон. Аҵәаҳа (мумия) аҿы аартны инрыжьуан, аԥсҭазаара ахәларыҭәҳәартә еиԥш.

Амҩа цәгьа

Ауаҩы Осирис иҟны днеиааинӡа аԥышәарақәа дырхысуеит. Шьаҿацыԥхьаӡа иԥылоит аԥсқәеи аԥсцәаҳақәеи, урҭ имҩа дахырҟьарц, дырҟьаларц ишьҭоуп. Урҭ имиааирц азы ауаҩы дааҟәымҵӡакәа аҭәҳәақәа иҳәалароуп, насгьы аԥсцәа раҳрахь дызланеиуа агәашәқәа ирну аҩырақәа дрыԥхьаны ирҳәо иеиликаароуп. Аԥхьашьа ззымдырыуа, зыԥсы ҭоу ауаа иара изы ирҳәо аҭәҳәақәа дрықәгәыӷуеит. Аҵыхәтәан, Осирис иҟны днанагоит, Осирис уи илахьынҵа изҕоит.

Аӡбара

Анцәақәа иԥсыз ауаа рыԥсқәа акапанга ганкахьы иақәиҵоит, егьи аган – аҵысхә. Уи аҵабырги аӡбараиашеи рынцәахәы лакәын, Маат лыхьӡын. Аԥсы аҵысхә аасҭа иласызар, ауаҩы иԥсы анҭаз ламысла ихы мҩаԥигон азы, уи наӡаӡатәи аԥсҭазаара даԥсоуп ҳәа иԥхьаӡан. Ас иҟаз ауаа уаа иашақәоуп азы анцәақәа дрыдыркылоит, зны-зынлагьы ԥыҭраамҭак адгьыл ахь дылбаарышьҭлоит. Аԥсы аҵысхә аасҭа ихьанҭазар, аԥсцәаҳа Амҭ агәнаҳа змоу ауаҩы дифоит азы уи дыԥсыҵәҟьоит, уаҳагьы иԥсы ҭалаӡом. Иҟан зыԥсы цқьамыз ауаа, зыԥсы аԥсӷьы иарҭозгьы, урҭ рлахьынҵа еиҳагьы иҵәгьан.
Мысраа ауаҩы данԥслак, игәнаҳақәа дызларылҵша аԥсҿыхгақәа идамра изҭарҵон.

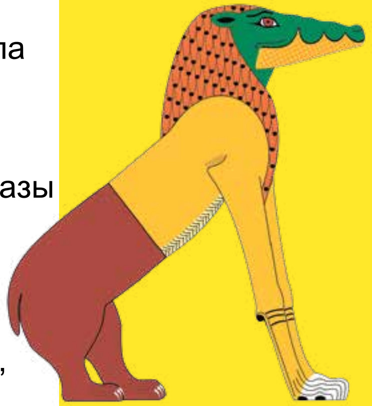

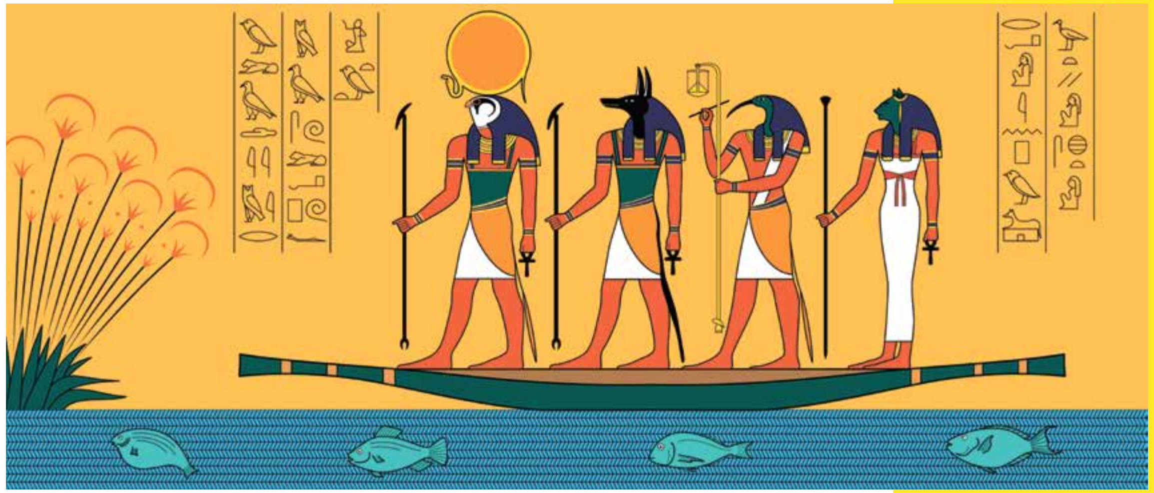

Аҗәытәӡатәи Бырзентәыла

Ажәытәзатәи Бырзентәыла

Анцәақәа зегьы рдыруеит, зегь рылшоит ҳәа рыԥхьаӡон мысраа. Урҭ анцәақәа рзы аныҳәақәа мҩаԥыргон, амҭақәа рзыкарҵон. Ауаҩы иԥсҭазаараҿ хҭысс дзықәшәалакгьы анцәа дахылаԥшуеит ҳәа ирыԥхьаӡон. Насгьы абырзенқәа дара анцәақәагьы рыман изымҵаныҳәоз, агәарагьы ргон урҭ даҿа мчык рыман ҳәа. Уи амч иахьӡын алахьынҵа. Аха абырзенқәа ахаан алахьынҵа асахьа ҭыхны иаадырԥшӡомызт.

Амифологиеи аҟазареи

Антика зегьы мифла иеибаркуп. Апоетцәа анцәақәа русқәа жәеинраалала, аепикатә поемақәа рыла ирзышәаҳәон. Асахьаҭыхҩцәа ашәҭҭрақәа ирнырҵон анцәақәеи афырхацәеи рыԥсҭазаараҟнытә асценақәа. Аскульпторцәа амифологиатә персонажцәа рфигуракәа ҟарҵон. Амифқәа еизызгоз, иеиҭазҳәоз Бырзентәыла ицәырҵит ҳера ҟалаанӡа V ашәышықәсазы. Амифқәа адинхаҵаратә ныҳәақәа раан асценақәа рыҟны иқәдыргылон. Убарҭ ирхылҵит ажәытә бырзен трагедиа. Уи асиужетқәа зегьы амифологиақәа рыҟнытә иаагоуп. Атрагедиақәа аԥҵаҩцәа дуқәаны икан Есхил, Софокл, Еврипид. Абарҭ аԥхьатәи аԥҵамҭақәеи аҟазаратә рҿиамҭақәеи ирыбзоураны ҳара абырзен мифология инарҭбааны иаҳдыруа ҳҟалеит.

Аҭынха ду

Аурымқәа Бырзентәыла рнпапаҿы ианаарга,

урҭ ркультура ду рыдыркылеит, анырра рнаҭеит. Абырзенқәа рынцәақәа аӡәырҩы Рим ианцәахеит. Урҭ рыԥсҭазааратә ҭоурых иацлеит, иҭбаахеит. Аурым авторцәа анцәа дуқәа рҭоурых рҿыцны аиҭаҳәара иалагеит. Убас, Овиди ипоема “Аметоморфозақәа” мифологиатә енциклопедиахеит.

Анцәақәа рҭаацәара

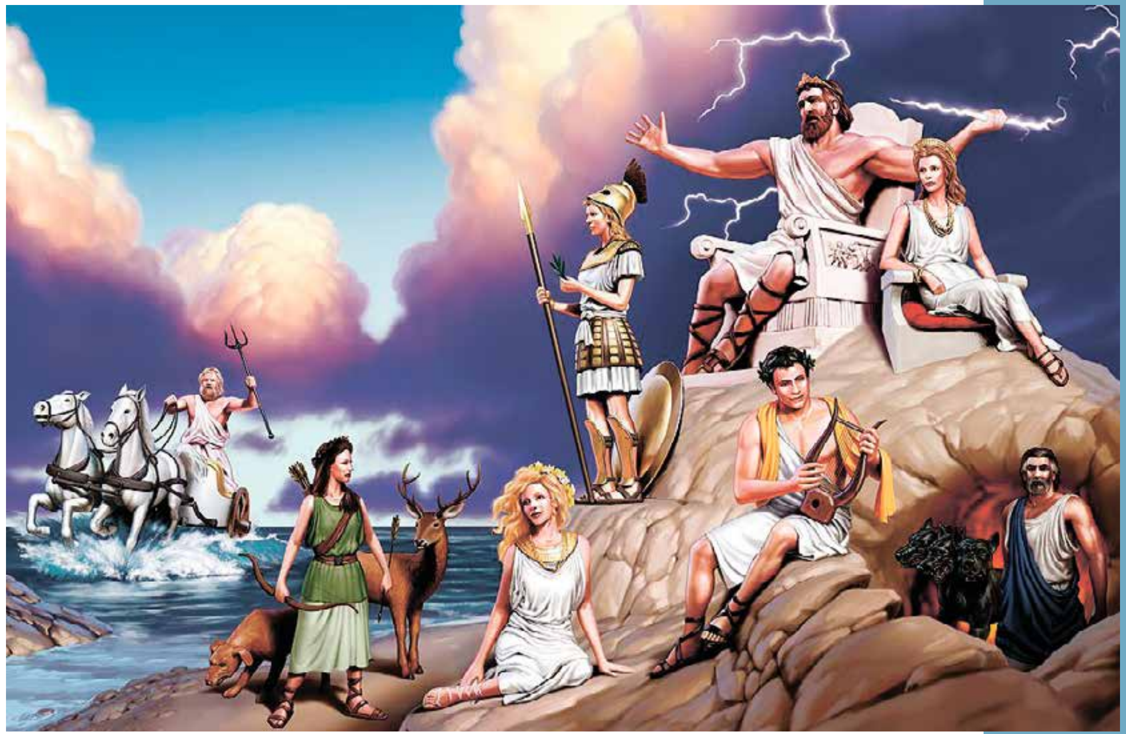

Олимпиатәи анцәақәа рхылҵшьҭратә ҵла раԥхьатәи амахәҭа зтәу Реии Кроноси рыхшара роуп: Гестиа – аҩнаҭа ахәыштаара анцәахә лоуп, Аид, Деметра, Гера, Посеидон, Зевс. Зевси Гереи иашьеи еиҳәшьеи роуп, аха урҭ насгьы хаҵеи ԥҳәыси роуп. Ҩыџьа ахшара рымоуп: Гефести Ареси. Аха Зевс – иԥшәма диԥсахуеит азы егьырҭ аҳәса ркынтәи ахшара рацәаны имоуп. Абырзенқәа зыкьҩыла анцәақәа ыкоуп ҳәа агәра ргон. Аха урҭ рахьтә Олимпиатәи анцәақәа ракәын еиҳа ихадаз. Иреиҵаз нцәахәқәан ашьхақәа, абнақәа, аӡиасқәа рыкны икан – аԥсабара амчқәа ирыцәахәқәан, аҭыԥҳа қәыԥш илеиԥшныршьалон. Амамыршәага ҿаастақәа аилаҩынтреи амч еикәаҵәақәеи ирсимволын.

Ихадоу анцәақәа

Ихадоу анцәақәа Олимп ашьха аҟәцә инхон азы олимпиатәи анцәақәа ҳәа ирышьҭан. Урҭ рахьтә Аид иакәын адгьыл аҵатәи ахраҿы инхоз. Анцәақәа ахаан имԥсуа, ахаан имажәуа иказҵоз анцәа рчыс рфон. Дара зегьы анцәақәа раҳ Зевс инапаҵака икан. Анцәақәа реизыказаашьа уадаҩын ауаа рҿеиԥш, даргьы лассы-ласс ажәақәа еимаркуан, ргәы нибархон. Урҭ адгьыл аҿы иаамҩаԥысуаз зегьы рбон азы илбаауан ауаа ирыцхраарц ма аҵәгьа ҟарҵар, иахьдырхәырц азы.

Анцәақәа ауаҩы дзырҭаххеи?

Ԥсра зқәымыз анцәақәа зегьы ршеит: адгьыл, ажәҩан, амшын, аҵлақәа, аԥстәқәа. Реиԥш зеиԥшыз ауаҩгьы дыршеит. Анцәақәа ауаҩы дзырҭахыз аныхабаақәа иргылаларц, аҳьшьара риҭаларц, амҭақәа рзыкаиҵаларц азы. Анцәақәа ауаа рыда амаҵуҩы дызмам аҳцәа ирҩызахон.

Аҵьашьахәқәа

Олимпиатәи анцәақәа иаарыкәыршаны аҵьашьахәқәа рацәаны икоуп. Урҭ рыҩнытҟа икоуп (анцәақәеи ауааи ирхылҵыз) афырхацәа гәымшәақәа, икәыԥшу анцәахәқәа-ҭыԥҳацәа (нимфы), насгьы амамыршәага ҿаастақәа.

Аԥсҭазаара арахәыц

Дарбанзаалак ауаҩы илахьынҵа хҩык ашацәа ирыӡбоит: аӡәы аԥсҭазаара арахәыц аҳара даҿуп, аҩбатәи уи арахәыц еилылхуеит, ахԥатәи – уи ԥылкоит. Арҭ аиреи, аԥсҭазаареи, аԥсреи ирсимволуп.

Афырхацәа бзиақәа – анцәеи ауааи ирхылҵшьтрақәоуп

Афырхацәа анашана мчы рылоуп. Урҭ адгьыл аҿы анцәақәа ирҭаху нарыгӡоит. Ауаа реизыказаашьаҿы аиаша ықазарц иахылаԥшуеит. Аха арҭ афырхацәа анашана мчы шрымоугьы, ауаа зегь реиԥш иԥсуеит.

Анцәахәқәа-ҭыԥҳацәеи амамыршәагақәеи

Анцәахәқәа-ҭыԥҳацәа ссиркәа аԥсабара ианцәахәқәоуп. Аԥсҭазаареи аԥсреи рымаӡақәа рдыруеит, ауаа рхәышәтәуеит, ирыцхраауеит, аха дара рзы иагьшәарҭахаргьы калоит. Урҭ акыраамҭа рыԥсы ҭоуп, аха ауаа реиԥш иԥсуеит. Абырзен мифологиа амамыршәагақәа рацәаны иалоуп. Урҭ рыҩнытҟа икоуп – бжауаҩы-бжаҽы (кентавр), асиренқәа – бжаҳәсақәа-бжаԥсаатәқәа, блазаҵәык зызҭоу – ациклопқәа, ахырацәа зхагылоу – агәылшьапқәа, аҭакәажә ҿаастақәа- ахцәы аҭыԥан амаҭ ныҟәызго, х-ххык зхагылоу ала Цербер – быжьрабыжьҵәа ахьчала, ауарба аԥынҵа змоу, зцәеижь алым иеиԥшу.

Иабантәааи анцәақәа?

Адгьыли ажәҩани

Аадгьыл- ан Геиа ашьхақәа лхылҵуеит, нас амшын, Уран – ажәҩан, нас урҭ рыԥсҭазаара еиларҵоит. Геиеи Урани рхы анеидыркыла, амамыршәагақәа рхылҵуеит: атитанқәа жәаҩа, адауы-блазаҵәқәа хҩыки шә-напык змоу, ҩынҩажәижәаба хы зхагылоу адауқәеи. Уран иахылҵыз амамыршәагақәа ицәымӷуп акнытә урҭ адгьыл ихәыҵеицалоит.

Кронос

Арҭ атитанцәа рахьтә зегь реиҳа икәыԥшу – Кронос иаб диҿагыланы иашьцәа-атитанцәа адгьыл ихәыҵигоит. Нас иара даххоит, ԥхәыссгьы дигоит иаҳәшьа Реа.

Геиеи Урани рԥа Кронос иҵарҳәоит уԥацәа руаӡәык уара уахиҳәараны дыкоуп ҳәа, иара иаб дшахиҳәаз еиԥш. Убри акнытә Кронос ихшара ифоит. Реиа лԥеиҵбы илулак деиқәлырхоит. Ахаҳә ахәычы икәырша илаҳәаны Кронос илҭан, уи ахәыц иакәыз ҵьишьан, илбааидеит.

Зевс ишьоура

Зевс адгьылбжьаха Крит изҳауеит. Уи ианизҳа иаб иҿы ишьа иурц иӡбоит. Хәшәеиҵырԥхьа нашанак ииржәын илбааидахьаз ихшара зегьы иҿнахит. Ус ауп ишыкалаз Посеидон, Аид, Гера, Деметра, Гестиа. Арҭ рашьа иахьеиқәирхаз азы анцәақәа зегьы драҳны дкарҵоит.

Аханатә адунеи зегьы еилаҩынтуа икан. Нас икалеит адгьыл – Геиа, уи ашьҭахь быжьрабыжьҵәа – Тартар, абзиабара – Ерос, аҵыхәтәан икалеит Аҵх.

Анцәақәа зегь раҳ Зевс

Агьаргьаласақәа рабашьра

Жәашықәса инеитцыхны ицон Зевс напхгара зитоз анцәақәа – агьаргьаласақәа еиҳабацәеи аитцбацәеи реибашьра. Анахьгьы арахьгьы иеибашьуаз атитанқәа мчыла иеикаран акнытә, иаиааизгьы дкамлеит, иатцахазгьы. Зевс ациклопқәеи шә-напык змоу адауцәеи дрыпхьоит ацхыраарازы. Арт ирeиҕьыз дабаказ! Хәык адауы-блазатцәқәа ар дук ирахәсуан. Урт зегьы азәазәала шәкыла ацакьақәа рбганы ирыжәыртцон. Зевс иаҕацәа адыдмацәыс рылеитцоит. Атцыхәтәан, атитанцәа атцадырхоит, быжьрабыжьтцәагьы идәықәыртцоит. Уантә урт уаҳа изтытцраны иказам.

Адоумышьханқәа реилалара

Аиааира згаз анцәақәа Олимп ашьхаҿы анхара иалагоит. Зевс ажәҿан инапаҿы икалоит, Посидон – амшынқәа, Аид – адгьыл атцатәи аҳра. Убаскан адгьыл – ан лымгәартаҿы анцәақәа рабиԥара ҿыц ирызҳауеит. Дара дуззақәоуп, амаҭ шьап рытцоуп. Олимпиатәи анцәақәа ахырҳәарц ҙбаны ирымоуп даргьы агьаргьаласақәа шахырҳәаз еиԥш. Аха олимпиатәи анцәақәа адауы-блазатцәқәа шә-напык змоу адауцәеи, Зевс иԥа – Геракл афырхатцеи, баша пҳәыски рыцырхыраан ари аибашьраҿы аиааира ргоит.

Зевс иаб Кронос имгәа итаз иашьцәеи иаҳәшьцәеи рхы иақәитцитәуеит. Урт адунеи аҿы аҳра зуаз Кроноси егьырт анцәақәа – агьаргьаласақәеи рымчра рымырхырц рызбоит.

Абзиабара ихнахуаз Зевс

Ашәара злаз анцәахә қәыԥш

Зны Зевс анцәахә қәыԥш Ио иԥсы лылахан, лыԥшзара дыхнахит. Аха Ио уи дицәыбналоит есқьынгьы ахыбаара злаз иԥхәыс длыцәшәаны. Ускан, Зевс даалаган, абнақәа аԥта еиқәатцәақәа ахаиртәоит иԥхәыс длымбарц азы. Гера иҵьалшьоит аҽнышьыбжьон ишԥахәлеи ҳәа. Адгьыл ахь дылбаауеит. Зевс ииулак Ио ҳәыс шкәакәаны дкаитцоит. Аха Гера лыԥшәма игәра лгом азы диҳәоит ари аҳәыс лара илитарц. Гера аҳәыс дәҳәыԥшк иганы иқәылтцоит шә-блак зхоу Аргус инапы иантцаны. Зевс иԥа Гермес идитцоит Ио лхы дақәитцитәырц. Гермес ахьча иматәақәа ишәтцаны, аҿырпын аирҳәоит. Аргус ари дарцәоит азы Гермес ихы хитцәоит. Ио акыраамта адунеи данып еита дтыԥхахаанза.

Зевс иԥшра иԥсахуеит

Зны-зынла Зевсгьы иԥшра иԥсахуеит тыԥха ԥшзак лылаԥш идхаларц, дылгәаԥхарц азы. Убас, Европа аҳкәажә дылгәаԥхарц азы ахь тәыҩа зхагылоу цәы шкәакәаны иҽеитаикуеит. Злеишәа бзиаз ацә аҳкәажә лылаԥш адхалоит. Днеины абҕа дықәтәоит. Ацә иаразнак амшын иалаԥалоит. Даманы ицоит адгьылбжьаха Крит ашка. Зевс Леда аԥшза лаԥхьа даацәыртцуеит амшын кыз аԥшра итаны. Адгьыл атцан инхоз Данаи лышка днеирц азы хьтәы қәаны длеиуеит.

Иԥшзаз анцәахәқәеи ауаа рыкнытә аҳәса ԥшзақәеи Зевс илаԥш рыдхалон. Маанас иказ зегь рытцаигалон урт бзиа дырбарц азы!

Дионис дызустҵада?

Дионис иира

Зевс фивантәи аҳ Семел ипҳа бзиа дибеит. Хара имгакәа лара ахшара лцәа далашәеит. Аха ахыбаара злаз Гера, баша пҳәысны лҽааиҭакны Семела илыцҵалҳәоит Зевс инцәара хаҿы Семела илирбарц. Гера ибзианы илдыруеит Зевс ихылҵуа алашара аӡәгьы ишизымычҳауа. Ус иагьыкалеит. Семела амацәыс зхалашоз Зевс лапҳьа даанацәырц, дыблыццышәхоит! Аха Зевс имицыз ихәычы иеикәырхара дахьӡоит. Уи иуаҭәа далаӡахны дкаиҵоит. Уа дагьыкоуп диаанӡа. Абри ахәыч иакәхоит Дионисгьы. Дионис ианизҳа ауаа ажьааӡареи аҩыкаҭцашьеи дирҵоит.

Амшынкәылаҩцәа

Ԑнак зны Дионис ныкәара дцеит. Уи аҕба дақәтәоит, аха уи амшынкәылаҩцәа иртәызаарын. Амшынкәылаҩцәа Дионис дырзымдырӡеит

азы тәра дыртиирц рыӡбоит. Ари анцәа даргәаан,имчра дирбеит: аҕба амызгәыҭ аӡахәеи ашәшьи акәиршеит, ашхәа ажәҩақәа маҭны икаиҵоит. Аҕба шьҭа изызсаӡом. Иара Дионисгьы длымны даакалоит. Амшынкәылаҩцәа шәаны амшын рҽартоит, Дионис урҭ мшынхәақәаны икаиҵоит.

Дионис еғьырҭ анцәақәа дреиҧшӡам: уи анцәеи ауаа реиҧш иҧсуа аҧхәыси дырҧоуп. Еғьырҭ олимпиатәи анцәақәа дызлареиҧшым, Дионис акәац ифоит, бзиа ибоит акәашара, ашәаҳәара, аҩыжәра. Ари агәырҕьареи, алахҿыхреи, адгьыл чашәқәа, аҭиаақәа, аӡахәааӡара, аҩыкаҭцара амчра данцәахәуп.

Афина аибашьҩыҧхәыс

Афина лира

Зевс раҧхьатәи иҧхәыс Метида лакәын. Уи акәыҕареи агәҽанызаареи дрынцәахәын. Аха Зевс игәиҽанырҵахьан, уи лыкнытә иоууа аҧа иахҭыҧ дшахихәо азы. Метида ахәычы иира дшазыҧшыз анеиликаа, дылбааидоит. Убри ашьҭахь иаразнак ахыхь изцәырҵуеит. Ари ахыхь изымычҳауа даналага, ажьира анцәа Гефест диҳәоит ихшыбаҩ еикәирҧарц. Гефест ари ихы анааикәирҧа, Метида дааҭыҵит акәылӡхылҧа лхаҵаны, абҵы кны!

Афина Аттика дахылаҧшуеит

Амшын аҳ Посеидони Афинеи Аттика еимактәыс ироуит. Абри аимак акны Афина Посеидон даниааи, аҵалақь Афина лара дахылаҧшуа дкалеит. Уи лыхьӡала идыргыло иалагеит аныхабаақәа, иара убас Парфенон дуӡӡагьы. Уи лыхьӡала иара убас жәлар рныҳәақәа азгәартоит. Бырзентәыла зегьы анцәахәы Афина аҵалақьқәеи аказареи ирхылаҧшуа нцәахәык лаҳасабала илымҵаныҳәоит. Лара аҳәса идлырҵеит ахахара, асра, ахацәа – аеқәа рыбжьашьа, аибашьыгатә ҽыуардынқәа, аҕбақәа рыкаҵашьа. Убарҭ рыдагьы Афина ауаа анышәаҧшьлыхқәа рыкаҵашьагьы длырбеит.

Афырхацәа рыцхырааҩ

Афина лкәыҕара афырхацәа ирыцхраауеит ауадаҩрақәа ианрыкәшәо. Лара лыцхыраарала Персеи Амедуза Горгона дишьуеит, Иасон ахьтәы уасцәа дашьҭаланы дызлацаз аҕба акаҵараҿгьы лара лоуп ицхрааауа. Троиатәи аибашьра ашьҭахь Одиссеи аҩныка дхынҳәуеит Афина илыбзоураны. Аха лара дангәаагьы, рыцҳашьара лыздырӡом.

Афина загь раасҭа изымҵаныҳәо анцәахәқәа дреиуоуп. Ари аибашьҩы-ҧхәысуп, аха уи аиааира лзырго лцәеижь амч акәӡам, лыхшыҩ амч ауп. Аҭынч ҧсҭазаараҿы ауаа иеиуеиҧшым аказара хкқәа длырҵеит. Афина иара убас аҳәынҭқарра дахылаҧшуеит, закәанҧҵаҩуп.

Прометеии Зевси

Прометеи агьаргьаласақәа руаӡәык иҧа иоуп. Уи иоуп раҧхьатәи ауаа зшаз. Уи ахшыҩ риҭеит, амца, иеиуеиҧшым аҟазара хкқәа дирбеит, аҩнқәа, аӷбақәа рыргылашьа, аҧхьаӡара, аҩра, аамҭа аилкаашьа, анцәақәа рыхьӡала аӡатә ҟаҵашьа дирҵеит.

Прометеи Зевс диҿагылеит

Ажәытәӡан ауааи анцәақәеи еицынхон, акы иаргәаҟуамызт. Аха ус ишыҟаз, зны аимак рыбжьалеит. Прометеи урҭ реилыргара инапы ианырҵеит, аха иара маӡала ауаа дрыдгылеит. Уи ацә ишьын, ганкахьы ацәа шьҭеиҵоит акәац аҵаҵәахны, егьи аганахь – уаҩ деилаҳартә, ипашәӡа, ашша шьҭаиҵеит абаҩқәа рыда акгьы аҵамҵаӡакәа. Зевс иаҳа улахь иааиуаз ахәҭа алихит. Абасала, акәац ауаа ироуит, Зевс абаҩқәа изынхеит! “Ус анакәха, сара ауаа амца рымысхуеит! – иҳәеит иара дгәаан. – Акәац аӡа рфалааит имӡӡакәа!”

Зевс ашьа иуеит

Агәымшәа Прометеи ауаа маӡала иҵәахны амца рзааигоит. Зевс уи даргәааит, ихшыҩ дахнахит. Днаганы, Кавказ ашьхақәа рҿы дкыдҿаиҳәалеит дҧахны. Есҽны ашьхауарба ҧырны иааины, игәаҵәа ҭыҳаҳаа иафоит, аха есыуаха игәаҵәа еиҭазҳауеит. Абас дшыҟаз, ашәышықәсақәа цеит. Зны Геракл абрахь дықәнагалазаап, Прометеи ихы дақәиҭитәит. Анцәақәа раҳ ауаа рҿы ишьа иурц иҭахуп. Аҟазацәа раҳ – Гефест адҵа ииҭоит адгьыл ӡыла иршьышьны, анцәахәы илеиҧшу асахьа кәаҳаны иҟаиҵарц. Абас ауп дшыҟалаз раҧхьатәи аҧҳәыс. Уи Зевс ишьа лылаиурц азы дишеит. Лара   ауаа хылхуа, арыцҳарақәа рзаалго дҟалеит. Ари аҧҳәыс Пандора лыхьӡуп.

Пандора ссир

Пандора абырзен бызшәахьтә иеиҭаугозар, “зегьы злоу” аанагоит. Афродита уи аҧшӡареи аинаалареи лылҭоит, Гелиос ашәаҳәашьа лирҵоит, Афина маҭәаҧшӡала деилалҳәоит, Гермес агызмалреи амцҳәареи лылаиҵоит. Пандора адгьыл ахь дылбаауеит, хьыҧшьак кны. Анцәақәа ажәа рылҭоит, уи иҭоу аилкаара дшашьҭамло ала. Прометеи иашьа – Епиметеи Пандора ссир даниба, даара дигәаҧхеит, ҧҳәыссгьы дигеит. Уи ихашҭит Прометеи игәы иҽшаниҵахьаз, Зевс иҟнытә изакәызаалак, ҳамҭак удумкылан ҳәа иаиҳәахьан. Ус ишыҟаз, ҽнак Пандора уаҳа илзымычҳан, ахьыҧшьа ахҩа аалыртуеит.

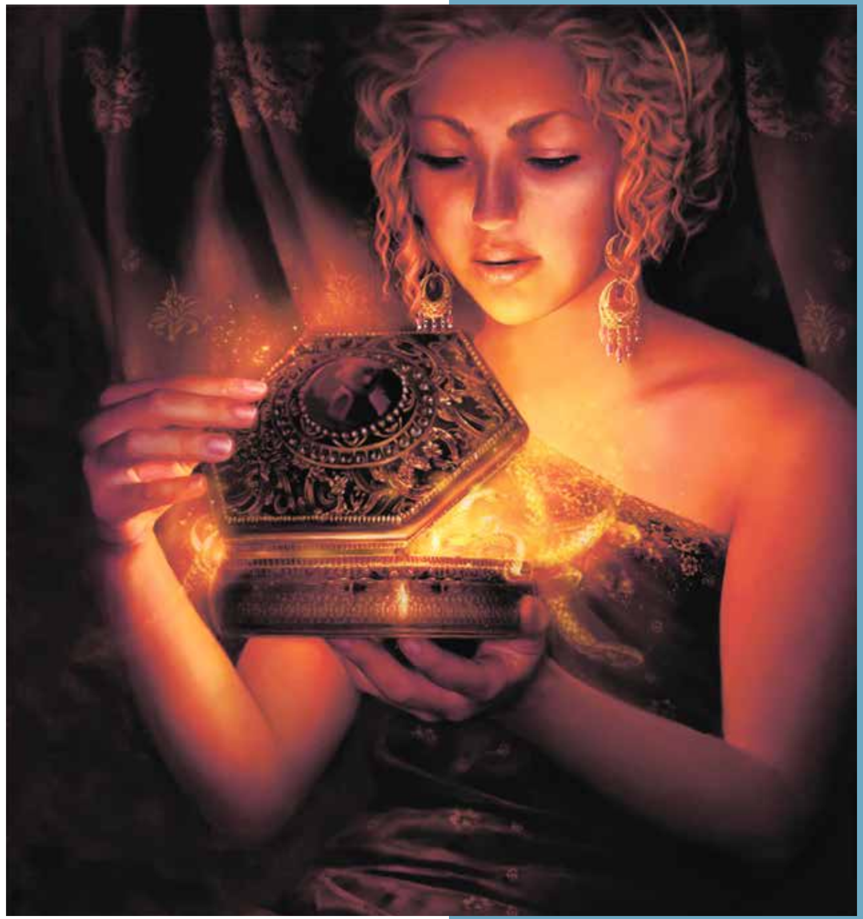

Пандора лхьыҧшьа

Ахьыҧшьа анаат, анцәақәа уаанӡа иҭарҵахьаз, рыцҳарас иҟаз зегьы аҭыҵра иалагеит: абри инаркны ауаа агәнаҳақәа, ачымазарақәа, агәаҟрақәа рыцуп рыҧсы ҭанаҵы. Пандора дшәаны, иаразнак ахьыҧшьа хылҩоит. Уа ишҭаз иаанхеит агәыӷра заҵәык: уи ауаа арыцҳарақәеи ауадаҩрақәеи ианрыҟәшәо ирыцхраауеит.

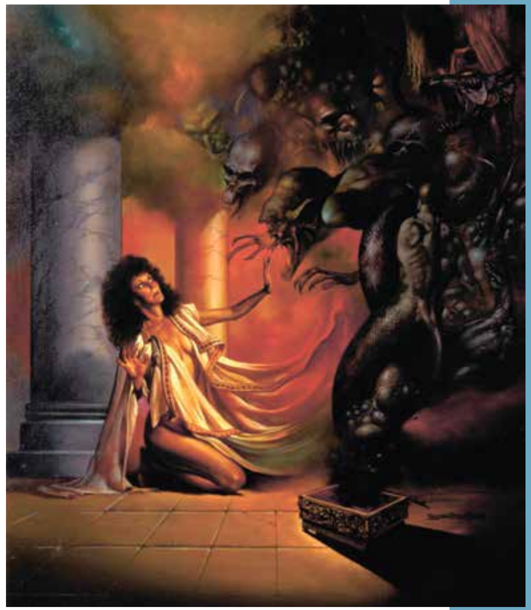

Аӡхыҵра ду

Аӡхыҵра

Зевс раԥхьатәи ауаа аӡхыҵра рылаҵаны инирҵәарц иӡбеит. Анцәа иажәала Посеидон амшынқәеи аӡиасқәеи, аԥҭақәеи адгьыл зегь цаашәыркәрыл ҳәа рыдиҵеит. Ауаа, аԥстәқәа, аҵиаақәа – зегьы аӡы рхыҵәеит. Рыԥсы ҭаны инхеит ҩыџьа ауаа иашақәа, ауаа цқьақәа: Прометеи иԥа – Девкалиони уи иԥҳәыс Епиметеиеи Пандореи рыԥҳа – Пирреи. Прометеи ирабжьигеит аґба ҟашәҵа ҳәа. Аґба ҟарҵан, уи аґбаҿы иеиқәхеит. Девкалиони Пирреи жәымшы ґбала аӡы иӡсо ихын, аҵыхәтәан, Парнас ашьха рбоит, абра иагьӡхыҵуеит дара.

Ауаа ҿыцқәа

Девкалиони Пирреи анцәақәа ирыҳәоит ирыцҳаршьарц аӡы. Зевс идыруеит урҭ шуаацқьқәаз акнытә аӡқәа зегьы рҭыԥахь инеирц рыдиҵоит. Шьҭа

“ҿыц ауаа злаԥаҳҵари” ҳәа иеизҵааууеит хаҵеи ԥҳәыси. Шәхы ҿаҳәаны шәышьҭахька ԥхьашәызхылҵыз шәан лыбаҩқәа шәыршә”, – ирмаананы аҭак риҭеит Зевс. Девкалиони Пирреи “Ҳан – адгьыл ауп, уи лыбаҩқәа – хаҳәқәоуп! – ҳәа рыӡбеит. Иаалаган, рхы иахырууаан ахаҳәршәра иалагеит. Девкалион иршәуаз ахаҳә ахацәа ахылҵуа иалагеит. Пирра илыршәуаз – аҳәса ахылҵуа иалагеит. Абас, ҿыц ауаа ҟалеит.

Анцәақәа ауаа ршеит тынч инхаларц-инҵларц, анцәақәа ирымҵаныҳәаларц, ирыхӡызааларц. Аха ауаа агәаґ рылалеит. Иаакәымҵӡакәа аибашьрақәа ирылагеит, зехьынџьара ауаа еибаргәакуа, аџәгьара рзибауа икалеит. Ишнеиуаз урҭ анцәа ихаҵара иакәыҵит. Абри зегьы азы Зевс иахьирхәырц, иаҭеиҵарц изгбеит.

Аполлон ибаҩхатәрақәа

Зевс иԥеи Летои

Ахыбаара злаз Гера, анцәахә Лето ахшара лџәа дшалоу анеилылкаа, дгәааит. Адгьылқәа зегьы ирыдылҵеит илеиндаҭлаз аԥҳәыс дрыдрымкыларц, рааигәа днармышьҭырц. Акыр мза цеит, аха Лето акыраамҭа лхы ахькыдылкылаша, лџәа иалаз ахшара дахьлоуша ҭыԥ лзыԥшаауамызт. Аҵыхәтәан, Делос ҳәа, иҭацәыз дгьылбжьахак аҿы днанагоит. Абра илхылҵуеит иеицииз: Артемидеи Аполлони. Делос абырзен дгьылбжьахақәа рахьтә зегь раасҭа хьӡи-ԥшеи аманы икалеит.

Аполлон Дельф дыкоуп

Аполлон ихәыҷра мышкәак рыла имҩасит. Анцәақәа рчаҕьа – анектари амброзиеи иҿаҵо драаӡон. Лассы изҳаит арԥызба ссирны. Аполлон ссиршәа алираҿы дыхәмаруеит азы, амузыкантцәа дрынцәаны дкалоит. Уи Дельфка дцоит. Ара аҟалакь еиларӡызо изкыз Пифон амаҭ ишьуеит. Аполлон имҵаныҳәаларц, амҭақәа изнаргаларц азы ихьӡала аныхабаа дыргылоит. Дельф Аполлон иԥшьаҭыԥқәа зегьы иреиҳаны, амч аманы икалоит. Иаргьы зегь раасҭа иеицырдыруаз ныхаԥааҩуп (оракул) Бырзентәыла зегьы. Икалараны иказ здыруаз Пифии лҿала Аполлон ԥхьака икалаша реиҳәоит. Уи харантә ауаа изаауан, рлахьынҵа аилкааразы, иаҳҳәап, убас даахьан аҳ Един.

Аполлон абаҩхатәрақәа рацәаны илоуп. Иара Зевс диԥоуп, амреиԥш дкаҷҷа-каҷҷоит, амузыка азырҳәо зегьы иара дреиґьуп, анцәақәа зегь раасҭа дыԥшӡоуп. Уи адагьы иара икаларана икоу идыруеит, ауаа рыхәышәтәра илшоит.

Посеидон

Посеидон Зевс иашьеиҳаб иоуп. Уи исимволны икоуп аҿеи ацәи. Арҭ аԥстәқәа иара иеиԥшуп: амч ду рымоуп, нкылашьа рымаӡам. Посеидон – аӡи амшыни дрынцәоуп, аԥсыӡкәцәа дырхылаԥшуеит. Бырзентәыла уи даара ҳаҭыр икәуп, избанзар ари мшын тәылоуп.

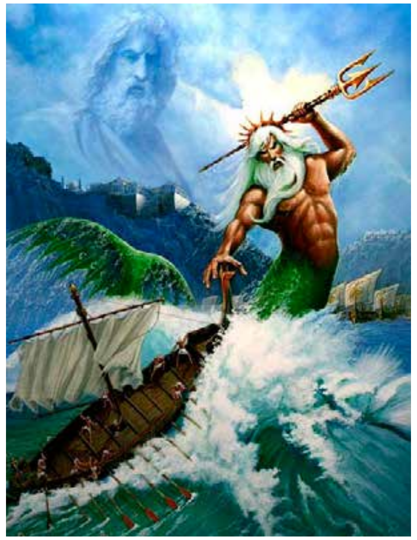

Зегьзымчу анцәа

Амшын зегьы знапы иану анцәа ушԥеицәымшәои? Аԥшатлакә еилазыргьежьуа иҿы иулшои? Посеидон х-цык змоу абџьар адгьыл иқәыкшаны ирхыцхыцуеит. Ускан адгьылҵысра ду калоит.

Пасеидон игәҭакы

Посеидон иҭахын бырзен қалақьк акны ауаа имҵаныҳәаларц. Аха егьырҭ анцәақәа ари ргәаԥхом азы иаԥырхагахоит. Аргос аӡқәа рынцәақәа Гера илымҵаныҳәаларц рҭахуп. Дельфынтә уи Аполлон дыҟәицеит. Ақалақь Афина нцәахәыс дауеит Афина. Посеидон ишьа иурц азы Афина ахьыкоу бырзентәыла аҳаблаҿы аӡхыҵра каиҵоит. Ақалақь дуқәа рыкны Посеидон датҵахоит, аха амшын иаҿықәыз ақалақьқәа жәпакы рыкны иара иоуп изымҵаныҳәо. Коринф ақалақь акны уи иҳьӡала ахәмарракәа мҩаԥыргоит.

Зыгәрагам ахаҵа

Амшын анцәахәы Амфитрита Посеидон диԥҳәысуп. Аха Посеидон иԥшәма ԥҳәыс диԥсахуеит. Уи ҽҵас иееиҭакуеит, игәаԥхаз ассир Медуза длышьҭаланы длыхьӡарц азы. Уи Афина аҥхабааҿы дхысхуеит ҳәа далагоит. Афина дгәааны Медуза мамыршәага ҿаастаны дкалҵоит.

Гефести Афродитеи

Ари аҭаацәара шԥакалеи?

Гефест Зевси Гереи рԥа иоуп. Иан илоуз лԥа дшыҿаастаз анылба, Олимп ашьха далырбганы дкалыжьит. Абри ауп, изларҳәо ала, уи дзыцырқьуагьы. Анцәа қәыԥшқәа Гефест дрыцҳаршьан, дганы аӡаҭақа аҳаԥакны драаӡоит. Абра Гефест жьи казаны дкалоит: инапала икаиҵеит ахы иалху анашанатә аҳ тыԥ. Уи иан илызнеигоит. Гера уи даныкәтәа дзымгылеит. Гефест ажәа лиҭоит лхы дшақәиҭитәуа ала, аха уи азы иара дыззыҳәо калҭароуп: бзиа дибоит Афродита, ԥҳәысс дилҭароуп. Гера ари дақәшаҳаҭхар акәхеит. Ҽнак зны, ачараҿы аимак анцәахәы Ерида аҭәа ыршәны ирылалҵоит. Уи "иссирӡоу лзы" ҳәа аҩыра ануп. Гереи, Афинеи, Афродитеи аҭәа еимаркит. Урҭ реимак аилыргара инапы ианырҵеит троиатәи Парис. Иара Афродита далихуеит. Лара адунеи аҿы зегь реиҳа иԥшӡоу аԥҳәыс лыбзиабара ҳамҭас иусҭоит ҳәа ажәа илҭахьан.

Иласу аԥҳәызба ԥшӡа

Афродита лыԥшәма бзиа дылбаӡом акнытә лассы-лассы ҽынкылашьа ззымдыруа, иҵьбароу, игызмалу аибашьра анцәа Ареси лареи еиқәшәалоит. Гефест иԥҳәыс дахьылжьо изыхгом, даалаганы уаҩы имбо акаҭа рыкәыршаны риара иқәҿаиҳәоит. Нас, олимпиатәи анцәақәа наиԥхьоит. Ирзырызбои, ишԥахьдырхәеи арҭ аԥсахыҩцәа? Акымзаракгьы рзыруам: анцәақәа акыр-кыр ҳәа ирхыччоит иеидырбалаз. Афродитеи Ареси Олимп илбааны адгьыл ахь икәҵны ицоит.

Олимпа анцәақәа рахьтә иԥшӡам, амца анцәа Гефест ацырқь иоуп. Абзиабара анцәа Афродита – зегьреиҳа иссиру нцәахуп. Урҭ ахьеибагаз, ҭаацәаракны рхы ахьеидыркылаз зегьы иџьаршьоит.

Аид – адгьыл аҵа аҳра анцәа

Иабаҟоу быжьрабыжьҵәа?

Раҧхьа абырзенҟәа Аид иаҳра аокеанҟәа рнаҩс, Адгьыл аҟнытә мраҭашәара икоуп ҳәа иршьон. Нас, иеилыркааит аокеан анаҩсгьы ауаа шынхо. Убри аҟнытә абырзенҟәа аҧсцәа раҳра адгьыл аҵахь ииаргоит. Уахь инагоу амҩа аҳаҧы ҵаулаҟәеи адгьыл аҵакатәи аӡиасҟәеи ирҭысны ицоит.

Дызусҭада Аид?

Аид – адгьыл аҵа анцәа иоуп. Уи ихьӡ бла иамбо ҳәа аанагоит. Иара дубо дагьыказам ациклопҟәа ирҭаз аҟәылӡ хылҧа ихоуп азы. Ауаа ихьӡ аҳәара иацәшәаны Плутон ҳәа иарҳәоит, уи “абеиа” аанагоит. Избанзар адгьыл иаҵаҵәаху амалҟәа драҳуп. Аид, шамахамзар, иаҳра ааныжьны џьаргьы дцаӡом. Аха зны Геракл ихыц ала диеихсны дихәуеит. Убаскан Олимп дхалар аҟәхоит ихәра аҳәышәтәразы.

Дызусҭада Аид иҧшәмаҧҳәыс?

Аид Зевси Деметреи рыҧҳа, иаҳәшьаҧҳа Кора бзиа дибеит. Уи дӷьычны адгьыл аҵахь, иаҳрахь дигоит. Деметра лыҧҳа лыхәҳәабжь лаҳауеит, аха дахьыкоу лыздырам, дылзыҧшаауам. Адгьыл зегьы еимылдеит, аха башахеит. Ари лгәырҩа Деметра илырбеиоз адгьылҟәа анылханаршҭ, иҭацәит, акгьы ыҟәмиааиа икалеит. Зевс уи ириашарц далагеит. Аид ажәа иниҵеит иаҳәшьаҧҳа дауижьырц. Аха, Кора, амла данакы, илзымычҳакәа, адгьыл аҵа ачаӷьа агьама лбоит азы шьҭа шьҭахька хынҳәышьа лымам. Аид Кора ҧҳәысс дигоит, хьӡысгьы илиҭоит Персефона.

Ашыҟәс аамҭаҟәа реиҭныҧсахлара

Аиди Зевси еилацәажәан, Персефона есышыҟәса ааҧыни аҧхыни лан – адгьыл анцәахәы Деметра лахь дшаало, аӡын – Аид икны дшыкало ҳәа рыӡбеит. Абасоуп амиф ишҳанаҳәо аҧсабара есышыҟәса аҿеиҭакра зыхкьо: аҧҳа ан лахь даныхыҳәуа, насыҧ змоу Деметра адгьыл аҿы зегьы шәҭуа, иеизҳауа, ашәыр ҿало икалҵоит, Персефон Аид икны даныкоу Деметра дгәырҩоит, лыҧҳа дыгәхьаалгоит азы аҧсабара шьхныҧсылоит.

Инхода адгьыл аҵа аҳраҿы?

Аиди Персефони иаарыкәыршаны амаҵуцәа рымоуп. Урҭ еиҳа-еиҳа ирацәахоит, избанзар иҧсуа ауаа рыҧсы адгьыл аҵахь инеиуеит. Х-хык зхагылоу ала Цербер уантә аӡәгьы дҭымҵырц агәашәҟәа ахьчоит.

Адгьыл аҵахь иҧсыз ауаа рыҧсҟәа наскьазго анцәаҟәа иаарышьҭыз Гермес иоуп. Урҭ адгьыл аҵа икоу аӡиасҟәа Стикс ма Ахерон дгәамҵ- хамҵуа ирызгогьы абырг Херон иоуп. Аид аҳраҿы егьырҭ анцәаҟәагьы нхоит, иаҳҳәап, алашьцареи, уахынлатәи аҧхыӡҟәеи аҵьнышреи рынцәахәы Геката.

Агәнаҳа здуи ауаа иашаҟәеи рлахьынҵа

Зегь реиҳа ижәытәӡатәиу аҳәамҭаҟәа иҧсыз ауаа рыҧсҟәа нкыдыгәгәало адгьыл аҵа иҵоуп рҳәоит. Урҭ уа иканаҵ адгьыл

Хҩык аишьцәа – Зевси, Посеидони, Аиди адунеи анырша, Аид быжьрабыжьҵәа иоуит. Аха ауаагьы анцәаҟәагьы иҧсыз рыҧсҟәа ахьыкоу ари аҭыҧ лашьца бзиа ирбаӡом. Убри аҟнытә уантәи ихынҳәны иааз ҳәа аӡәгьы дыказам.

ианыҟәыз икартәаз агәнаҳаҟәа ирыхьхәны игәнырггоит. Анаҩс, абырзенҟәа агәра ргон иалагеит ауаа иашаҟәеи ауаа цәгьаҟәеи рлахьынҵа еиҧшҙам ҳәа. Ауаҩы дызшьыз, ауаа мыцҟьаҟәа быжьрабыжьҵәа иагоит, уа иканаҵы игәаклоит. Ауаа ҧсыцҟьаҟәа елисеитәи акаршәраҟәа рахь ицоит, уа рыҧсҭазаара гәырҕьахәуп, насгьы анҵәаҟәа рыҽхәаҧгьыц рхәоит ҳәа ихәыцуан.

Танталеи Сизифи ргәаҟраҟәа

Танталеи Сизифи анҵәаҟәа ирҽагылеит акнытә аныҧслак урҭ быжьрабыжьҵәа ицоит, гәакроуп ирзыҧшу. Сизиф ашьха аҟәцә ахахә хьанҭа хаигалароуп. Уи ашьха аҟәцә акынӡа днаӡарц акгьы игымкәа, ахахә алкьаны хланҵы иҵалоит, иара еиҭа, еиҭа ихазгалеит шиҳәо, аҵыхәтәан, инаимпыҵкьан, хланҵы ицоит ашьха ашьапахьы. Тантал агәнаҳа ҿаасҭа ҟаиҵеит: уи иҧа дишьит, анцәаҟәа рымаӡаҟәа ауаа рҿы иамхаҳәеит, анцәаҟәа рчаҕьа иӡеит. Уи азы иара ҕәҕәала дахьырхәын. Тантал аӡиа дӡаагылоуп. Аӡы ицлымҳәа акынӡа инаихәлаҵәо икоуп. Дшабоит, аӡба дакуеит,

аха аӡы зжәуеит ҳәа ихы анаалаиркәлак аӡы хьаҵуеит. Уи амлагьы дакуеит, дгәакуеит, ихаҿы иҿоу ашәыр ҿысхуеит - ҳәа инапы анааирххалак, анцәаҟәа аҧша адырсуеит азы амахәҟәа наскьоит. Абрантә ауп иахьааyа “Тантал игәакраҟәа” ззырҳәо.

Орфеии Евридикеи

Зыҧсы ҭоу рахьтә имаҷҩуп Аид ахь иҵаны иаахьоу. Еиҳагьы иеиҵоуп уантә ихынҳәхьоу аҧсцәагьы. Бжанцәа Орфеи адгьыл аҵахь дылбааyеит, аха иҧҳәыс Евридика уантә дизҭымгеит. Орфеи иашәаҳәаралеи алираҿы ихәмарралеи ауаагьы анцәаҟәагьы, аҧстәҟәагьы аҧсаатәҟәагьы иткәон, ихихуан. Уи даара бзиа дибоит Евридика, аха урҭ рынасыҧ кьаҿзаарын: амаҭ лыцхауеит. Евридика дыҧсуеит, Аид иҿы днанагоит. Орфеи ихала даанхоит адгьыл аҿы. Дџьабоит, иҽизеиҟәкуам. Нас Аид иахрахь дцарц иӡбоит, Аид диҳәоит иҧҳәыс дирхынҳәырц. Аид Орфеи ибаҩхатәра даршанхан, даҟәшахаҭхеит. Евридика диҭоит, амала шьҭахька ухынҳәны уанцо ухьамҧшроуп ҳәа иаиҳәоит. Орфеи аҷҳара имамызт азы, аҵыхәтәан, зегь акоуп, дхьаҧшит, илашара даауазар збоит ҳәа. Уи акәхеит, Евридика наунагӡа дныҵаба дцеит.

Тесеии Минотаври

Тесеи ихәыҷра

Тесеи афинатәи аҳ Егеии аҳкәажә Ефреии рҧа иоуп. Тесеи иаб амчра бзиа избоз иашьеиҧацәа дрыцәшәаны ахәыҷ иан – трезентәи аҳкәажә Ефра длыцҵаны хара дишьҭуеит, абас иаб ида изҳауан. Ефреии Егеии анеиҧырҵуаз аҽны, Егеи ахаҳә дуӡӡа иаҵаҵаны иҵәахит аҳәеи акаҧкаҧҟәеи. “Сычкәын абри ахаҳә днахартә даныкалалак, иаб дызусҭоу иаҳә“ ҳәа леиҳәеит иҧшәма пҳәыс Ефра. Тесеи жәаф шыҟәса анихыҵ ахаҳә днахартә дкалеит. Ахаҳә иаҵаз аҳәеи акаҧкаҧҟәеи лаҵыхны иаб иахь Афинака ддәыкәлоит. Амҩан Тесеи афырхаҵараҟәа акыр ҟаиҵеит. Егеи иҧа дидыруеит иикыз иахәа ала.

Криттәи аныкәараҟәа

Афинаа жәшыҟәса рахь зынык быжьҩык арҧарцәеи аҭыҧҳацәеи Крит адгьылбжьахахьы ирышьҭыр акәын. Урҭ уа амымыршәага Аминотавр иафон. Тесеи Критка ддәыкәлоит. Ара Аминотавр шыцәаз дахҭыгәлан, напышьашәала ишьны икаижьуеит.

Арыцҳара зцыз аҳ

Тесеи Аминотавр анишь ашьҭахь алабиринт дҭыҵны, адгьыл аҵантәи дхынҳәыр акәын. Ари амҩа аҧшаара даара иуадаҩын. Насыҧны, криттәи аҳ иҧҳа Ариадна заа Тесеи амҩа дацәымкьаларц азы алабиринт дызлаҭыҵша арахәыц илҭахьан. Тесеи Ариадна дымҵарсын Бырзентәылака ддәыкәлоит, аха амҩан аҳ иҧҳа даанимыжьрада ҧсыхәа камлеит. Посеидон иакәзар ҟалоит урҭ ирҧырхагахаз. Тесеи Ариадна дахьицәыӡыз даара илахь еиҟәнаҵеит. Ари дшазхәыцуаз, иаб ишиеиҳәахьаз еиҧш, даныхынҳәуаз абирак еиҟәаҵәа ашкәакәала иҧсахтәын, иара ихашҭит. Егеи харантә аҕба абирак еиҟәаҵәа шахагылаз аниба, иҧа дҭахаз џьшьаны амшын иҽеиҵоит. Уи нахыс ари амшын Егеитәи амшын ҳәа ахьӡхеит.

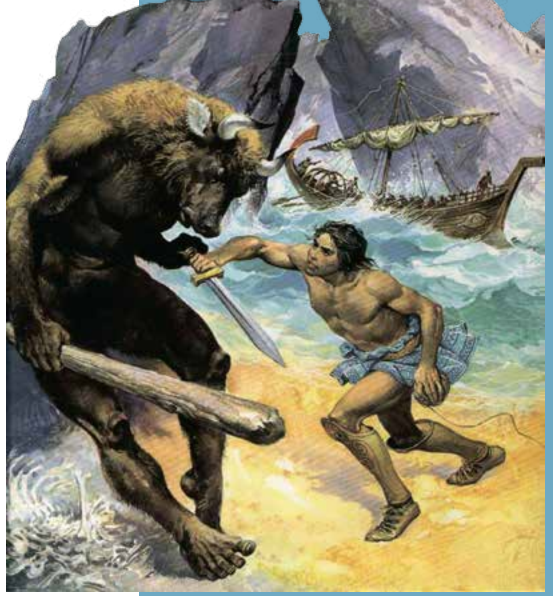

Тесеи ауаа агыгшәгҟәеи аҟәылаҩцәа ҧсыцәгьаҟәеи ирцәиихьчоит. Уи Афина Минотавр иацәигоит. Минотавр ацә ахы зхагылоу мамыршәагоуп. Аҭыҧҳацәеи арҧарцәеи афоит.

Персеии Горгона аҿааснҭеи

Бжанцәа Персеи иеишьҭаргыланы афырхацаракәа каицҭоит. Уи дыҕәҕәоуп, дагьгәымшәоуп, анцәакәагьы ицхраауеит. Урҭ рыда Амедуза Горгона аиааира илшомызт.

Персеи иира

Ҽнак аныхаԥааҩ – аԥҳәаҩ Аргос аҳ Акрисиа имаҭа инапала дҭахараны дшыкоу иеиҳәеит. Акриси уи дацәшәан иԥҳа Данаи адгьыл аҵан абахҭа дҭаикуеит. "Шьҭа уи ахаан ахшара длоураны дыкаӡам" ҳәа игәы ирҭынчит. Аха Зевс Олимпинтәи Данаи дибоит, лыԥшӡарагьы дыхнахуеит. Зевс ахь-ҟәа иеылаҳәаны ахыб дцәыҵыкәккәаны Данаи дахьҭакыз днеит. Урҭ рыкнытә дииуеит Персеи. Акриси дгәаан, Данаи лхәыҷи лареи акәыцҳа иҭаҵаны амшын иаларыжьырц адҵа каиҵеит. Аха анцәакәа ирыцҳаршьан иеиҟәдырхарц рызбоит. Акәыцҳа амшын иҿыкәнажьлеит. Ари аҭыԥан инхоз аҳ Полидект Даниеи Персеии идикылоит. Анцәакәа Персеи ицхраауеит: урҭ иԥырҭа акаԥ - каԥкәеи, Афина лԥыраки, Аид икәылӡ хылԥеи ирҭоит. Абарҭ рыла иҽеибыҭаны Амедуза дабашьырц амҩа дыкәлоит Персеи. Уи хыхьынтәи Медуза лылԥш ала иҳашҳатәралтәыз ауаа рыцҳакәа ибоит дыԥшны.

Зажәа иахымԥоз аҳ

Аҳ Полидект Данаиа ссир зыҽны дибаз иԥсы лылахеит, бзиа дибеит. Аха Данаиа уи иагьа иундазгьы, мап ицәылкуеит. Аха Полидект ҭаха лиҭом, Персеигьы шьҭа дхәыҷӡам акнытә, диԥырхагамхарц азы Амедуза Горгона ахы аауганоуп иҳәан, хара ддәыкәиҵоит, деибганы дзаарым ҳәа.

Изеиԥшрои Медуза?

Медуза – абынҳәа ацкәа змаз, ахыцәхәыц ацымхәрас аматҟәа зкәыз, амцәыжәҩакәа аҭаны иказ мымыршәаган. Медуза ҩыцьа аиҳәшьцәа лыман, лара леиԥш иҿааасҭаны, аха урҭ ахаангьы иԥсӡомызт. Рыхԥагьы Горгона рыхьӡын. Уи дызԥылаз дарбанзаалак, дҳашҳатәарахон.

Медуза лҭахара

Уаҩы иимбоз Персеи, Медуза дшыцәаз дналхагылеит. Уи дҳашҳатәармхарц азы Медуза длыхәамԥшзакәа, лсахьа зныҷҷалоз аԥырака дахәаԥшны ҳәызбала лхы хиҵәоит, имангьы дцоит.

Персеи ишьа иуеит

Персеи акыраамҭа адгьыл дахаԥырԥа дхуп. Дааԥсан атитан Атлант икны иԥсы ишьарц иҭахуп, аха Атлант иуам, дкаиҵоит. Персеи дгәаан ишьа иуеит: Горгона лхы иирбоит азы Атлант дхаҳәхеит – абас ауп Аҩадатәи Африка Атлас ашьхакәа шыкалаз. Персеи Полидект икынгьы ишьа иуит – уи Горгона лхы иирҭоит. Уи данахәаԥш, аҳгьы дҳашҳатәарахоит. Персеи асаркьа даныԥшылошәа Афина лԥырака дахәаԥшуеит Медуза длышькланшларц, дхаҳәхар ҳәагьы дшәаӡом. Уи Афина Медуза лхы лиҭоит. Анцәахәы Афина ари лԥырак иадылҵоит. Медуза лыхәра иалҵны иаакәгылоит амцәыжәҩакәа змаз Пегас.

дрыхәаԥшырц. Персеи арҭ ахәмарракәа дрылахәуп. Атсагьежьҟәа рыршәразы аиндаҭлара анымҩаԥысуаз, уи иикыз атсагьежь машәырла ахәаԥшҩцәа руаӡәык иаахан дашьуеит. Уи Акриси иакәхоит. Акрис аныхаԥааҩ иаиҳәаз калеит.

Икалараны икоу

Персеи иабду Акриси дибарц иҭахуп. Аха Акриси Аргос дыкәҵны дцоит имаҭа дишьыр ҳәа дшәаны. Ҽнак Акриси абырг дхынҳәуеит имҩаԥысуа ахәмарракәа

Едип илахьынҵа цәгьа

Лаи дзыниараны дықәз иарҳәеит

Фивантәи аҳ Лаиеи аҳкәажә Иокастеи ахшара дрымаӡамызт. Урҭ аныхаҧааҩ иахь иахьнеиз, аҧа дшәоур, иаб дышьны иан иҧхәысс дигоит ҳәа реиҳәеит. Лаиеи Иокастеи аҧа данроу, аҳ иматәуцәа ирыдитәоит ишьапсыргәыҭцақәа кылыҵәҭәаны, ишьапқәа ҩаҳәаны, ашьха Киферон далырбганы дкарыжьырц. Уи шьҭа аныхаҧааҩ иаиҳәаз каларым ҳәа дгәыӷуеит. Аха икарыжьыз ахәыҷы ахьшьцәа дрыҧшаауеит.

Дырхәышәтәуеит, нас Коринфтәи аҳ Полиб диртәоит. Уи хшара димаӡамызт азы аҳ ахәыҷы дидикылоит, хьӡысгьы иитәоит Едип ҳәа. Едип "зшьапқәа хчаау" аанагоит. Полиб иҧшәма ҧхәыс Меропеи ахәыҷы рыҧсы дырзалхуам, иаргьы дзыхшаз реиҧшҭәқьа бзиа ибоит.

Узықәшәараны икоу цәцашьас иамоузеи?

Ӷнак зны Едип иҩызцәеи иареи ачараҿы ифо, ижәуа иштәаз, руаӡәык аҩы анилс, уара укашәарахуп ҳәа иаиҳәеит. Едип иахиҳәаара издырам азныказы. Дцоит дельфиитәи аныхаҧааҩ лҿы дцеит аиаша еиликаарц азы. Ара изҵаара аҭак ацынхәрас, "уара уаб дышьны уан ҧхәысс дугараны укоуп" ҳәа иалҳәеит аныхаҧааҩ. Едип иаҳаз камларцаз Коринфка уаҳа дыхнымҳәырц иӡбеит. Дельфнтәи Фивака амҩа дшықәыз Едип аҩхааҿы ӷьыуардынла ҭаҳмада нагак дшааиуаз диҧылоит. Арҭ анеиҧыла, амҩа рибамҭо иалагеит. Аҭаҳмада Едип дисуеит. Арҧысгьы ацкы иуеит. Аха имч изгәаамыгӡан, ишакәым дисзар акәхарын, аҭаҳмада димпыҵаҧсит. Уи аҭаҳмада Лаи иакәзаарын. Едип изымдырӡакәа иаб дишьит.

Сфинкс амаӡа

Фив аҭаларҭаҿы Едип Сфинкс даннакылоит. Уи амҵәыжәҩа змоу мамыршәагоуп – бжа-ҧхәысуп – бжа-лымуп. Иара иааиҧылалак зегьы зҵаарак рнаҭоит: "дарбану ашьыжь ҧшьынаҧха иныкәо, ӷьынла ҩ-шьапыкла, хәылбыҽхала – х-шьапык рыла?" Ари азҵаара иашаны аҭак ззыкамҵаз ари амамыршәага дафоит. Макьана Сфинкс ицуфара аҭак аӡәгьы изыкамҵаӡац! Едип, уи иаразнак аҭак каиҵоит:" Уи ауаҩ иоуп – данхәыҷу ҧшьынаҧха дныкәоит, дандухалак, иҩ-шьапык рыла дныкәоит, данажәлак – алаба иҵаиргәоит", иҳәеит. Сфинкс ихицәымыӷхан тымитыша иҽаиҭоит, дҭахоит.

Аҳ Едип

Фив иқәынхо ауаа рыҧсы ҽызхыз атәымуаҩ раҳкәажә Иокаста ҧхәысс диртәоит, ирҭоит лаҳҭыҧгьы. Абас, Едип, изымдырӡакәа иан ҧхәысс дигоит. Насыҧ рыманы иеицынхоит. Ҩыҷьа аҧацәа, ҩыҷьа аҧхацәа рхылҵуеит. Ӷнак зны Фив ачымазара ҽкы баапс рылалеит. Оракул икнытә Едип иеиликаауеит анцәақәа гәаан ишыкоу, аха урҭ рҽеиқәыркуеит, Лаи дызшьыз Фив даналырцалак.

Улахьынҵа узацәцом

Аныхаҧааҩ Едип заб дызшьыз иара шиакәу иаиҳәоит. Убаскан, иагьеилкаахоит, ааигәа иҭахаз Полибгьы иабҵәқьа шиакәмыз, дышиабҧсаз. Иокаста ирҳәахьаз шыкалаз анылба, лҧа ҧхәысс дышиццаз анеилылкаа, лҽылшьуеит. Ари Едипгьы изхымгакәа илақәа ҭихуеит, Фивгьы далҵны дцоит. Абри аҳәамҭала, абырзенкәа алахьынҵа аӡәгьы дышзацәымцо агәра шыргоз аабоит.

Анцәақәа зегьы рбоит: икалахьоу, икаҵәкьоу, икалаша. Аныхаҧааҩцәа (оракулы) анцәақәа ауаа ирзыршаз, раҧхьака ирзыҧшу рлахьынҵа рарҳәоит. Ауаа зны-зынла уи иацәцарц иалагоит, аха уи рылшаӡом дара. Ус икоуп аҳ Едип илахьынҵагьы.

Иасони ахьтәы уасцәа аԥшааразы аныҟәаракәеи

Дызустада Иасон?

Иасон иаб – Есон ихьӡуп, адгьылбжьаха Пелопоннес икоу аҟалақь Иолка ахәс дамоуп. Ацәгьахәыцҩы Пели аҷкәын хәыҷ дишьыр ҳәа дшәаны Есон иԥа Иолка далганы хара ҵьара диҵәахуеит. Иасон жәаф шықәса анихыҵ, дхынҳәит Иолкака, иаб иаҳ тыԥ ирхынҳәырц азы. Амҩан изеимаак иҵәыӡуеит. Пели Иасон даниба, дшәеит: аныхаԥааҩ еимаахацлак зшьаны иибо дшишьуа иаиҳәахьан. Иасон Пили иаб иаҳтыԥ ырхынҳәны иитарц иаиҳәоит. Пели гызмалрак иҭаигалоит. “Зегь уара ишаауҳәаз икалоит, ахьтәы уасцәа ԥшааны исзаугар,” иҳәеит. Пели идыруеит уи калашьа шамам.

Ахьтәы уасцәа аԥшааразы аныкәаракәа

Ахьтәы уасцәа – ауаса нашана ахәы ԥшҟоуп. Уи Амшын Еиқәа анхыҵ, ихараны икоуп. Аха Иасон еиҵамхак, гәымшәак иоуп. Игәы камыжькәа амҩа дықәлоит. Уи аӷба акаҵара далагоит (ари аҿы Афина дицхраауеит!), хьӡысгьы иаиҭоит “Арго”. Иасон ҩызцәас ишьҭихуеит аргонавтцәа – Геракл, Орфеи, Тесеи, уб. егь. Еллада афырхацәа еиҿамскәа. Аргонавтцәа амҩан акыр ауадаҩракәа ирықәшәоит. Алашә ныхаԥааҩ Финеи есҽны ихәы ицәызфоз агарпикәа (иԥыруаз амамыршәага ҿаастакәа) икәырцоит. Уи азы Финеи иреиҳәоит Амшын Еиқәа ашка унаӡо аӡыбжьысырҭала иеимаҳауа ацакьақәа ишрыбжьыстәу. “Аҳәыхә ԥшқа аушәыжь. Уи ацакьақәа ианрыбжьҵәраа, шәара шәыӷбагьы бжьысуеит” – иҳәеит аныхаԥааҩ. Аргонавтцәа ус иагьыкарҵоит. Аҳәыхә ацакьақәа ирыбжьҵәрааит, аха аҵыхәа ҵысхә заҵәык алшәеит. Аргонавтцәа уи иашьҭалоит. Аӷба аҩхаа ибжьысуеит. Убри нахыс урт ацакьақәа рыҩбагьы шьхныԥсыланы игылоуп, аӷбақәагьы бжьысуа икоуп.

Анашана мчы змоу Медеиа

Аргонавтцәа Колхида инаӡеит. Ароуп иахьыкоу ахьтәыуасцәа. Иасон аҳ Еет диҳәоит ахьтәыуасцәа иитарц. Уи аҭакс Еет, снашана цәқәа ҭакны, адгьыл цәаӷәаны агәылшьап ацқәа лауҭар, нас урт ирхылҭуа аибашьцәа узыриааир, ахьтәыуасцәа усҭоит ҳәа иаиҳәоит. Насыԥны, Етт иԥҳа Медеиа Иасон бзиа дылбартә икарҵеит анцәақәа. Уи Иасон аӡәы диҵамхо дказҵо ахәшәеиҵарԥхьа илҭоит. Иасон афакь зҿыҵкьоз, абҩа шьапқәа зҭаз ацәқәа имч рықәхеит, аргьы дыриааит. Аха аҳ дыццакӡом, ахьтәыуасцәа иитаӡом, уцаны уара иаага ҳәа идиҵоит. Медеиа Иасон деиҭаицхрааует. Уахгьы-еынгьы ахьтәыуасцәа зыхьчо агәылшьап лырцәоит. Иасон абас ахьтәыуасцәа игоит.

Аҩныка ахынҳәра

Аргонавтцәа имҵадырсыз ахьтәыуасцәа рымаӷы рыԥсадгьыл ахь амҩа иқәлоит. Медеиагьы дыбналаны урт дрыццоит. Иасон Иолк дахьааиз иаб Пели дшишьыз, аҳрамҷрагьы Иасон иитарц игәы ишҭам иаҳаит. Медеиа гызмалрыла Пели иԥҳацәа раб дыдлыршьуеит, нас анашана хәшәқәа рыла иԥсы ҭаҵаны, дҿыхартә икасҵоит ҳәа раҳәаны. Абас рзыруит Иасони Медеи ацәгьа рзызуз.

Иасон – аҳ диԥоуп. Уи иаб иашьа Пели мчыла амчра инапахы ииаигоит. Иасон гәҭакыс имоу, аҳ тыԥ иаб изирхынҳәырц ауп.

Геракл ифырхацаракәа жәаҩа

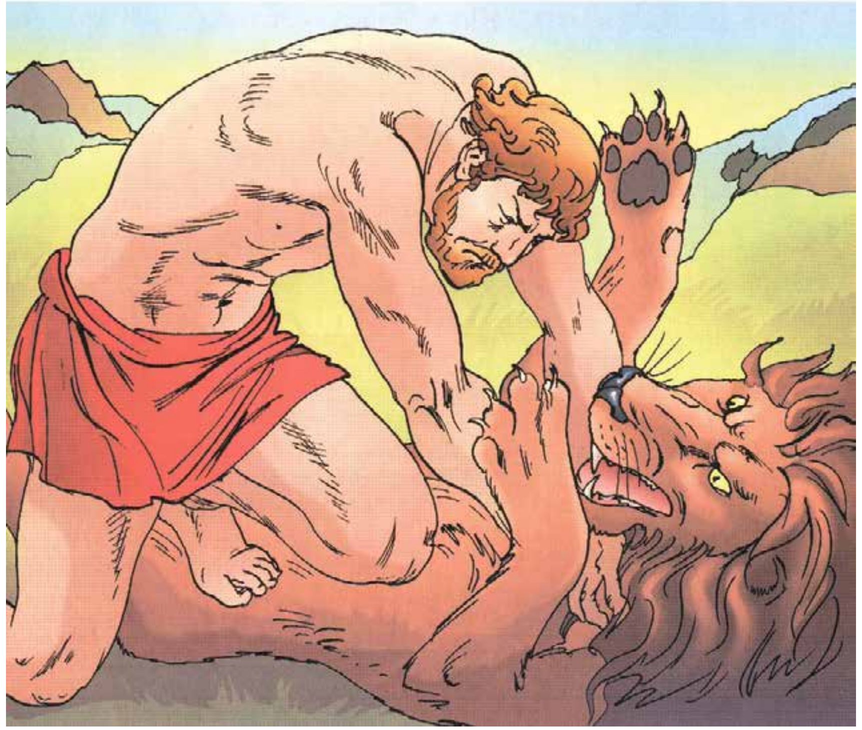

Гера лшьоура

Геракл иан Алкмена Персеи афырхаца дихылҵшьҭроуп. Иаб – Зевс, анцәа рах иоуп. Зевс дыҟәуеитҳәа, Персеи ишьҭраҿы ииуа асаби Пелопонесса дшахагыло. Ахыбаара злаз Гера лцәа иалашәеит лыԥшәма еиҭа дшижьаз. Лара Геракл иира аамҭа аанкыланы, Персеи ишьҭра иатәыз – Еврисфеи иира лырласуеит. Зевс иҟәра изеилагаӡом азы Пелопенес Еврисфеи инапатҵака икалоит. Убри акнытә Геракл акыршыҟәса иҭынха шәаргәында имаҵ иуеит.

Агара игароу афырхаца

Геракл агара дгаран, дсабиин. Гера ҩ-маҭык ахәыҷы дызгараз агарахь иналышьҭит дылшьырц азы. Геракл иашьа, Алкменеи Амфитриони рԥа, амаҭқәа аниба дшәан дҵәаауит. Геракл ихаҭа ҿымҭқәа, аҩ-маҭык ааникылан инапқәа рыла ишьит.

Геракл ифырхацаракәа

Геракл изҳаит. Иҳәыс дааигеит. Аха ҽнак ашьоура злаз Гера ихшыҩ дахыҵыртә икалҵан, иԥҳәыси ихәыҷқәеи ишьуеит. Ихшыҩ аҭыԥахь ианааи, Геракл дгәырҩоит, дҵьабоит. Икаиҵара издырам азы дельфиитәи аныхаԥааҩ дцаны дизҵаауеит сыгәнаҳа злаcхысхрызеи ҳәа. Аныхаԥааҩ уи иҭынха Еврисфеи имаҵ уулароуп, нас ҩажәашыҟәса рыҩныҵҟала афырхацаракәа жәаба кауҵароуп, убри ашьҭахь анцәаҟәа уаҭарҵаӡом, умԥсуагьы укарҵоит ҳәа иаиҳәеит.

Немеитәи алым

Геракл Еврисфеи иҿы дахьааиз, раԥхьа, Немеи аҟалақь азааигәара инхоз алым аҵәа изааигарц идиҵеит. Уи алым бџьарк иазшьуамызт. Геракл хәымԥал хыцла ишьырц иаҟәикит, аха башахеит. Нас, даалаган, аҭра иҭаицалан, амҿурала ахы дасуа, ирчалоит, уи ашьҭахь напыла ихәаҽуеит. Алым аҵәа ахыхраҿы уи ашьапхыцқәа ихы иаирхәоит. Алым аҵәа анашанамч аман азы ахаирԥеит. Уи нахыс уаҩы дызымиааиуа дкалеит.

Лернеитәи агидра

Аҩбатәи афырхацара еиҳагьы амч аҭахын. Еврисфеи идҵала Геракл жә-хык зхагылоу амаҭ гидра ишьыр акәын. Уи арахә зегьы ннарҵәеит, Лерна аҟалақь аҿы иара ахьҭаз аӡбаара иазааигәахаз дызусҭзаалак аԥсыԥ ала дашьуеит. Геракл амаҭ ахқәа хиссоит, аха урҭ рҭыԥан даҽа ҩба ахагылон! Геракл иашьа иԥа Иолаи диԥхьоит дицхраарц азы. Уи амаҭ ахәракәа мцала иҽиблаауеит, уахa ахқәа ахамгыларц азы. Уи аамҭазы Геракл имԥсуаз ахыҵәкьа хисоит, аҵәеижь ԥиккоит, нас уи ашҳам бааԥс ихыцқәа ирҿишьуеит. Аха Еврисфеи Геракл Иолаи дицхрааит ҳәа уи фырхацарас ишьаӡом.

Авги иҽҭра

Геракл ахԥатәи ифырхацараан – ахь-тәыҩа зхагылаз керинеитәи аҽа ааникылар акәын. Уи

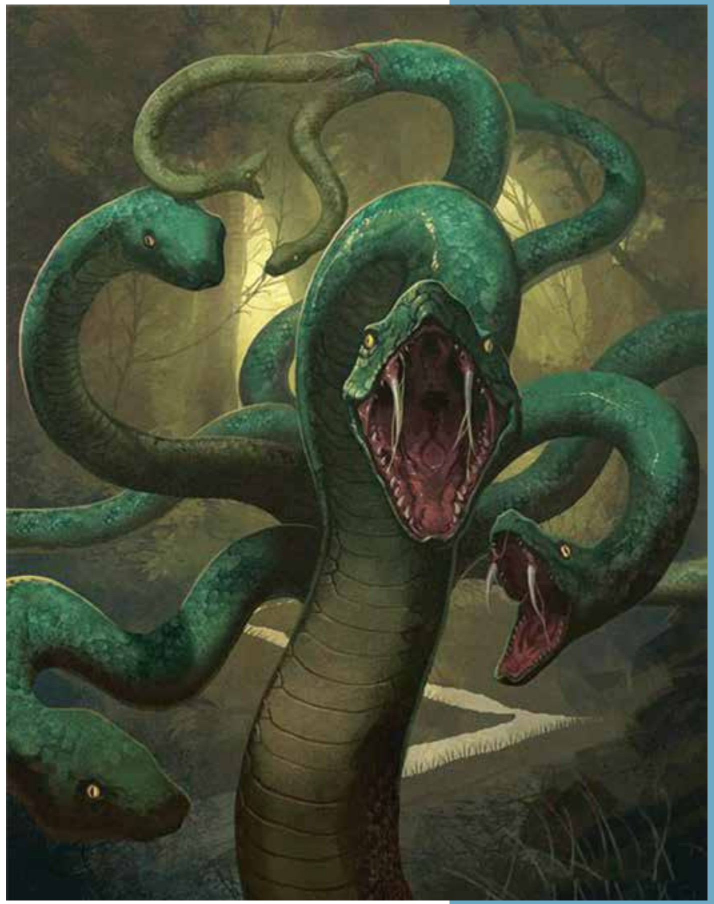

ашьҭахь ермифантәи абынҳәа аԥсы шҭаз иктәын. Уи аҽаҩра ыҟәнахуан. Ахәбатәи ифырхацараан ауаҵ рацәаны изҭаз ах Авги иҽҭра рыцҟьатәын. "Уҽҭра мышкала ианысрыцҟьа, ууахьад ажәабатәи ахәҭа сара исуҭароуп", – иҳәоит Геракл. Ах дақәшаҳаҭхоит. Геракл уаҩ иимбац амч илан акнытә ҩ-ӡиаск рзышьҭра иахигоит. Уажәшьҭа урҭ арахәҭра иаҵкьаса инеиуеит азы аҽҭра зегьы аӡәӡәоит. Геракл мышкала аҽҭра

Геракл иҕәҕәаразы алегендақәа аԥырҵоит: амаҭ бааԥсқәа, адауцәа гьаргьаласақәа, аҵә быҩҩқәа – акымзарак рылшом уи иҿаԥхьа. Бжанцәоуп иара, ауаа ибзианы дырзыкоуп, дрыцхраауеит, ихьчоит.

ширыцқьазгьы, Авги арахә иҭаӡом. Ускан даалаган аҳ дишьуеит. Еврисфеи аригьы Геракл ифырхаҵаракәа ирхимԥхьаӡалаӡеит, уи ахәԥса уаҳәеит ҳәа. Афбатәи афырхаҵараан Геракл Стимфалиитәи аӡбаарракәа рҿы иказ зымҵәыжәҩақәеи, зыци, зшьапхыцқәеи еихаз, ауаа зфоз аԥсаатә нирҵәар акәын.

Абыжьбатәи афырхаҵара – ацә абжьаракәын

Анцәа Посеидон Криттәи аҳ Минос ацә ҵьашьахәык ҳамҭас ииҭеит амшын анцәа изы иӡатәырц азы. Аха аҳ Минос ацә ишьыр иҭахымхеит. Минос ари азы дизгәаан ацә ираапкит. Ацә хагаханы адгьылбжьаха иқәлан зегь ықәнахит, ауаагьы ашәаӡыӡара иҭаргыланы иаман. Геракл абрахь Критка дцоит ацә дабашьырц. Аҭыхәтәан, ацә даиааует, ибжьоит, дақәтәаангьы амшын дырееит.

Фырхаҵарак акнытә даҽа афырхаҵарак ахь

Аамҭа цоит. Геракл аабатәи ифырхаҵара каиҵоит – Диомеда лыҽқәа аанкыланы

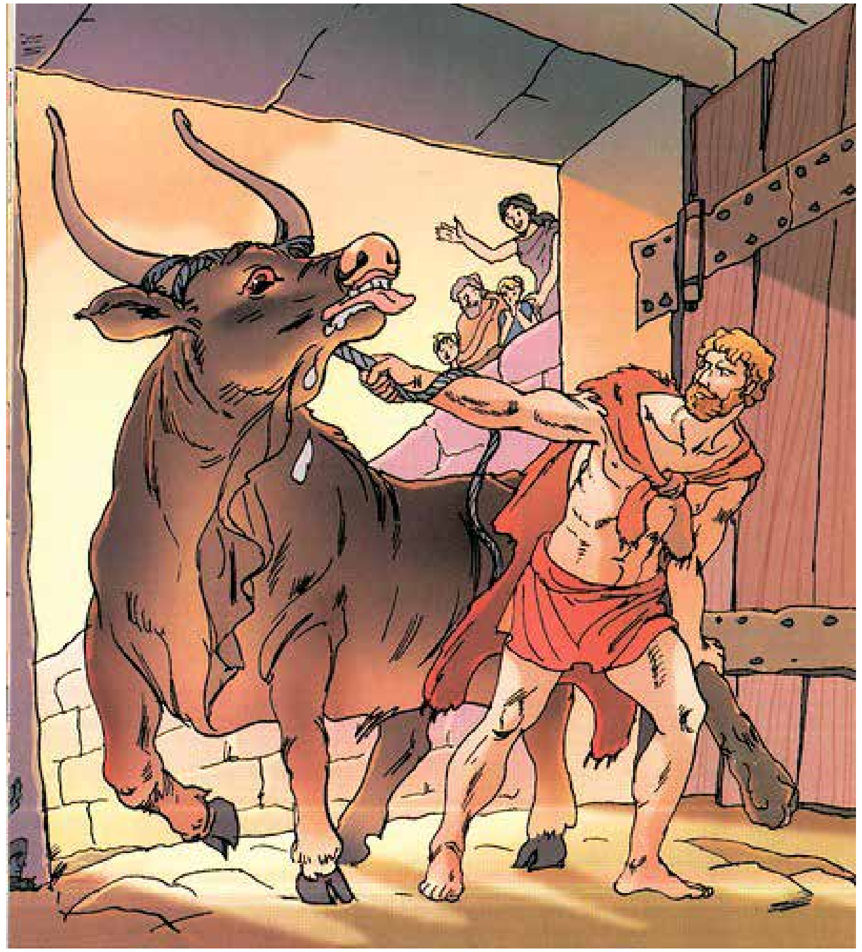

Еврисфеи икны иааигоит. Урҭ рыԥшәма ауаа ржьы рҿаиҵон. Геракл ажәбатәи ифырхаҵараан аибашьра анцәа Арес ихьтәы мака амазонкацәа раҳкәажә Ипполит илцәиӡоит. Анаҩс, Геракл х-хәамцк змоу, х-хык зхагылоу адауы Герион дышьны ирахә имихуеит. Ажәеизатәи ифырхаҵараан Геракл Гесперид абаҳчақәа рҿы днанагоит. Ара зны адгьыл ан Геиа Гера илылҭахьаз наӡаӡа ақәыԥшра ахьтәы ҵәақәа изоит. Еврисфеи Гера длыцәшәаны Геракл аҵәақәа имихӡом азы, Афина урҭ Гесперидаа ирызлырхынҳәуеит.

Адгьыл аҵа ахра ахьчала Цербер

Еврисфеи игәы каҳауеит: маԥ, ахаан сара Геракл сзиааиӡом ҳәа игәы иаанагоит! Аҭыхәтәан, ажәаҩантә раан, еиҭа адҵа иҭоит: Геракл Аид аҭаларҭа зыхьчо х-хык зхагылоу ала-Цербер изааигарц идиҵоит. Ари адҵа назыгӡаз ҳәа дкамлаӡац, макьана аӡәгьы иԥсы ҭаны адгьыл аҵа ахра дызҭымҵӡац! Аха Геракл ари адҵагьы анагӡара илшоит. Ала-Цербер Еврисфеи изнеигоит, аха уи азы мачк ихәылаирԥсыр акәхоит. Аха нас иауижьуеит агагақәа рахра ахьчарларц азы.

Геракли Деаиниреи

Геракл ифырхаҵаракәа дрылгеит. Аха аибашьракәеи аԥышәаракәеи ари ала инҵәом. Геракл Деианира ԥхәысс дигоит. Урҭ рныкәаракәа руак аан ихыҵыз ӡ-дук ирыр акәхоит. Деианира акентавр Несса абҕа дықәтәоит аӡы дырырц азы. Убаскан, уи дымҵанарсырц иалагоит. Геракл ихыци ихәымпали аанҵыхны акентавр деихсуеит. Аха аԥсы ахыҵаанӡа, уи Деаинира «сшьа еизыркәкәаны бхаҵа иматәақәа ирхьыбшьыр – бхаҵа ахааназ ибзиабара еиқәбырхоит, наунагӡа бзиа бибалоит» ҳәа ланаҳәеит. Шыкәсқәак рышьҭахь Геракл даҽаӡәы бзиа дибоит. Деанира Геракл дихыбааны, ибзиабара еиқәлырхарц азы акентавр ашьа лхы иалырхәарц лыӡбеит. Уи илыздыруамызт акентавр иалалаз ахыц ашҳам шахьшьыз, абри акнытә иара ашьа шҳамны ишыкалаз.

Афырхаҵа иԥсра

Геракл акентавр ашҳам данакьашь иоуз ахьаа ахгара цәгьахеит, дгәакуеит. Ашьа зыхьшьу иматәақәа ишәихырц далагоит, урҭ ицәа иадҷаблан, ицәеи иареи иеиманы иқәҵуеит. Деанира бзиа илбоз лхаҵа лнапала дшылшьыз анылба, лҽылшьуеит. Геракл ихьаақәа изыхгом азы амца еиқәҵаны иҽалаижьит. Геракл иоуп егьырҭ икоу абырзен фырхацәа зегь рахьтә ифырхаҵаракәа рзы анцәақәа Олимп ахалара иақәиҭыртәыз. Уи ԥсра иқәымкәагьы дкарҵеит.

Одиссеи иныҟәара цьашьахәқәа

Изыхкьеи Троиантәи аибашьра?

Троиа инхоз арԥыс Парис абырзенҳәынҭқар Менелаи иԥҳәыс Елена ԥшӡа бзиа дибеит. Афродита Парис дицхраан Елена ԥшӡа дымҵаирсит. Убаскан, амалгьы маҷымкәа илыдкыланы игеит. Абырзенқәа ари даара иаргәаауит азы аибашьра иалагеит. Елена уаанӡа бзиа дызбоз Менелаи иҿы инеин, ажәа ирҭеит ишьа шыруа, ахьмызӷ изыргаз ишиабашьуа.

Абырзенқәа ржәылара

Абырзенқәа ар еизыргоит, Троиака идәықәлоит мшынла, Елена ԥшӡа Парис димхны Бырзентәылака ддырхынҳәырц. Абри ар дрылан Одиссеигьы. Уи бзиа иибоз иԥҳәыс Пенелопеи иҷкәын хәыҷ Телемахи рааныжьра изыгәаҕьуамызт акыраамҭа, аха, аҵыхәтәан, еибашьра дцоит.

Троинтәи аҽы

Абырзенқәа Троиа ахьыказ Азиа Маҷ ианааи, иӡхыҵит. Ақалақь иакәшеит. Абас аибашьра ҟалеит. Ари аибашьра жәашықәса имҩаԥысуан. Иара ауаагьы алахәын, анцәаҟәагьы: анцәақәа – Гереи Афинеи абырзенқәа ирхылаԥшуеит, Афродита – троиаа. Аибашьраҿы абырзенқәа аиааиуеит Одиссеи Гера лыцхыраарала ихәыцыз агызмалра рхы иархәаны. Ари аибашьра анеилгалак ашьҭахь абырзенқәа Афина ҳамҭас илырҭаразы акәушәа ҽ-дуузак ҟарҭоит амҿы иалхны. Абри аҽы аҩныҵка иҭацәын акнытә, Одиссеии абырзенқәа ԥытҩыки неины иҭатәеит. Егьырҭ рҩызцәа ақалақь ааныжьны ицазшәа ҟарҭеит. Троиаа арҭ рыгәра ганы аҽы ақалақь иаларыжьлеит. Ианыхәла, Одиссеи иҩызцәеи иареи аҽы амгәа инҭыҵын ақалақь агәашәқәа ҟьаҟьаӡа иаадырит. Абри ашьҭахь абырзенқәа рыр Троиа иналалан, ақалақь зегьы рнапаҽы иааргеит. Елена ԥшӡагьы лхы дақәиҭыртәын Менелаи иахь дхынҳәит.

Аԥсадгьыл ахь ахынҳәра

Абырзенқәа хынҳәны рыҩныка амҩа иқәлеит. Аха Троиа ақалақь иеилаԥыхаа иахьықәырцаз, иахьырыблыз азы анцәақәа рызгәаауит даара. Убри акнытә иахьаауаз аԥша бааԥс рышьҭарҵеит, амш цәгьа рхьырыгӡеит. Абас, амҩан даара ауадаҩрақәа рыхганы, жәашықәса рышьҭахь ауп рыԥсадгьыл ахь ианыхьынҳәыз. Лотофагаа рыдгьыли адауыблазатә рыдгьылбжьахеи Буреи Одиссеи иҕбақәа лотофагаа рыдгьыл иалаиркацоит. Лотофагаа абырзенқәа алотос иҿалоз ашәыр рҿарҵоит азы уи ашьҭахь рыԥсадгьыл рхашҭуеит. Одиссеи имшынуаа мчыла аҕбақәа рахь ирхынҳәын, иеиҭадәықәлоит. Одиссеии иҩызцәеи иареи шнеиуаз уаҩ дахьықәмыз дгьылбжьахак иқәнагалоит. Ара ҳаԥык рбоит. Аҳаԥы аԥшәымас даман адауыблазатә.

Одиссеии иҩызцәеи адауы ицәашьас икарҵаз

Адауы иуасақәа аҳаԥы инҭеицалан хаҳә дук аԥыраижьит. Убаскан данаахьаҳә, абырзенқәа илаԥш иаацашәеит. Урҭ, ҩыџьа иаразнак илбааидеит, даҽа ҩыџьа – ианыхәла ифеит. Одиссеи иаанхаз еиқәирхарц далагоит. Адауы аҩы иитан даиршьын, дирцәеит. Даныцәа, Одиссеи адауы Полифем ибла затәы аҵәы ҭакшаны иҭихуеит. Шьыжьымҭан

Одиссеи антикатәи аамҭазы инхоз, зегьы иеицырдыруаз фырхаҵан. Уи ифырхаҵара ада агызмалрагьы илан. Троиантәи аибашьраҿы иара иааирԥшыз афырхаҵареи нас Бырзентәылака ихынҳәреи рҭәы Гомер ибзианы иеиҭаихәоит иепикатә поемақәа «Илиадеи» «Одиссеии» рҿы.

адауы иуасақәа ҭижьырц азы ахахә даннаха, абырзенқәа аӡәаӡәала ауасақәа цакала рымгәақәа ирхьынҳаланы аҳаԥы иҭыҵит.

Анашанамчы змоу Цирцеиа

Полифем иаб, амшын анцәахәы Посеидон ихьӡын. Уи илашәхаз иԥа ишьа иурц азы адауы дзырлашәыз Одиссеи иԥсадгьыл ахь ихынҳәра даԥырхагахарц иӡбеит. Ҿнак зны, Ламос ақалакь азааигәара игылаз Одиссеи ифлот ауаа зфоз адауқәа акәлеит. 12 ӷба рахьтә Одиссеи иӷба заҵәык еиқәхеит. Ус, ишнеиуаз, ари аӷбагьы Цирцеи (Кирка) лаҳрахь инанагеит. Ара Цирцеи абырзенқәа агәхаштра рызҭоз хәшәык длыржәит, нас иҳәақәаны икалҵеит. Одиссеи аӷба ихьчон ускан. Икалаз аниаҳа Цирцеи лыкны днеит. Цирцеи лнашанаракәа иҿриимҭаӡакәа, ииулак, иҩызцәа еиҭа ишыказ еиԥш, иуааны илиркаҵоит.

Асиренқәа (ассиркәа) рашәаҳәара

Абырзенқәа Цирцеиа лаҳра ааныжьны асиренқәа рыдгьылбжьаха

иааҿықәгылт. Асиренқәа рашәа хаақәа рыла амшынуаа хыхны иҭадырхон. Одиссеи иҩызцәа ашәаҳәара рмаҳарц азы рлымҳақәа ацәа ҭаирҭәеит, иара ихаҭа аӷба амызгәыҭ

дадҿархәаларц рыдиҵеит. Убри акнытә иара ари ашәаҳәара шиаҳауазгьы деиқәхеит акгьы имыхьӡакәа! Нас, Одиссеи иӷба аӡыбжьахала ҭшәа ибжьысуеит, ҩ-мишәанк – ф-хык зхагылаз Сциллои аӡеикәшара Хорибдои рыбжьара. Ари амҩа акыр шықәса икәхеит, убаскан Одиссеи иҩызцәа зегьы ицәҭахеит. Быжьшықәса дынкыланы длыман иара Одиссеигьы аԥсабара анцәахәы Калиԥсо лыдгьылбжьахаҿы. Дылԥырҵны данцоз афырҭын бааԥс асын, Одиссеи феакаа рыдгьылбжьаха дҿықәнажьылт. Урҭ рыҭҭбалагьы иԥсадгьыл акынӡа днаӡеит.

Зыгәрагоу Пенелопа

Пенелопа дызгәаԥхо дызҳәарц зҭаху арԥарцәа рацәаҩуп. Аха лара иеиуеиԥшым амзызқәа ԥшааны аӡәгьы далылхӡом, зегьы мап рцәылкуеит. Аҵыхәтәан, аицлабра мҩаԥылгарц лыӡбоит; Одиссеи ихыци ихәымпали ала ишлырхысуа, иаиааиуа дышиццогьы рылалҳәоит. Аха арԥарцәа аӡәызаҵәык ахәымпал архҳарагьы илымшеит. Арыцҳа, ананамга иԥшра иҭаны, аӡәы дизымдыруа Одиссеи иҩны дааиуеит. Иҷкәын имацара ихы иирдырын, нас дара ааидгылан, зхы зкәачраны иказ ахацәа зегьы ршьит.

Ажәытәӡатәи Рим

Ажәытәӡатәи Рим

Ажәытәӡатәи аурымҟәа рынцәаҟәа

Аурымҟәа анцәаҟәа рацәаны ирымоуп. Анцәаҟәа зыкоугьы ауаа рыҧсҭазаараҿы ирхылаҧшларц азами. Иаҳҳәап, нцәаҟәак ахәыҷҟәа ирхылаҧшуеит: ахылҵшьҭра ацхырааҩ Кармента урҭ рлахьынҵа лызбоит, Едука акрыфашьа длырҵоит, Потина – ажәшьа… Икоуп нцәаҟәак ауаҩы иказшьа бзиаҟәа символра рзызуа, урҭ ирдырганы икоуп.

Убас, Фидес – зажәа иахымҧо нцәахәуп, Хонос – аҳаҭыр, ахьыӡгара данцәахәуп. Анцәаҟәа даара ауаа рынхарҭа тыҧҟәа ирхылаҧшуеит, иаҳҳәап, Ианус – аҩналарҭеи адәылҵырҭеи, аҟалаҟь агәашәҟәеи, аҩны ашәҟәеи дрынцәахәуп, иара убас абаҕәазаҟәагьы амҩаҟәагьы рынцәа иоуп. Егьырҭ анцәахәҟәа даара аҧсабара иадҳәалоуп: Флора – ашәҭҟәа рынцәахәы ҳәы дыкан, Помона – ашәыр данцәахәуп, Сильван – абнаҟәа дрынцәахәуп. Аҽаҩреи анреи рынцәахәы дышнеиуа, алахьынҵа, анасыҧ, аманшәалара данцәахәны дкалоит.

Аурымҟәа рынцәаҟәа ирымҵаныҳәоит, иргәамҧхогьы карҵаӡом арыцҳараҟәа ирыҟәымшәарц, ачымазараҟәа ихҭарымкырц азы. Уи адагьы урҭ анцәа хылҵшьҭраҟәа шрымоу, убри акнытә адунеи зегьы дара рнапаҿы ишыкоу ала рыгәра ргаларц рҭахуп.

Еиҳа изымҵахырхәо анцәахәқәа

Анцәақәа рдыргақәа

Аурымқәа ус дук иалагараны иказар, анцәақәа рграанагара рзымдыркәа иалагаӡом. Абрантә ахы акит авгурцәеи агаруспикцәеи рҭарадырра. Урҭ аԥсаатә рыԥыршьеи рхымҩаԥгашьеи, иӡатәны иршьуаз аԥстәқәа рырхәарарах ала, еиҳаракгы, ргәаҭцәақәа рыла адыдра ухәа реиԥш икоу адыргақәа рыла анцәақәа иргәаԥхо иргәамԥхо еилыркаауан.

Даҽеаҵьарантә иааз анцәақәа

Аурымқәа римпериа аҽеарҭбааует. Уа иқәынхоит акельтцәа, абырзенцәа, мысраа. Есааира абырзен нцәақәа рхыԥхьаӡара иацлоит егьырҭ, рнапаҿы иааргаз ажәларқәа рынцәақәагьы, иаҳҳәап, мысратәи Исида.

Аҩнаҭақәеи ақалақьқәеи рынцәақәа

Ҩнаҭацыԥхьаӡа аҩны иатәу анцәақәа ирымҵаныҳәоит: пенатқәа ҳәа изышьҭоу (аҩнаҭа, ахәыштаареи ачыси рынцәахәы), лар ҳәа изышьҭоу (аҭаацәа ирхылаԥшуа) анцәақәа. Аныҳәақәа раан аӡатәқәҭарҭа хәычы инаганы иқәырҵоит амҭақәа, ашәҭқәа, ацхарҩа. Дарбанзаалак иԥсы ҭанаҭы ицуп ихылаԥшуа анцәахәы. Уи ихылҵшьҭра, иҩнра, иқалакь, иҳәынҭқарра зыхьчо иоуп. Аурым имшира иара игени иамшныҳәоуп ҳәа иԥхьаӡоуп. Анцәа хадақәа ақалақьқәа рыкны дара рханқәа рымоуп, дара рныҳәақәа, рыԥшьаматәзуҩцәа рымоуп. Рим чыдала илымҵаныҳәоит аҩнаҭа ахәыштаара, ақалакь ацуҭа анцәахәы – Веста. Ахатәы ҩнқәа рыкны аҩналарҭа – вестибул ҳәа изышьҭоу Веста илызкуп. Веста лсимвол – амцоуп. Уи лныхаҭааҩцәа – аҭыԥхацәа қәыԥшцәа – весталцәа – ахәыштаара амца ахаан имыцәарц иахылаԥшуеит. Ахаан имыцәо амца аурым ҳәынҭқарра аикәырхара, аказаара иазҳәоуп.

Адгьылқәаарыхра аныҳәа

Зегьы рызхара афатә роурц азы адгьыл чашәзароуп. Убри акнытә адгьыл анцәахәқәа ирызку аныҳәақәа рацәоуп: март азы Бахәус изку ааԥын ныҳәа иаԥылоит, маи мзазы – Флор лыхьӡала – аҽеаҩра баракьаҭзарц азы иныҳәоит. Маи азы имҩаԥысуа аныҳәаан ахәмарракәа, атеатртә қәыргыламҭақәа, ашәарыцара ухәа… еиҿыркааует. Аимператорцәа рынцәатәра Жәытәнатә аахыс аурымқәа анцәақәа реиԥш иеицырдыруаз ауаа ирымҵахырхәон. Убас, Рим аԥызҵаз Ромул анцәақәа дырхыԥхьаӡалан. Квирин ихьӡын. Рим иахагылаз зегьы, Цезари Августи инадыркны, рыԥсы шҭаз анцәақәа реиԥш ирымҵаныҳәо иалагахьан. Аимператорцәа алкааны анцәақәа рхылаԥшуеит ҳәа, нцәа хылҵшьҭроуп

Аурым нцәахәы	Абырзен нцәахәы	Изхылаԥшуа
Сатурн Кибела	Кронос Реиа	Олимпиатәи анцәақәа рҭаацәа
Иупитер	Зевс	Анцәақәа реиҳабы, ажәҩан анцәа
Иунона	Гера	Иупитер (Зевс) иԥҳәыс
Бахәус	Дионис	Аӡахәааӡареи аҩыкаҵареи рынцәахәы
Аполлон	Аполлон	Амреи амузыкеи рынцәахәы
Диана	Артемида	Ашәарыцара анцәахәы
Нептун	Посеидон	Аӡи амшыни рынцәахәы
Вулкан	Гефест	Амцеи ажьиреи рынцәахәы
Веста	Гестиа	Ахәыштаара анцәахәы
Венера	Афродита	Абзиабара анцәахәы
Марс	Арес	Аибашьра анцәахәы
Минерва	Афина	Аибашьра, ақалақьқәа, анапказара анцәахәы
Виктория	Ника	Аиааира анцәахәы
Церера	Деметра	Аҽеаҩра анцәахәы
Плутон	Аид	Адгьыл аҭа ах
Прозерпина	Пресефона	Адгьыл аҭа анцәахәы
Меркури	Гермес	Анцәақәа рыцҳаражәҳәаҩ, ахәаахәҭра анцәахәы
Парки	Моиры	Алахьынҵа анцәахәы

ирымоу, насгьы ԥсра рыкәӡам ҳәа ирыԥхьаӡон дара.

Абырзен-аурым нцәақәа

Аурым мифология аҿиара иацхрааит егьырҭ еиҳа иҿиаз акультурақәеи анцәахаҵаракәеи. Аурымцәа есҟьынгьы абырзен культура ҳаҭыр ақәырҵон, цьашьахәыс ирыман. Урҭ рынцәахәқәа аӡәырҩы абырзен мифологиакнытә иаагоуп, рыхьӡқәа ԥсаххеит умҳәозар. VI ашәышықәсаз ҳ.к. аурымқәа р - Иупитер абырзен Зевс дидыркыло иалагеит, Венера – Афродита…

Анцәахәы Флора адәқәеи абаҳчақәеи рышәҭра, ажь акалара дахылаԥшуеит.

Аурымқәа анцәақәа ргәы картарц азы лассы-лассы аныҳәақәа мҩаԥыргоит, аҵасқәа ирықәныкәоит. Ныҳәақәак официалла иазгәаргон ақалақьқәа рҿы, егьырҭ аҩнқәа рыкны аҭаацәа алархәны, «аныхаԥааҩ» ироль аҭаацәа реиҳабы инаигзон.

Енеи иҭоурых

Дызустада Енеи?

Енеи анцәахәы Венереи (Афродита) ԥсра зқәыз рахьтә зегь раасҭа иԥшӡаз Анхиси рԥа иакәын. Троиаа абырзенцәа ианрабашьуаз Венереи амшын анцәахәы Нептуни Енеи дрыхьчон. Троиа ԥыххаа ианыкәыршаз, иара иқәынхоз ауаа анындырԥәа ауха Енеи иилак дыбналеит, аха иԥхәыс Креусу дицәҭахеит. Иаб Анхис ибҕа дықәыртәаны, иԥа Аскания инапы данкны Енеи иқалакь далҵны дцеит. Данцоз троиантәи анцәақәа рсахьачаԥақәа игеит. Убарҭ ирылан абҩьарла иеибыҭаз Афина лсахьачаԥагьы.Енеи троиаа рахьтә иеиқәхаз иманы, ҩажәа ҕба ирықәтәаны рыԥсадгьыл иалҵны ицеит.

Дидона лыбзиабара

Енеи дцоит зны Троиа иеиԥшу даеа қалакь ԥшӡак иргыларц азы. Амҩа хара изхымгакәа, Енеи иаб Анхис иԥсҭазаара далҵуеит. Енеи дзықәтәаз аҕба ӡаакәрылан

Аҩадатәи Африкака дагеит, убас Карфаген днанагеит. Карфаген аҳәынҭқарԥҳәыс Дидона Енеи бзиа дылбеит. Ара даанхаргьы лҭаххоит, аха уи ажәҩан анцәахәы Иупитер дирццакуеит, лассы имҩа иацитцар иҭаххоит. Енеи ицара Дидона даара лгәы лнархьит. Енеи дизгәаан иаргьы, дызхылҵыз ишьҭрагьы лшәиуеит, лара амца лҿеақәлыжьуеит. Аурымцәа абри ахҭыс иахкьеит ҳәа ирыԥхьаӡоит Рими Карфагени рыбжьара иказ аимаккәа.

Енеи адгьылаҵақатәи аҳраҩы

Афырхаҵа аҵыхәтәан Италиа дназоит. Уи адгьыл аҵан икоу аҳрахь дылбааеит. Ара Анхис дибоит. Анхис Енеи изаартуеит иара ихылҵраны икоу раԥхьака ирзыԥшу, аԥеиԥш ду шрымоу атәы. Ус иагьыкалеит. Енес иԥа Аскани иргылоит ақалакь Альба-Лонг. Аскани ихылҵшьҭракәа ирхылҵит Рим ашьаҭа зкыз, уи зыргылаз Ромули Реми. Аскани ихылҵшьҭракәоуп ҳәа рхы рыԥхьаӡоит Иулиаа, иара убас Иули Цезари Августи.

Зегьы иеицырдыруа Троиатәи аибашьра ашьҭахь абырзенкәа аҩныка ихынҳәит. Нас троиаа аӡәыр зеиқәхама, ирлахьынҵахеи? Троиатәи афырхацәа рахьтә еиҳа гәымшәара злаз Енеи абылра иаҩыз ақалакь алҵра илшеит. Уи Италианӡа днаӡеит. Ара дахьааиз анцәақәа Троиа ҿыц иргыларц идырҵеит.

Ромули Реми

Изусҭцәаада Ромули Реми рҭаацәа?

Ромули Реми рҭаацәа – анцәахәы Марси Реиа Сильвиеи ракәын. Реиа Сильвиаақалакь Альба Лонг атрон захь ииасыз нцәахәын. Ақалакь дахагыларц азы ачарҳәаҩ Амули иашьа Нумитори, Альба аҳәынҭқари, Реи лаби абахҭа иҭарыжьырц адҭа қаиҵеит, иашьеиԥҳа Реи весталҭыԥҳаны дқаиҵеит. Авесталҭыԥҳацәа ахшара дрымазар қаломызт, аха Марс Реиа Сильвиа бзиа дибан, урҭ ахшара роуит. Убарҭ ракәхеит Ромули Реми. Амули ари еиликаан, Реиа дишьырц адҭа қаиҵеит, ахәычқәа акалаҷқәыр иҭаҵаны Тибр аӡы иаиҭеит. Акалаҷқәыр хәык иазааигәаны аӡы иҿықәнажьлеит. Абра иагьышьақәгылеит Рим. Марс анцәахәы ахәычқәа абга рзынаишьҭын иааӡон: акрырҿанаҵон, уи ахш днаржәуан. Ус иагьыкан ахьча иԥшаанӡа.

зтәыз – рабду Нумитор иззырхынҳәыз. Дара абга иахьаԥшааз аҭып аҿы ақалакь ҿыц дыргыларц рызбеит. Аха абри ашьҭахь аишьцәа ақалакь ахагылара еимактәыс ироуит. Аишьцәа анцәа адырра ҳаиҭозар ҳәа иазыԥшуп. Анцәа ақалакь уара иутәуп ҳәа Ромул иирдырит. Рем ари дақәшаҳаҭымхеит, Ромул икәаҭанала иалигаз ацәаҳәа дахысит азы иашьа дышьны ақалакь Рим иргылоит. Ромул иԥсра ашьҭахь Марс ажәҩан ахь дхаигалоит. Ара Рим иахылаԥшуа нцәахәны дкаиҵоит.

Рим аргылара

Аишьцәа Ромули Реми ахьча иԥшааит, иааӡеит. Ианрызҳа, иеилыркааит ашьҭра бзиа шрымаз. Урҭ роуп ақалакь Альба аҳҭыԥ

Алегенда излаҳәо ала, иеицииз, аха иеиҕацәаз аишьцәа Ромули Реми идыргылеит Рим. Урҭ ирыбзоураны ари ақалакь анцәа иишаз қалакьуп ҳәа иԥхьаӡоуп.

Акельтқәа

Акельтқәа

Амагиа дунеи

Акельтқәа рхылҵшьтрақәа адгьыл рацәаны ирыҵакны ирыман. Урҭ Галлиа (иахьатәи Франциа, Швецариа, Бельгиа) инхон, иара убас Аладатәии Мраҭашәаратәии Германиа, Чехиа, Аҩадатәи Италиа, Испаниа, Британиатәи адгьылбжьахалақәа рыкны, дунаиаҿықәтәи араионқәа рыкны. Иеиуеиҧшым ахылҵшьтрақәа дасу дара рынцәахәқәа рхатәы легендақәа, рхатә ҳәамҭақәа рыман. Аха убас шакәызгьы, акельтқәа рбызшәа, рҵасқәа еиҧшын. Адруидцәа – ныхаҧааҩцәан. Урҭ акельтқәа рыҩныҵка амчра ду змаз ныхаҧааҩцәан. Урҭ лассы-лассы гәымбылцьбара злаз амагиатә ҵасқәа мҩаҧыргон, иҧшуан, иҧшьоуп ҳәа иҧхьаӡаз аҵьҵла дуқәа ирыцҭатәаны раҧхьака икаларaны иказ рҳәон.

Ахыҵхырҭақәа

Аҟьырсианра қалаанӡа акельтқәа рҭоурых азы иаҳдыруа маҷуп. Дырраҭаракәак аурым авторцәа рыкны иеикәханы икоуп. Археологцәа иахьагьы иаадырҧшуеит акельтқәа рҵаскәеи рынцәахаҵаракәеи ирыдҳәалоу амаҭәаркәа, иаххәап, ачуанкәа, анцәахәкәеи аҧстәкәеи рсахьақәа змоу асахьачаҧақәа. Аха урҭ зызкыҵәкьаз макьана иеилкааӡам. Друид ҳәа изышьҭоу – анцәақәеи ауааи рыбжьара иказ иоуп. Уи аҧсабараҿ икалоз аҵәырҭракәа анцәақәа ирзааигоз акеиҧш дахәаҧшуан.

Абырзенцәа акельтқәа галатаа ҳәа ирышьҭан, аурымқәа – галлаа ҳәа. Акельтқәа хьӡи-ҧшеи змаз еибашьцәа гәымшәақәан. Урҭ аҟьырсианра рыдыркылаанӡа, рыҧсҭазаара нашанала иҭәын, анцәарацәа ирымҵаныҳәон.

Ихадоу анцәақәа

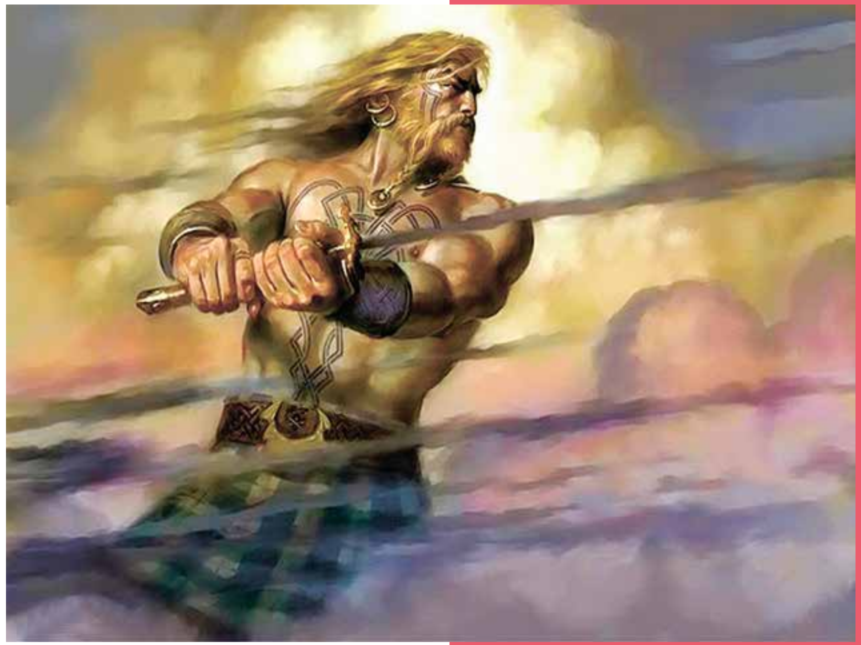

Цьашьахәрыла аҽеиҭакракәа

Акельтқәа рынцәахаҵаракәа рыла, ауаҩы бааҧс дбынҳәахоит, ахыбаара злоу аҧҳәыс дзыцәахоит, бзиа иеибабо мшынкызхоит… Аха дара убас ишыҟоугьы, ауаа реиҧш ицәажәоит.

Ихадоу анцәақәа

Иеиуеиҧшым акельт хылҵшьтракәа иеиуеиҧшым анцәақәа рыман. Иаҳҳәап, Епона ҳәа иказ – аеҟәа рынцәахә лакәын, галлаа дрынцәахәын. Лара ссирк лакәын, лшьамхгьы ласын. Луг, ирландиатәи нцәахәуп, анцәахәы Дана лхылҵшьҭра иаҵанакуаз иқәыҧшу анцәақәа дрыцхраауан. Луг зкыбаҩ бзиаз нцәахәын. Уи дагьмузыкантын, дагьеибашьҩын, гәымшәак иакәын, анашанамчгьы иман. Луг амра дадыркылон. Уи илаша-лашоз ихаҿы узаҿаҧшуамызт, убас еилыцьцьыбааун. Дагда – нарцәы данцәахәын, иара убас аҽаҩра данцәахәуп. Зегьы зшаз иара иоуп, ачуан баракьат аҧшәма иоуп ҳәа дрыҧхьаӡон. Анцәахәы Дана лхылҵшьтракәа дреиуан, ихадоу нцәахәын. Уи анашана мчы змаз алаба имоуп, иара азганк уҭанархоит, егьи аган уеиқәнархоит. Цернунн – галлаа рынцәахә иоуп, аҽаҩра, аарыхра данцәахәуп, адгьыл аҵа аҳ иоуп. Уи иааикәыршаны икоуп ауаса хы зхагылоу амаҭқәа. Дара аҧсреи аиҭаиреи ирсимволуп. Цернунн лассы-лассы аҽацә тәыҩа ихаргыланы даарҧшуп, амчра ҵакы змоу архиагақәа рыла ихәдеи инапи ҩычоуп.

Акельтқәа аҧсабара зегьы анцәахәқәа ықәынхоит ҳәа ирыҧхьаӡоит: аҵлақәа, аҧстәқәа, аӡиаскәа, аӡҭачқәа рыкны. Ари адунеи цьашьахәаҿы ауаа нарцәыка иахьцо, ҧстәқәаны рҽеахьеиҭаркуа умашәа ирбаӡом.

Луг иеибашьра

Алахьынҵа цәгьа

Афоморқәа реиҳабы Балор ихьӡуп. Иара данхәыҷыз зны, ила нашана хәшәык хҭәалан излак ауп имоу. Балор аибашьраҿы ила аҵәа ԥшьҩык аибашьцәа шьҭнахуеит. Уи илаԥш цәгьа иааԥыло зегьы ашьуеит. Балор имоҭа инапакнытә дҭахараны дшыкоу иарҳәахьан. Убри акнытә иԥҳа заҵәы дыҩнакны димоуп хшара дылмоурц азы. Аха Дана илтәу анцәақәа руаӡәы маӡала лара дахьыказ дыҩналан, ԥхәысс дигеит. Балор иԥҳа хҩык ахшара еиҵлоуит. Балор урҭ иаразнак амшын иалаижьуеит. Ҩыцьа ҭахоит амшын акны, аха аӡәы деиқәхоит: абри иакәхоит Луг.

Инымҵәаз аибашьра

Анцәахәы Дану лхылҵшьҭрақәа афоморқәа ирабашьыр акәхоит, аха аӡәгьы заиааиуам. Нуаду захьӡыз анцәахәы лхылҵшьҭрақәа рыкрал изнапык иҵәыӡуеит. Анцәахәы-ҳакьым Диан Кехт иҵәыӡыз инапы аҭыԥан араӡын напы иҭоит. Ус длаша-лашо

Луг цәҳарла афоморқәа раԥхьагыла Балор иблазаҵә деихсны иҭихуеит.

даацәырҵуеит Луг. Нуаду ари даниба, иара иҭыԥан аибашьра иацҵарц инапы ианиҭоит.

Аҵыхәтәантәи аибашьра

Луг ир ажәылара иазирхиоит. Ҩ-рык ааиҿагылеит иеибашьырц. Иаалыркьаны Балор дцәырҵуеит, илагьы аатра иалагоит. Луг Балор ила ҭихуеит ахаҳә ыршәны. Уи ила ихашьҭахьала иҭыҵит. Уи иахылҵуаз алашара ишьҭахь игылаз ир ирылаҷҷеит. Балор ила збаз афоморқәа рыр шәаны иеимбҕьыжәаа ицеит. Балоргьы иԥсы илышәшәан дкаҳауеит: иарҳәахьазгьы ҟалеит; абас имоҭа инапала дҭахоит. Дану лхылҵшьҭрақәа Ирландиа рнапахьы иааргеит. Урҭ Ирландиа иахагылоуп егьырҭ ампыҵахалаҩцәа – Миль иԥацәа аиаанӡа. Уи ашьҭахь дара адгьыл аҵака ицоит. Ара адгьыл иахылаԥшуеит адгьылбжьаха адгьылчашәра агымзарц.

Алашара анцәа Луг – Ирландиа еиқәзырхаз иоуп. Уи анцәахәы Дана лхылҵшьҭрақәа ирыцанакуа анцәа ԥшӡақәа дрыцхраауеит, адгьылбжьахаҿы ашәаӡыӡара иҭазыргыло аҵынышқәа афоморқәа драбашьуеит.

Кухулин афырхаҵа

Ахьыӡ чыда цьашьахәы

Афырхаҵа Кухулин ихьыӡҵәкьа – Сетанта ауп. Сетанта данхәыҷыз акәын, Ҽнак зны, ажьи Куланн ила ду наизыҭрысын дафарц акы ааигымхеит. Ускан Сетанта инапқәа рыла мацара ала аанкыланы ихәаеит. Ари аҷкәын хәыҷы дшыҕәҕәаз зегьы ирбеит. Куланн ихьчала ахьиҵәыршьыз даара даргәааит. Убри акнытә Сетант ажьи даҽа лак уԥшаанӡа умазара сара исыхьчалоит ҳәа иаиҳәеит. Куланн Сетант хьчаҩыс димгаӡеит, аха Кухулин «Куланн ихьчала» ҳәа хьӡыс ихырҵеит.

Хьӡы згаз аибашьҩы

Кухулин быжьшықәса роуп ихыҵуаз машәырла адруид – аныхаԥааҩ иажәақәа аниаҳа. Адруид ирылаиҳәеит иахьа иеибышьыз хьӡы ргоит, аха ишкәыԥшу иҭахоит ҳәа. Гәыҩбарак ҟамҵакәа, Кухулин абҷьар аашьҭыхны еибашьра дцоит. Иара имаҵара аӷацәа рыр драбашьуеит.

Афырхаҵареи, аапкреи, амагиеи

Кухулин нарцәыка ддәықәлоит апринцесса – еибашьҩы лыҟны аибашьра ҟазара иҵарц азы. Иара инашана ҟама заахаз деиқәхараны дыказам. Уи дзықәтәоу аҽыуардын ла иамбо икалар алшоит. Зны-зынла Кухулин алаапк даҩызахон. Иҩыза иоума, иаҕа иоума – аӡә дишаҭомызт. Кухулин аибашьраҿы данырхә, акәраан ԥшра змоу аибашьра анцәахәы диҭаан иԥсра шааигәахаз иалхәоит. Аха иара иԥшьоу хаҳәк ԥшааны иеадҿаиҳәалан, аҭыхәтәанынӡа деибашьуеит. Иара убас ишьапы дшықәгылаз аԥсра даԥылоит.

Акельтқәа ркультура еиҳарак иахьеиқәхаз Британиатәи адгьылбжьахаҿоуп (Ирландиа, Шотландиа ашьхараҿы, Уельс). Асагақәа акельттә культуратә ҭынхаҿы аҭыԥ ду аанызкылоит. Ирландиатәи асагақәа рыкны иеицырдыруа фырхаҵаны далоуп Кухулин. Алегендаҿы уи иаб алашара анцәахәы Луг иоуп. Кухулин илахьынҵа иунарбоит акельтқәа рзы аԥсҭазаара аиҳа ахьӡ-аԥша ҵакы шамоу, аԥхьа ишгылоу.

Финн акәыҕа

Дыкан даҿа кельт фырхаҵак, шьҭрала Ирландиатәын. Финн-Мак-Кул ихьӡын. Иара Ирландиа акрал акәылаҩцәа дырцәызыхьчоз афениақәа драҧхьагылаҩны дкалоит. Финн амамыршәагақәа дыриааиуан, дпоетын, насгьы ҧхьака икалараны иказ идыруан. Иара нашанала акәыҕара ду иоуит, аха ахыбаара изцәырҵыз иахкьаны ишакәым ихы мҩаҧигоит.

Финн иира

Финн – афениқәа раҧхьагыла Кумалеи аҧҳәыс қәыҧш Хәурнеи рҧа иакәын. Кумал Хәурна бзиа дибан, дымҵарсны дигеит. Хәурна лҭынхацәа ари хьымӡҕыршьан рыҧха дымҵазырсыз дыршьит. Хәурна адруидцәа дрыхәеит маӡала лҧа дырзылааӡарц.

Амлагәыр нашана

Адруидцәа аӡәы акыр шықәса акәыҕара узҭо амлагәыр акра дашьҭан. Ҽнак, ииулакгьы, абри амлагәыр икит. «Абри аҧсыӡ уӡыроуп, аха агьама умбароуп» ҳәа идиҵеит Финн. Фин ари иҳәатәы хаҵаны аҧсыӡ нарҳәы-аарҳәуа аӡра дшаҿыз, машәырла инацәкьыс ибылуеит. Убаскан, ихашҭны инацәкьыс ибз ахьишьуеит, аха инацәкьыс аҧсыӡ иакьашьхьазаарын, Финн машәырла акәыӷара илалеит амлагәыр кыӷа акнытә!

Финн изцәырҵыз ахыбаара

Финн фырхаҵа ґьеҩын, ифырхаҵарақәеи иааирақәеи рыла ихьӡ хара инаҩхьан. Иара фениаа дырхагылеит. Икәрагьы маҷмызт, Ирландиа акралҭыҧха қәыҧш ҧҳәысс дигарц аниҭахха. Лара Граинне лыхьӡын. Граинне Финн мап иҵәкны аибашьҩы қәыҧш Диармаид дицны дыбналаны дцоит. Финни фениааи акыраамҭа урҭ ирышьҭан. Ус ишыказ, ҽнак Диармаид дшышәарыцоз абынҳәа машәырла дахәит. Финн ауаа ихәышәтәуа дыкан, Диармаидгьы иара ида уаҩы дизыхәышәтәуамызт. Финн Диармаид ихәышәтәразы инапы аӡы анҭәаланы иааигар акәын. Аха иаҕа изы аӡы иманы дшааиуаз, Граинне дылхыбааура далагеит. Инацәкьарақәа аамихын аӡы иааигоз каиҭәеит азы. Диармаидгьы дыҧсуеит.

Пуил ифырхаҵара

Ашәарыцара цьашьахәы!

Ауаа нагақәа зегь реиҧш, Пуилгьы ашәарыцара бзиа ибоит. Ҽнак иара аҽацә дшашьҭоу бнакы дыланагалоит. Ара даҽа шәарыцаҩыкгьы ари аҽацә дшашьҭоу ибоит. Ари ашәарыцаҩ лақәак ицын, дара шкәакәақәаны, рлымҳақәа қаҧшьны. Ари ашәарыцаҩ раҧхьа дхысын аҽацә ишьуеит. Аха аҽацә иишьыз Пуил игоит. Ашәырыцаҩ Пуил изиуз ихы иакәиҵеит; дизгәаан, сара нарцәы аҳас самоуп, исзууз ацкы ушәароуп ҳәа иеиҳәеит. Нарцәы аҳ Пуил дҧишәарц азы адҵа хьанҭақәа ииҵеит.

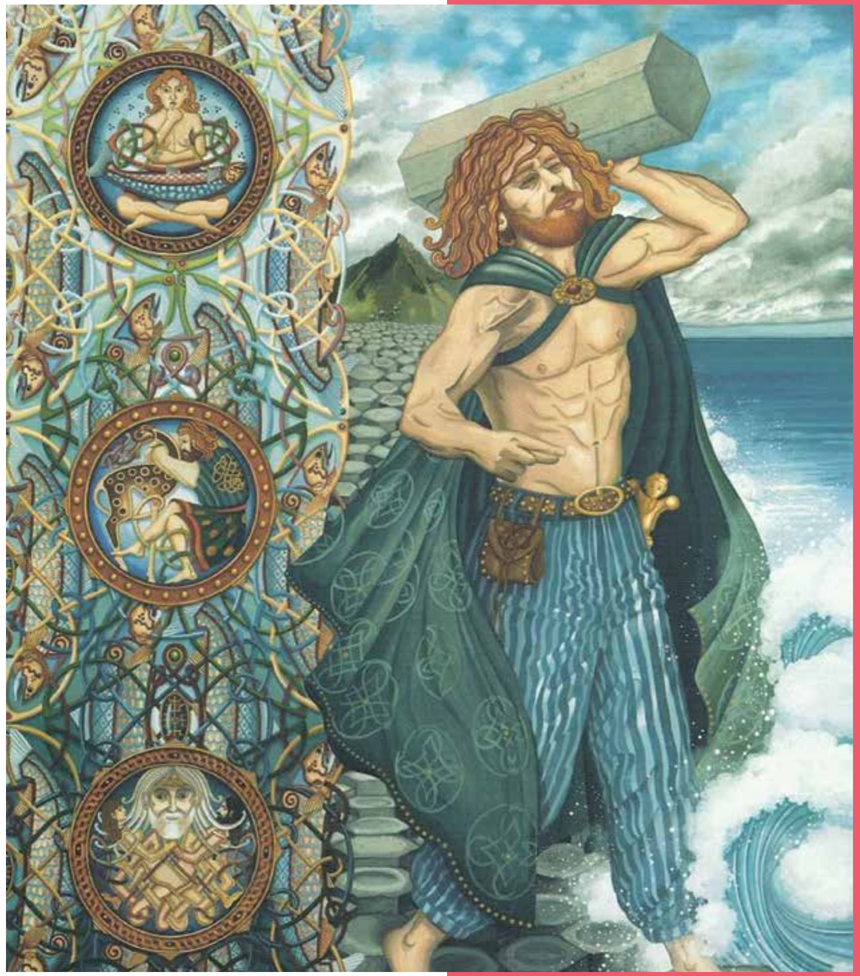

Пуил нарцәы иказаара

Нацәы аҳ Пуил идиҵеит иара иҧшра аахәаны, иҭыҧан нарцәы дынгыларц. Сара ускан уара уҩны сынхоит, иҳәеит. Нарцәы дыкоуп саҕа бааҧс, Хафган иххьӡуп иара. Хафган ара сааирбуам, уажәы-уажәы дсабашьуеит. Абри уиабашьроуп уара. Аха Хафган данушьуа угәуҽаныӡароуп: знык ада уимысроуп! Ҩынтә уанис – иҧсгьы ҭалоит, дшыказ аасҭагьы дыҕәҕәахоит ҳәа иаиҳәеит.
Пуил ари аҧышәара анагӡара илшоит. Хафган дишьуеит. Ари афырхаҵа иакәымзар нарцәы аҳ бзанҵы иаҕа дзиаараны дыкамызт. Убри акнытә Пуили нарцәы аҳи еиҩызцәа бзиақәахеит. Аиҩызцәа ари ашьҭахьгьы аҵәгьараан иеицхыраауеит, аҳамҭақәа еимырдоит.

Пуил валиитәи (уельстәи) аҳәамҭақәа ирылоу афырхацәа дуқәа дреиуоуп. Иара ихьӡ «Акәыҕа» аанагоит. Пуил илаз агәымшәара иабзоураны нарцәыка днанагоит. Ара иаҕа бааҧсык диҽагыланы деибашьыр акәхоит.

Авикингқәа

Авикингқәа

Авикингқәа рынцәақәа

Авикингқәа анцәақәа-аибашьцәа ыкоуп ҳәа ихарҵон. Урҭ руаӡәы Один ихьӡын, егьи Тор. Икан иара убас адгьыл чашәқәеи, амали, амазареи рынцәақәа уҳәа, убас ирацәаны. Анцәақәа рыдагьы авикингқәа рыԥсҭазаараҿы икан адауқәагьы, аҵан уаа – урҭ жьиҩцәа бзиақәан, насгьы ахаҳә рцәуан. Иахьа ҳара скандинавиатәи амифология атәы злаҳдыруа еиҳарак исландиатәи афырхацаратә ашәақәа реизга «Едде» алоуп.

Аҵыхәтәантәи аибашьра

Авикингқәа агәымшәара даара иҳаракны ахә ршьон. Аибашьраҿы иҭахаз афырхацәа цьанаҭ ицоит анцәа Один иахь ҳәа иԥхьаӡан. Ӡхала иԥсыз аԥсцәа алашьцара анцәахәы лымаҭ руеит. Алашьцара анцәахәы Хель лыхьӡуп, адгьыл аҵакатәи аԥсцәа рахәра дахылаԥшуеит. Авикингқәа рхәамҭақәа рыла, шамахамзар, ауаа зегьы иара убас анцәақәагьы, адауқәеи анцәақәеи аҵыхәтәантәи реибашьраҿы иҭахараны икоуп. Ас еиԥш иҩыз алахьынҵа анцәақәагьы ирзыԥсахуамызт. Анцәақәеи адауқәеи анцәырҵ инаркны аиҕара рыбжьан. Аҵыхәтәантәи аибашьраҿы анцәақәа ирыдгыланы иеибашьуан Один дызхагылаз иаҵахаз аибашьцәа, адауцәа ирыдгыланы иеибашьуан амишәан хәыҷқәа змаз Локқәеи анцәахәы Хель дызхылаԥшуаз адгьыл аҵан иказ аԥсцәеи.

Авикингқәа еиҳарак Скандинавиа, иахьатәи Швециа, Норвегиа, Даниа, иара убас Исландиа ирыҵанакуа аҭыԥқәа рыкны инхон.Авикингқәа аҩадатәи Европа икәынхон. Ара даара ахьҭақәа ҕәҕәан. Мраҭашәаратәи Европа дара анорманкәа ҳәа ирышьҭан, Урыстәыла –авариагацәа ҳәа. VIII-IX ашәышықәсазы ахәаахәҭратә мҩақәеи анхарҭа ҭыԥқәеи ирышьҭаланы авикингқәа ӷбала Америка аԥшаҳәаакынӡа инаӡахьан.

Адунеи шашьас иаиуз

Аҵаарашәыракәа рҿы ишьакәгылаз аԥсҭазаара

Раԥхьа ҵааршәыран иказаз. Аха ҽенак зны аҵаа анӡыҭы, уи иалҵит адауы Имири ажә Аудумлеи. Ари ажә иамҵуаз ахш Имир инаржәуан. Имир дахьыцәаз аԥхӡы анилҵ, иҩыҵра адауцәа ҿыцқәа ыҵыҵуеит. Ажә Аудумла икәҵааны иказ аҵаахаҳәқәа абз рыхьнашьуеит. Арҭ ахаҳәқәа дрылҵуеит нас адауцәа зхылҵыз – урҭ раб Бури. Бури ихылҵит анцәақәа Один, Вили, Ве. Урҭ Имири егьырҭ адауцәеи ршьуеит. Иеиқәхо Бергельмир иԥхәыси иареи роуп. Урҭ нас ирхылҵуеит адауцәа рацәаҩны. Арҭ Одинаа ираӷацәаны икалоит. Одини, Вилии, Веи Имир ицәеижь иалырхуеит амшыни, адгьыли, ажәҩани, ашьхақәеи. Урҭ иара убас рыԥсы ҭарҵоит амшын аҿыкә акны ирыԥшааз аҵла иалҵыз ауаагьы. Аҵлакәа ргәыцәкәа Один дрыхәлаҭәҳаан рыԥсы ҭаитцеит. Вили – ихәыцуа, аҵәанырракәа рыҭаны икаитцеит, Ве – ираҳауа, рыла иабо. Абас,

Аҵаа зҵын адауы
Имир далҵит.
Уи иоуп егьырҭ
адауцәагьы
зхылҵыз.

раԥхьатәи ауаа цәырҵит – Аски «ажа», Ембли - «аԥслыш».

Адунеи ҭла

Авикингқәа адунеи агәҭаны Иггдрасиль захьӡу ажҵла дуӡӡа гылоуп ҳәа агәра ргоит. Уи ашьапаҿы, адацқәа рыҵака адгьыл аҵатәи ахра ыкоуп ҳәа. Аҵла ахыхь ажәҩан анцәақәа ирынхарҭоуп ҳәа ирыԥхьаӡоит. Уи Асгард ахьӡуп рҳәоит. Аҵла акәцәи ашьапи рыбжьара ауаа рдунеи ыкоуп, Мидгард ахьӡуп. Абри аҵла ихалоит илбаауеит аеш; уи хыхь иҳаракны амахәкәа ирыкәтәоу ауарбеи аҵла ашьапаҿы зәеызҵәахуа амаҭи ажәабжькәа ранаҳәоит.

Авикингқәа адунеи аҩадатәи аҵаарашәыракәа рҿы ишьакәгылеит ҳәа ирыԥхьаӡоит. Аха аҵаарашәыракәа роуп иара адунеигьы хзырбгало: аҵаа дауцәа анцәакәа ирабашьуеит. Ари аибашьра аҵыхәтәантәи еибашьроуп. Ара иаиааиз ҳәа дкалаӡом. Абри аибашьраҿы адунеи амца иналаблы ицоит. Аха уи ашьҭахь адунеи еиҭаҿыхоит.

Одини, валькирии, вальхаллеи

Авикингқәа аибашьраҿы аҭахара фырхаҵара дууп ҳәа ирыԥхьаӡоит. Иҭахаз аибашьцәа валхалла – жәҩантәи аҳрахь иагоит. Арахь анеира иақәиҭу иалкаау, иреиӷьу аибашьцәа роуп. Урҭ дагьырхылаԥшуеит зегьы иреиҳау анцәа Один. Арҭ аибашьцәа (дара еинхери ҳәа ирышьҭан) еибашьуеит, ачарақәа рахь иныҟәоит. Ус иагьыҟоуп аҵыхәтәантәи аибашьраҟынӡа. Аҵыхәтәан, дара ацәгьара амчқәа ирҿагыланы иеибашьуеит.

Иреиҳаӡоу анцәа

Один ҭеиҭԥшла рацәак улаҿы дааиртә дыҟамызт. Иара дбыргуп, дышлоуп. Излак ауп имоу, ижакьа ауып, ихылԥа ихаршьшьы дныҟәоит илахь ҵәахны. Один лассы-лассы иҽеиԥсахуеит, зны дуаҩуп, зны дыԥстәуп. Иара аҵан уаа ирҭәаны маҵәазк изыҟарҵеит.Уи есжәымшы жә-маҵәазк алҵуеит. Амаҵәаз нҵәара зқәым амал иасимволуп. Иара Драупнир ахьӡуп. Иара убас Один есқьынгьы иныҟәигоит абҵы Гунгнир. Ари абҵгьы аҵануаа роуп изыҟазҵаз. Иара аибашьра амчи аибашьра амагиеи ирсимволуп.

Мчызмоу Один

Ари аҟәыҕареи, анашанамчи, аиааиракәеи рынцәа иоуп. Один иаҕацәа иршьаҳиҭхар ма рлымҳа иамаҳауа рыҟаҵара илшоит. Один иеибашьцәа убри аҟара ауаҩшьра ргәаирԥхоит, ашәара закәу рзымдыруа иҟаиҵоит. Анашана мчы змоу иҵәы аибашьраҿы аиааира днаргоит. Ашьаура бзиа избо ари анцәа адырраргьы дашьҭоуп. Уи анцәа Мимира иӡыхь нашана ыжәны аҟәыҕара иоурц азы излакгьы деигӡом. Иара убас уи имоуп анашана нбанқәа, авикингқәа абаҟақәа ирнырҵоз аҩырақәа зларҩуаз алфавит. Арҭ анбанқәа (рунақәа захьӡыз) иоурц азы адунеи ҵла Иггдрасиль аҟны иара иҵәы илаҵаны жәымшы дгәаҟуа дыкнаҳан. Один ицәажәо аҟәраанқәа ҩба имоуп: Хәугини («ахшыҩҵак») Мунини («агәынкылара»). Урҭ есҽены адунеи зегьы иакәшаны иаауеит, иҟоу-иану, ирбаз-ираҳаз аԥшәма иарҳәарц азы. Иара иеибашьыга ҽы Слеипнир ахьӡуп. Уи Один иахьааиҭаху дагоит, уи моу адгьыл аҵагьы ицоит.

Изакәи Асгард?

Асгард анцәақәа ртәарҭоуп. Уахь унеирц азы шә-гәашәк урҭалароуп, урҭысроуп. Асгард иҟоуп аибашьраҿы иҭахаз аибашьцәа ахьнеиуа, вальхалла захьӡу – џьанаҭ ҭыԥ. Вальхалла аԥшәымас иамоу анцәа Один аибашьцәа аишәачара рзиулоит. Аишәачарақәа рҿы аибашьцәа абынҳәажьы рфоит, ауараши аџьма Хеидрун иԥшьоу ацха –хши ржәуеит. Аибашьцәа вальхаллантәи илбааауеит аибашьрақәа ианрылагалак. Урҭ рыҽрыладырхәуеит, нас еиҭа ихынҳәны иаауеит, еиҭа аишәачара иахатәоит. Ажәҩан аҟны иҟоу ар, ианаҭахха, адауцәеи амамыршәагақәеи ирҿагыланы иеибашьуеит есқьынгьы.

Валькирцәа

Валькирцәа – Один иеибашьцәа – ҭыԥҳацәа роуп. Урҭ рыхьӡқәа рҟазшьа зеиԥшроу рныԥшуеит – Аидыслара, Амч, Агәаҕ. Валькирцәа еибашьыгамаҭәала иеилаҳәоу аибашьра адәахьы иԥырны ицоит. Один иҟаиҵо адҵала аиааиракәеи аԥсракәеи ршоит. Иҭахаз аибашьцәа шьҭырхуеит, ркәадырқәа ирықәҵаны ажәҩан иалалоит, вальхаллаҟа инаргоит. Ара арҭ аибашьцәа анцәақәа ирывагыланы ҿыц анхара иалагоит. Валькирцәа аишәачараҿы урҭ рымаҵ руеит.

Аибашьраҿы иҭахаз ахьнанаго аԥсцәа рхан.

Злеишәа цәгьоу Анцәа Локи

Локии Бальдри

Бальдр – Один бзиа ибоз иҧа иакәын. Уи заа дыҧсраны дшыказ иарҳәахьан. Бальдр деиқәлырхарц азы иан– анцәахәы Фригг – аҧсабара амчқәа зегьы: амца, аӡы, аихаӡа, ахаҳәқәа, аҵиаақәа, аҧстәқәа ачымазарақәа – абартқәа зегьы лыркәхьан, лҧа ишиламкыысуа ҳәа ажәа рымылххьан. Шьҭа Бальдр дуашәшәыраӡам, акгьы имыхьроуп. Аха Фриг омела захьӡу ҵиаа хәычык лхаштны илцәыбжьахеит. Ари Локки иеиликаауеит. Омела ахыц алихуеит илашәу анцәа Хиод изы. Дагьиҳәоит Бальдр диеихсырц. Омела иалхыз ахыц Бальдр иаахоит, дагьҭанархоит. Ари анцәақәа аргәааит. Локи изгәаан даанкыланы дҧахны дҿархәоит, нас иханы амаҭ кнарҳауеит. Амаҭ ашҳам икәҭәан, ицәа абылуеит. Лок анцәақәа дрыцәцоит адауцәеи дареи аҵыхәтәантәи реибашьраҿы.

Ахәыцы ҿаастақәа

Локи хҩык ахәыцы ҿаастақәа имоуп

адауҧхәыс Ангрбод лкынтәи. Злеишәа цәгьаз анцәахәы Хель аҧсцәа раҳра дахагылоуп. Абга доумышьхан Фенрир убри акара ишәарҭоуп, уи анцәақәа иҿаҳәаны ирымоуп. Ахҧатәи рхәыцы – адунеизегьтәи амаҭ Иормунганд ауп. Иара амшын аҵан инхоит. Ари амаҭ адыд анцәа Тор иаҕоуп. Аҵыхәтәантәи аибашьраан адунеи анеилабгоз Локи ихәыҷқәа анцәақәа ирҿагыланы иеибашьуан. Фенрир Один дҭанархоит, Иормунганд – Тор дҭанархоит, аха дара аҿаастақәагьы ҭахоит.

Локи илашәу анцәа Хиод инапы Бальдр иқәикуеит. Уи ихыц ашҳам аман азы Бальдра дҭанархоит.

Локи нцәагьангьашьын, иказшьа бааҧсын. Адауцәа рҧа иакәын. Иара зегьы ржьара бзиа ибон, иҩызцәагьы амц ижьон.

Локи иҧа – абга Фенрир, убри акара алеишәа цәгьоуп, анцәақәа шахала иҿаҳәаны ирымоуп.

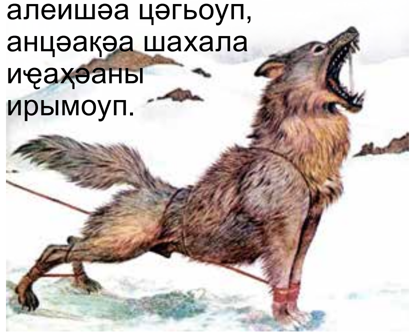

Адыд анцәа Тор

Адауаҧшь Тор

Ари анцәа ижакьа аҧшьны, акры зымчу нцәоуп. Одини адгьыл Иорди (мамзаргьы Фиоргиун) рҧа иоуп. Иара ацәқәа еидкыланы илбааидар илшоит! Абҷьарс имоуп – ажьаҳәа Миолльнир. Ари аҵанқәа изыкарҵеит. Иара убас Тор анашана мчы змоу амака имоуп. Уи имч ҩбанатәуеит. Адыдра иаҿызар, уи ииаанаго Тор иеыуардын дақәтәаны ажәҩан далоуп. Ҽнак Тор амшын дауы Хиумир ишка дцарц иӡбоит. «Аҧсыӡ уцысклар сҭахуп, азин сыҭ» ҳәа диҳәоит. Хиумир ари иҭахӡам азы уара узы аҵәгәыр иаҿасҵо сымаӡам ҳәа иаиҳәоит. Ускан Тор ацә шьны, ацә ахы аҵәгәыр аҧынҵа иаҿаиҵоит.

аӡаҵака ицеит, абас Тор амаҭ еиҭаицәцоит. Аҵыхәтәантәи аибашьраан Тор амаҭ ишьуеит, аха иаргьы амаҭ Иормунганда иаҿыҵуа ашҳам дашьуеит.

Тори амшын маҭи

Тор иҵәгәыр ду аӡаҵака иагоит. Анцәа ҧсыӡдук икыз цьшьаны иеырхәаны ахара далагоит аҵәгәыр. Аха аҧсыӡ аҭыҧан маҭ дуӡӡак ахы ааҭыҳҳәеит. Ари Локи иҧа – амаҭ Иормунганда акәын. Хиумир дшәаны аҵәгәыр ҿахиҵәеит. Амаҭ

Тор адыди, аҧшеи, акәеи рынцәа иоуп. Акәа аҽеаҩразы ибзиоуп – уигьы иара иоуп иазыруа. Убри акнытә Тор иара убас аҽеаҩра данцәахәуп. Тор амч ду имоуп азы анцәақәеи ауааи дрыдгылоит, дрыцхраауеит, аха адауцәа драҕоуп.

Индиа

Индиа

Изакәи аведқәа ҳәа изышьҭоу?

Ажәа «веда» иаанагоит адырра. Аведқәа – иԥшьоу текстқәоуп. Урҭ ҳ.к. 1500–500 шықәсқәа рыбжьара иаԥҵан. Аиндуистцәа рзы арҭ атекстқәа рыкноуп ахаан зеызымԥсахуа аҵабыргқәа зегьы еидкыланы иахьыкоу. Аведқәа даара идууп. Урҭ ирнуп жәанызқьла ажәеинраалақәа. Раԥхьа аԥшьаматҵзуҩцәа – абрахманцәа ҳәа изышьҭоу, арҭ ажәеинраалақәа гәнырқылон, нас урҭ рҵаҩцәа иддырҵон. Абас ҿырҳәала инеимда-ааимдо, абиԥаракәа имырӡкәа ииаргон. Аведқәа ртекстқәа ашәкәы ранҵара иалагеит урҭ анаԥырҵа ашьҭахь, ашәышықәсақәа анибжьыс.

Иҟарҵои анцәақәа?

Аведқәа акульткәа (аҵасқәа) рымҩаԥгара хықәкыс ирымоуп. Иаҳҳәап, урҭ иудырҵоит аҵасқәа рымҩаԥгараан икаҵатәу, иарбан ажәақәоу ускан иҳәалатәу. Цьара ак иашамкәа икаҵазар, анцәақәа уззыҳәо карҵазом,

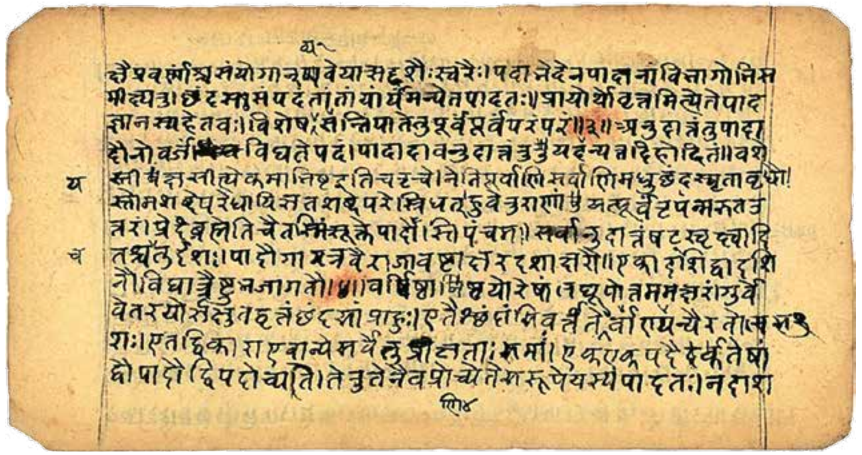

Аведтә текст ацыԥҵәаха

урыцхаршаӡом. Анцәақәа есқьынгьы адунеи ршоит, адунеи хзырбгаларц, иаԥырхагоу казҵо амч бааԥсқәа ирҿагылоит. Убри азоуп анцәақәа иргәаԥхо зыкаҵалатәу: иаҳҳәап, ирызнагалатәуп амҭақәа, дара рзы аӡатәқәа каҵалатәуп. Икоуп адгьылтә, атмосфератә, ажәҩантә нцәақәа – адгьыл, аҳауа, ажәҩан иахылаԥшуа. «Ригведа» захьӡу ажәытәӡатәи ахьызрашәақәа зну ашәкәы 33 нцәа ыкоуп аҳәоит. Аха ахьызрашәақәа цьоукы 3339 нцәахәы ыкоуп рҳәоит. Индуизм акны еиҳа ихадароу хҩыраӡәкны икоу – х-хаҿык змоу анцәақәа роуп.

Индуизм – Индиа ижәытәӡатәиу амилаттә нцәахатҵароуп. Уи ԥшьнызы зкь шықәса ирeиҳаны иахыҵуеит. Аиндуисттә пантеон акны анцәақәа рацәаны икоуп.

Индра иаамысҭашәара

Аибашьрақәа рынцәа

Индра раԥхьа иргыланы деибашьҩуп. Иара шәара издырӡом, аҵьнышкәеи акәылаҩцәеи данрабашьуа есқьынгьы аиааиракәа игоит. Индра абҵьарс имоу амацәыс ауп. Ари амацәыс зны зынла аԥшатлакә бааԥс ацуп. Иара аслан шкәакәа дакәтәоуп. Аиравате ахьӡуп, аҵкәа фба ыҵагылоуп. Аԥшьаматҵзуҩцәа Индра иамҵаныҳәоит аҕа ианиабашьуа иииаирц азы. Урҭ рныҳәаракәа ииашаны, ишақәнагоу, насгьы гәыкала икарҵозар, анцәа аиааира диргоит аибашьраҿы.

Аӡиасқәа зыхьчо

Индиа инхо ауаа аӡиасқәа даара ирыхәоит. Аӡы адгьылқәа арбааӡоит, дгьыл чашәны, аҽаҩра бзиа роуртә иказҵо иароуп. Аӡы аныкам амлакра калоит. Ҽнак амаҭ ҿаасҭа Вритра аӡы агәҭа инҭаиан аӡы аанакылеит. Индра амаҭ иаҳәынҷаз аӡкәа рхы иакәиҭитәырц избеит. Уи амаҭ Вритра дласын агәҭа еиҩиҵәеит. Амаҭ аӡаҵака иагеит, аӡкәагьы рхы иакәиҭхан иеиханы амшын ахь рҿынархеит. Абас, Индра иԥшьоу аӡиасқәа быжьба Индиа адгьылқәа арцәаакуа икаиҵеит.

Индра – аибашьра анцәахә иоуп, адыди амацәыси дырхылаԥшуеит. Иара рыжәтәк имоуп, афырхаҵара иланаҵоит. Уи анижәлак амч инаҭоит азы афырхаҵара дуқәа каиҵоит. Насгьы уи арыжәтә аԥсра дахнарԥоит. Индра имҵаныҳәоит иара убас аҽаҩра анцәахә иеиԥш. Иара иоуп адгьыл иацәыӡны иказ аӡы аззырхынҳәыз, аӡы алало иказҵаз. Убри ауп адгьыл аҽаҩра бзиа унаҭо иказҵогьы.

Амца Анцәахәы Агни

Агни – амца, ахәыштаара, аӡатә мца анцәа иоуп. Уи амца шааибакыз даацәыртцуеит. Анцәа Агни ауаа зыхьчо анцәа иоуп. Уи ауаа алашара, аԥхарра ритоит, ахәыкатцара, анцәақәа ирацәажәо икаитцеит.

Дызустада Агни?

Анцәа Агни ибылуа зегьы рҿы дыкоуп: уи амацәыс далоуп, амра аԥхарракны дыкоуп, ахәыштаара ахьыкоу аҩнатақәа рҿы дыкоуп. Агни ауаа рыҩнытцка, рыгра дтоуп ауаа акранырфо, ирфаз андырсо. Агни убри акара игәы разуп, иара ихалагьы ацхыраара зтаху ауаа дрызнеиуеит.

Аӡатәмца

Агни ила ауаа анцәақәа ирацәажәоит. Ауаа анцәахатцаратә тцаскәа анымҩаԥырго амца еиқәыртцоит. Уи афатә ақәрыжьуеит иара зызку анцәа ихьӡ хәаны. Агни арԥ амтақәа ажәҩан ахь идәықәитцоит лҩаны изызку анцәа иахь. Абри азоуп Агни ауааи анцәақәеи рыбжьара дыкоуп зырхәогьы.

Узрыцкьо амца

Агни идыруеит ахара змоугьы, ахара змамгьы. Ахара змам ауаҩы ацәгьа иуит хәа ирыԥхьаӡазар, уи ихы ириашарц азы амца иеақәижьыр калоит. Уи ахара идымзар, диашазар, амца далтцуеит дымбылӡакәа. Анцәа ауаа ԥишәоит хәа ирыԥхьаӡоит. Агни имца агәнахаракәа цҵышәха иабылуеит. Иара днаӡыхькьысуа зегьы цкьахоит. Абри азоуп аиндуистцәа иԥсыз рыԥсыбаҩ зырбылуагьы.

Асахьаҿы (Анцәақәа ирызку амтақәа амца иақәрыжьуеит (арымарахь). Анцәа Агни исахьа (тцака)

Адунеи шашьас иаиуз

Ахьтәы кәтагь

Амифқәа руак раԥхьа иказ ӡын, адунеи зегьы ӡыла ихкьан ахәоит. Абри раԥхьатәи аӡы иалтцит, рхәоит ахьтәы кәтагь. Акәтагь шықәсык аӡы ихын. Атцыхәтәан, иара ааикәшеит. Уи дагәылтцит анцәа Праҵапати. Ари анцәа егьырт амифқәа рыкны зны Вишна иакәушәа, зны Брахма иакәушәа ихцәажәоит. Праҵапати адунеи ахәтақәа рыхьӡ шааихәаз еиԥштцәкьа дара аацәыртцуан: адгьыл, ажәҩан, анцәақәа, аԥьнышкәа, ашықәс аамтақәа…

Вишну адунеи ԥхызла ибоит

Абар егьи амиф иахәо. Вишну адунеитә океан иӡсо итаз амаԥ дуӡӡа Шеше (Ананте) абҕа дықәианы дыцәан. Ускан Вишну иԥхәыс Лакшми (Шри) лхатца ишьапкәа рхәара даҿын. Вишну дахьыцәаз ԥхызла ԥхьака икалараны иказ адунеи ибеит. Вишну данааԥш, ичапан алотос тиааны ишыказ ибеит.

Брахма иира

Иптыз алотос Брахма дтытцуеит. Уи адунеи иаақәу зегьы драбны дкалоит. Брахма иишаз адунеи 4320 млн шықәса икоуп! Нас ари адунеи зегьи Брахмеи тахоит, Вишна даҿа 4320 млн шықәса дыцәоит. Абри ашьтахь адунеи аҿы еилаҩынтрахоит. Вишна данааԥшлак, Брахма еита алотос кны ичапан дышттиааз ибоит. Уи ҿыц адунеи ишоит азы адунеи аиреи атахареи ацикл зегьы еикәшоит.

Вишну ицәа (арҕьара) иалтцыз алотос шәты далиаауеит Брахма.
Вишну ицәеижь тцыхәаԥтцәара змам иасимволу иатцәа ԥшшәуп иамоу.

Аиндуистцәа рмифологиакны адунеи ашара иазкны иеиуеиԥшым агәаанагаракәа ыкан. Абар еихә еицырдырцуа ахәамтақәа ҩба шыкоу.

Ахаҿырацәа змоу Вишну

Брахма, Вишну, Шива

Хынцәак аӡәыкны икоуп. Брахма адунеи ишоит, Вишну уи еикәирхоит, Шива ихирбгоит. Аха иаргьы изныкымкәа ари адунеи еикәирхахьеит. Ҽнак зны аӡиас Ганга ажәҩан иалыбганы ианкаха, Шива ихы аҭаиргылан адгьыл еикәирхеит, ус ҟаимҵазҭгьы адгьыл нҭыбганы ицон. Даеазны, амшын аисра ианалага арҩышьыга баапсык алҵит. Ари арҩышьыга адунеи амблырц азы Шива ижәуеит. Уи аахижьҭеи, уи ихәда хиаҵәааӡа икоуп, ицәеижь амца маҵәаз акәыршоуп. Асектақәа арҭ ахнцәакгьы нцәак ихаҿсахьақәа роуп ҳәа ирыԥхьаӡоит, аха урҭ зегьы нцәак ихьӡ ауп ирху. Уи Вишну иоуп. Вишну арҭ анцәаҟәа русҟәа зегьы наигӡоит – адунеи агьишоит, иагьихьчоит, иагьхирбгоит.

Вишну иҽеиҭакракәа

Вишну иҽеиҭакуа адгьыл ахь жәынтәы дылбаахьеит. Уи адгьыл ахь ауаа рышка илбаара «аватар» ҳәа иашьҭоуп. «Аватар» «албаара» мамзаргьы «адгьыл аҿы аҽеиҭакракәа» аанагоит. Вишну иҽеиҭаикцыԥхьаӡа иҭахараны иказ адунеи еикәирхоит, аҵәгьауцәа ишьуеит, мамзаргьы аҵьнышкәа драбашьуеит. Вишну ида адунеи зеиҟәхаӡом.

Аԥсыӡ Ману дшеиҟәнархаз

Раԥхьаӡакәны Вишну адгьыл аҿы дцәырҵуеит аԥсыӡ Матсиа аԥшра иманы. Ауаатәҩса зхылҵыз акәыҕа Ману, ҵасла ишаԥыз ала, ӡиаск аҿы инапы иӡәӡәон. Уи аԥсыӡ хәыч ааины ихәеит: «Сухәоит, сызфарц зҭаху сырцәыхьча, нас саргьы усыхьчап» ҳәа. Ману аԥсыӡ аанкыланы анышәаԥшь иалхыз еирыӡк иҭаиртәоит, нас ианазха амшын акны иганы иауишьҭуеит. Аԥсыӡ Ману иахьеиҟәирхаз азы аӡхыҵра ду ҟалараны ианыказ игәиҽыннаҭоит: «Аӡхыҵра баапс ҟалоит. Аҕба ҟаҵа, ухәыҷқәа шьҭых, ԥстәыцыԥхьаӡа ракака, аҵиаа жәлақәа уманы аҕба уҭал» ҳәа. Ману ус агьыҟаиҵоит. Аӡхыҵра ианалага, аԥсыӡ атәыҩақәа ахагылоит. Ману аԥсыӡ атәыҩақәа аҕба иадҿаихәалоит. Аԥсыӡ аҕба аманы

иахьшәартам аҭыԥ ахь – ашьха ҳаракык акны инанагоит. Абри азы даҽа гәаанагарак ыкоуп – аҕба иҭаз Ману имаҵара иоуп. Данеиҟәха ашьҭахь анцәаҟәа ахьхаиҵоз азы аԥхәыс диоууеит. Убарҭ ирхылҵуеит ауаатәҩса зегьы.

Адунеитә океан аисра

Аҵьнышкәа (асурцәа) есҟьынгьы анцәаҟәа ршьырц ирышьҭоуп. Вишну анцәаҟәеи аҵьнышкәеи рымч еилаҵаны, ахш ҩны ахәша шалырхуеиԥш, амшын ӡы ԥсра укәзымҵо арыжәтә – амрита алырхырц рабжьигоит. Арҭ еидгыланы ашьха Мандару адгьыл ыҵыхны, иаарҳәны амшын аҵа инаганы иҭадыргылоит. Нас маҭ дук акәыршаны аокеан ӡы аҩра иалагоит. Аха ашьха ҭабганы ицоит – аокеан зларҩуа рымаӡам шьҭа. Ускан Вишну акәуа ԥшра аахәаны аокеан аҭахь дылбааует, Манду ашьха ибҕа иадҿаихәалоит. Еиҭа аокеан ӡы аҩра иалагоит. Раԥхьа аӡы хшхоит, нас ихәшахоит. Уи иалҵуеит амза, амра, анасыԥ анцәахәы Лакшми, насгьы аԥсра иаиааиуа арыжәтә – амрита. Анцәа гызмалкәа аҵьнышкәа идмырдырӡакәа амрита мҵадырсуеит.

Брахма (архьала), Вишну (хахь), Шива (алада) хынцәакны иеилоу, хҩыраӡәк нцәоуп.

Аиндуисттә дин анцәакәа Брахма, Вишну, Шива – хҩыраӡәкны икоуп, рызегьы аӡә иоуп ҳәа дрыԥхьаӡоит.

Рамеи Ситәеи

Дызустәада Рама?

Абыжьбатәи аҿеитәакраан Вишну адгьыл ахь дылбаауеит аибашьҩы гәымшәа Рама иҧшра аахәаны. Уи адгьыл аҿтәи иаб – ах Дашаратха

иоуп. Аҳ имазара Рама ишизынижьуа анрылаиҳәа, уи аҩбатәи иҧҳәыс гызмалрыла лхатәа Рама жәиҧшь шықәса ахра далицартә, уи итыҧан лара лҧа изынхартә икалтәоит аҳ итынха зегьы. Рама иҧҳәыс Ситәеи, иашьа Лакшманеи ашьхарахь ицаны бнарак аҿы инхоит. Уртә ара фышықәса икоуп. Аха зны Рамеи иашьа Лакшманеи ыказамкәа Ситәа лымацара дшыказ, аҵьныш Раван дааин дымтәаирсуеит. Уи Ситәа ҿыуардынла аҳауа далаланы адгьылбжьаха Ланка (иахьа Шри-Ланка) дигоит. Уа дҳәынҷаны димоуп.

Рамеи Ситәеи аҧстәқәа ишеикәдырхаз

Рама иашьеи иареи зехьынцьара Ситәа илышьтәоуп. Уи дахьыкоу анеилыркаа, аҧстәқәа ирыҧхьоит ирыцхраарц азы. Амшын ацҳа хыртәеит адгьылбжьаха акынӡа иназарц азы. Амаамынкәеи амшәқәеи анидгыла, аҵьнышқәа драбашьит, еиҳаракгьы, Раван ибашьит иҧҳәыс димихырц азы. Аибашьра бааҧсы цоит, аҵьнышқәа рыри Рама

иҩызцәеи иареи рыри еидыслеит. Аҵыхәтәан, Рама аҵьныш дишьуеит Брахма ҳамтәас иитаз ахыц игәы иалатәаны. Абас, Ситәа деикәаирхоит. Рама адгьыл аҿы жәеиза нызыкь шықәса дыкоуп, нас анцәакәа рахь дхынҳәуеит.

Рама иҧстәазаара аҭоурых апоема «Рамаиана» акны иеитәаҳәоуп. Ари апоема ҳ.к. II ашә. ҳ.ҳ. II ашә. рыбжьаразы иаҧтәан.

Иапониа

Иапониа

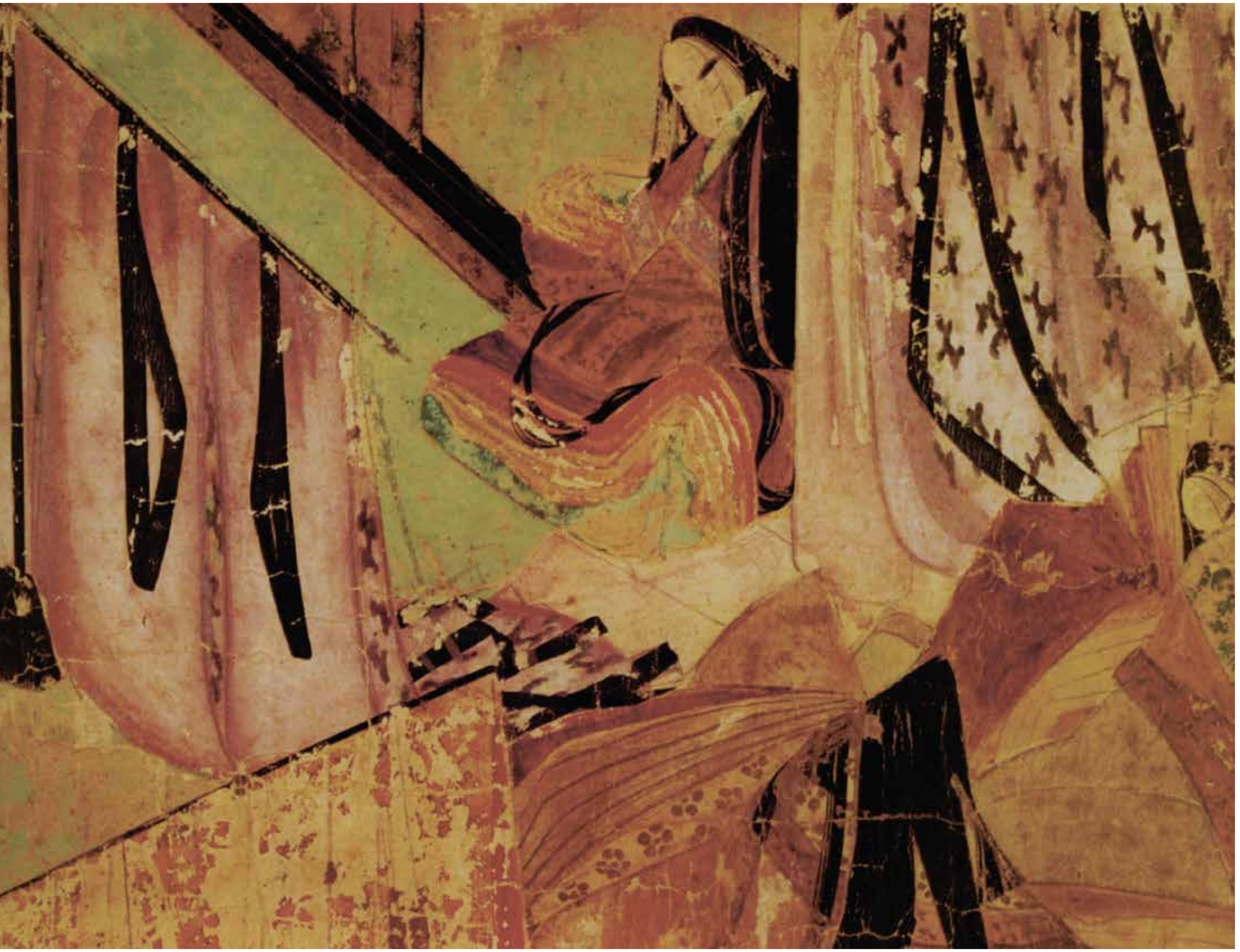

Иапониа мшынла аматерик иакəыгоуп. Ара изааӡаны иара ахатəы нцəахатҵара шьақəгылеит. Ашьҭахь, уи синто ахьӡхеит. Синто иаанаго «анцəақəа рымҩа» ауп.

Изусҭқəада ками?

Иапониа анцəақəа ками ҳəа ирышьҭоуп. Урҭ зеҳьынҵьара икоуп. Ками аԥсабара амчқəа ирыдҳəалоуп: амра, адыд, аӡиасқəа, аӡиақəа, ашьхақəа. Убри ауп иапониаа аԥсабара ҳаҭыр зақəырҵо. Иапониаа рабацəа, реиҳабацəа анырцəыԥслак икамихоит. Ԥшрала ками– анцəақəа зегьы ауаа иреиԥшуп. Урҭ цьоукы ажəҩан акны инхоит, даеа цьоукы адгьыл акны. Ажəҩан акны икоу анцəақəа адгьыл аҿы икоу еилыркаарц азы ацҳаражəҳəаҩцəа лбаарышьҭуеит.

Ҳара иабантəиаадыруеи иапониатəи амифқəа?

Акыр шəышықəсақəа раԥхьа Иапониа аимператорцəа адҵа карҵеит синто амифқəа ашəкəы ианырҵарц азы. Убас ауп ишцəырҵыз ашəкəы «Коӡики» («Ажəытəӡатəи ацəырҵрақəа ранҵамҭақəа»). Уа иануп адунеи шышьақəгылаз атəы, иара убас иануп уи ашьҭахь иказ анцəақəеи аимператорцəеи русқəа ртəы. Иапониаа римператорцəа ҳаҭыр рықəырҵоит. Урҭ ажəҩан акны икоу амра анцəа-ками илхылҵит ҳəа ирыԥхьаӡоит.

Иапониааи ками анцəақəеи

Асинтоистцəа рзы ихадароу – аҵасқəа рнықəгароуп, ками аԥшьаҭыԥқəа рҭаароуп, рхылҵшьҭрақəа ҳаҭыр рықəҵароуп. Иапониаа лассы-лассы ками-анцəақəа амҭақəа рызнаргоит. Урҭ амҭақəа знаргогьы ачымазарақəа ирцəырыхьчарц, аҳəоуеиқəымшəарақəа ахьыкоу аҭаацəарақəа рыкны ирыцхраарц азоуп... Дара зҳыҳəо ашəкəы ианҵангьы икарҵоит, «ема» ахьӡуп иара. «Ема» рбылуеит, уи иаанаго ашəкəы дəықəҵоуп ауп. Анцəақəа ашьхараҿы инхоит. Ашьхараҿы иара убас иԥсхьоу ауаагьы нхоит. Еиҳа изымҵаныҳəо ашьха Ԥшьа – Фуӡи ахьӡуп.

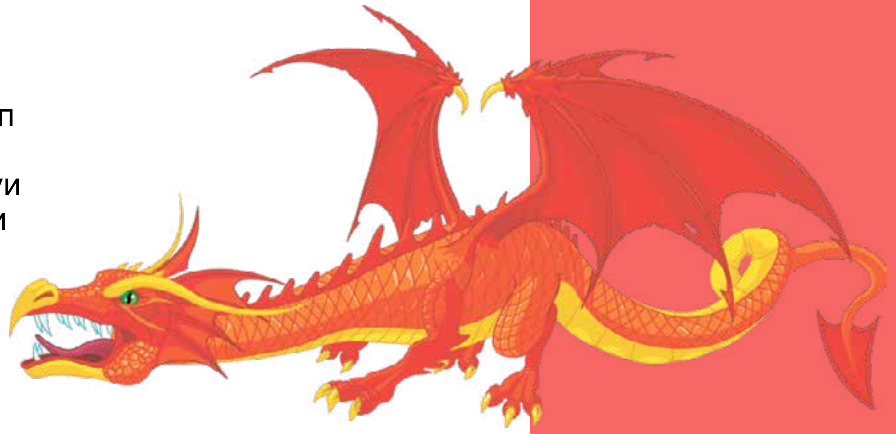

Адунеи шшаз

Ажәҩан ҳаракы акаршәраҿоуп раԥхьатәи анцәақәа ахьцәырҵыз. Раԥхьа урҭ рҽырҵәахуан, аха абиԥаракәак рнаҩс иит анцәа Иӡанакии уи иԥҳәыс – анцәа Иӡанамии. Убарҭ инадыркны адунеи ашьақәгылара иалагеит.

Адгьыл амедуза иеиԥшуп

Иҿыцу, макьана иқәыԥшу адгьыл аокеан дуӡӡа ахыхь хәшаны ихыршәлоуп. Ари адгьыл ацәқәырԥқәа иӡсо ирылоу амедуза иеиԥшуп. Иреиҳаӡоу анцәақәа Иӡанакии Иӡанамии адҵа рырҭоит: «Адгьыл шәыржәпа, икьакьаны икашәҵа!» ҳәа. Уи азы урҭ шъыгахкыла иҩычоу, сахьала ирхиоу абҵы рырҭоит. Иӡанакии Иӡанамии адгьыли ажәҩани еимаздо, иӡсо иху ацҳакны ихалоит. Ари ацҳа ацәақәа иеиԥшуп. Иӡанакии Иӡанамии абҵы аокеан иӡаакыланы, аӡы еилырхны иӡаархуеит. Абҵы аҿы иахьыкәкәаны амшын ӡы цәыкәбаркәак каҭәоит. Абҵы иахьыкәкәаны океан ихҭәалаз аҵәыкәбаркәа жәпахан, идгьылбжьаханы иаакалоит. Абас, раԥхьаӡакәны ишьақәгылоит адгьыл. Абри ашьҭахь, Иӡанакии Иӡанамии ажәҩан акнытә илбааны ари адгьылбжьахаҿы анхара иалагоит. Ара ашьака арсны аҩныргылара иалагоит. Нас, адгьыл шьақәзыргылаз анцәақәа аҭаацәара алалараӡы аҵас мҩаԥыргарц рыӡбоит. Убри азы Иӡанаки ашьака арымарахь ала дахыкәшоит, Иӡанамии арыӷьарахьала. Иӡанаки Иӡанами данылба, «Абар, ахаҵа ссир» ҳәа ҿаалҭуеит. Аха аԥҳәыс раԥхьа ацәажәара азин лымаӡам. Иреиҳаӡоу анцәақәа ари азы Иӡанами илоуа ахшара ддырчмазаҩхоит. Нас арҭ еиҭа аҭаацәалалара аҵас мҩаԥыргарц иақәыркуеит. Уажәшьҭа раԥхьа ицәажәо Иӡанаки иоуп. Абри ашьҭахь урҭ ахәыҷқәа рацәаҩны ирхылҵуеит, иара убас ша – шаны иҟарҵоит адгьылбжьахақәа. Уа ишьақәгылоит Иапониа. Иршоит иара убас Иапониа иқәынхо ками-анцәақәа. Аҵыхәтәан, диуеит амца анцәа Кагуцути.

Иӡанаки дзықәшәаз арыцҳарақәа

Иӡанами амца анцәа Кагуцути данлыхшоз илоуз абылра иахкьаны дыԥсуеит. Иӡанаки ари даара игәхьааигоит. Иԥҳәыси иареи иеицаԥырҵоз атәыла макьана аҭыхәтәанынӡа ишьақәыргылаӡам. Аԥсцәа рахракнытә бзиа ибоз иԥҳәыс дирхынҳәыр иҭаххоит, аха акгьы алымҵит. Нас иара нашанала анцәақәа – ками ршара далагоит. Иишазгьы рацәаҩуп.

Иӡанаки Аԥсцәа рахраҿы дыкоуп

Иӡанаки иԥҳәыс Иӡанами длышьҭаланы аԥсцәа рахрахь ддәықәлоит. Иԥҳәыси иареи анеиқәшәа, Иӡанами «сара аратәи афатә агьама збахьеит шьҭа, уара уахь сзыхынҳәӡом. Аха усгьы ари аҳра иахылаԥшуа анцәа сиацәажәоит, уаангыл, цьара акы ҳзихәыцуазар аабап. Амала, сахьцо усышькламԥшыроуп!» лҳәеит.

Адыд анцәахәқәа Иӡанаки илышьклаԥшуеит

Аха Иӡанаки Иӡанами дхынҳәааанӡа дымԥшыкәа длышьҭалоит. Даанымгылаӡакәа дышнеиуаз, Иӡанами адыд анцәа ҿаасҭақәа реихшара дшаҿыз ибеит. Уи лцәеижь ҵҩа змам ахәаҷа-маҷақәа шалаз канажьит ибеит, даарагьы игәы быжьнахит. Дыҩны ддәықәлоит, дыбналарц иҭахуп. Адыд анцәақәа ааҩыки быжьрабыжьҵәа аибашьцәеи ишьҭалеит. Урҭ иԥҳәыс Иӡанами дизгәааан ишьҭалҵеит. Иӡанаки ишьҭоу ааникыларц азы амҩан х-тама нашанак ҿихын иргәыдиҵеит. Аԥсцәа рахра данҭыц, аҭыҵырҭа хахә дук аджьыланы иаиркит. Абас, Иӡанаки ииулак дрыцәцоит, аха иԥҳәыс ахааназ дицәыӡуеит… Быжьрабыжьҵәа дцаны данаа ашьҭахь, Иӡанаки ӡиаск иеҭшьны иеирыцқьоит. Уи иеаникәаба ашьҭахь, аӡиас далиааует анцәахәы Аматерасу.

Амра анцәахәы Аматерасу

Иӡанаки иҽыкәабара

Иӡанаки раԥхьа аӡиас аҿы иҽикәабоит, нас уантә алада, амшын ахь дылбааует. Уи иарма бла анӡааиӡәӡәала – амра анцәахәы Аматерасу даалҵуеит. Нас анцәа иарӷьа бла иӡәӡәоит. Уи ашьҭахь амза анцәахәы Цукуиоми диуеит. Аҵыхәтәан, Иӡанаки иԥынҵа аниӡәӡәа, даацәырҵуеит Сусаноо – рынцәахәы. Иӡанаки абарҭ ах-нцәақәак ирзишарц иӡбеит адунеи.

Адунеи аихшара

Раԥхьа зыхәҭаа зауз анцәа Аматерасу лоуп, избанзар уи ах-нцәак рахьтә деиҳабын. Иӡанаки ихы налықәкны, «ажәҩан ҳаракы акаршәараҿы ахра булоит» ҳәа лаиҳәеит. Нас амза анцәахә иахь даахьаҳәын аҵхқәа урхылаԥшла ҳәа идиҵоит. Аҵыхәтәан, Сусаноо инапы ианиҵеит амшынқәа.

Сусаноо игәы наӡом

Сусаноо Иӡанаки анцәақәа рыбжьара иеихишаз шырзишаз игәаԥхом. Даакәымҵӡакәа аҵәыуара даҿуп. Уи иахкьаны адгьыл ацәаакыра агхоит, аҳаскьын аҩара иалагеит, амшыни аӡиасқәеи ӡы рҭаӡам. Иӡанаки Сусаноо диазҵаауеит, угәы иалои, сыҷкәын, уаҳра узахагылами ҳәа. Сусаноо аҭак каиҵоит: «Саб, сара сан лтәылахь, аԥсцәа рҭәылахь сықәҭны сцар сҭахуп!» ҳәа. Арҭ ажәақәа Иӡанаки даара даргәаан Сусаноо дықәцаны дкаицоит.

Ашәартәра

Сусаноо иаб дықәцаны дкаицоит. Сусаноо иаҳәшьа Аматерасу абзеираз ҳәа лаиҳәар иҭахуп азы лара лҿы даннеи, Аматерасу дшәеит, сашьа саҳра сымихырц иҭахызар ҳәа. Ус иагыкалеит. Сусаноо иаҳәшьа днлдыгыланы, «ажәҩан акны аҳра зытәхо еиҳа еиӷьу анцәақәа зшо иоуп» ҳәа лаиҳәеит. Аматерасу Сусаноо икама аанылкылан дацҳан, хԥаны иеикәылшоит. Уи лыԥсыԥ хҩык анцәахәқәа ахылҵит. Сусаноогьы Аматерасу лырхиага – ҩычагақәа аалымихын дрыцҳауеит, убаскан хәҩык анцәақәа рыԥсы аархаиҵоит.

Аматерасу аҳаԥаҿы лҽылҵәахуеит

Нас иаиааида? Сусаноо иара даиааит ҳәа иԥхьаӡоит. Ари даргәырӷьан ишакәым ихы мҩаԥигоит. Аматерасу дшәаны аҳаԥаҿы лҽылҵәахуеит. Аҳаԥы хаҳә дук аԥыралыжьуеит. Убри акнытә адунеи амра ықәыԥхаӡом, алашьцара ахатәоит.

Ками – Анцәақәа ргызмалра

Зехьынџьара илашьцоуп. Аматерасу аҳаԥы дҭыцырц икаҵатәуи? Уи аҳаԥы дызлаҭыргаша гызмалрак рхәыцит анцәақәа. Аҳаԥы аҭыцырҭа саркьак наганы иладыргылеит, рхаҭақәа неин аҳаԥы аԥхьа ихәмаруеит, иччоит. Анцәақәа руаӡәык акәашара далагоит. Егьырҭ ари акәашара иахычӡо иалагоит. Аматерасу аччабжь лаҳауеит. Икалаз закәу гәалҭарц лҭаххоит. «Ари аччабжь, агәырӷьабжь абаанагеи адунеи зегьы алашьцара ахатәазар?»- иҵьалшьоит лара. «Ҳара бара баасҭа иԥшӡоу анцәа лыкәашашьа ҳаигәырӷьеит азоуп», – рҳәеит анцәақәа. Аматерасу аҳаԥы дҭыҵуеит икәашо дылбарц азы. Аҳаԥы данааҭыҵ игылаз асаркьа лылашара ананыҷҷала, лыла акгьы амбо ихнакит. Анцәақәа ари рхы иархәаны иаразнак аҳаԥы аҩналарҭа адыркит. Абас, Аматерасу адунеи ахь дхынҳәуеит. Лара илыцны адунеи ахь ихынҳәит амра, аԥхарра.

Иапониаа рҳәамҭақәа рыла нарцәы ицан иааз зегьы рҽыдрыцқьароуп. Иӡанаки иҽирыцқьарц азы аӡы дҭаалоит. Уи иҽикәабонаҵы ицәа 14 нцәа-ками алҵуеит. Убарҭ дрылан асинтоиттә нцәақәа рпантеон иахагылоу анцәахәы Аматерасу.

Сусаноои амаҭи

Сусаноо Изумо ақыҭа ирылагьежьуа ирылоу аахык зхагылоу, аацыхәак змоу амаҭ аҩы аржәны даиааирц избоит.

Ашәартәара иҭагылоу аҭыԥҳа

Сусаноо адгьыл ахь данылбаа ӡиаск ахықә аҽы даангылеит. Хара имгакәа ҭаҳмадаки ҭакәажәки цәыуо амҩа ианыланы ишнеиуаз ибеит. Ҭыԥҳак рыгәҭа дгыланы днеиуан. «Шәызцәыуои, шәгәы иалои?» – Сусаноо дрызҵааит. «Ааҩык аҭыԥҳацәа ҳаман, – рҳәеит. – Есышықәса аахык зхагылаз амаҭ аӡәаӡәала иафо, быжьҩык ҳаԥҳацәа афахьеит. Ари инханы икоу аиҵбы лоуп, аха амаҭ даҳҭар хҭахым!» Сусаноо, сара Аматерасу лашьеиҵбы соуп. Шәыԥҳа ԥҳәысс дызгоит дсышәҭ, сара дагьеикәсырхоит ҳәа реиҳәеит. Аҭаҳмадеи аҭакәажәи ари иақәшаҳаҭхеит.

Амаҭ аҭархара

Сусаноо аҭыԥҳа дыхҳәаны дкаиҵан, ихцәы далаиҵоит. Нас уи лҭаацәа дрыҳәоит аауалырк рызна ауадка – саке захьӡу дыршырц. Дук мырҵыкәа иаахәыҵкьоит аахык зхагылоу, аацыхәак змоу амаҭ. Амаҭ ауалыркәа ирҭаз арыжәтә афҩы иеилаҳан, ахқәа ҭаршьшьны иажәуа-иажәуа мацара иашьын ицәоит. Убаскан, Сусаноо иаҳәа аашьҭԥааны амаҭ хыцәцәа-хыцәцәа ишьҭеиҵоит. Амаҭ аҭыхәаққәа руак акны Сусаноо аҳәа аланы ибоит. Уи аалхны Аматерасу илиҭоит.

Ари аҳәа иахьагьы аимператорцәа рымчра иасимволуп, аныхабааҿы ишьҭоуп. Дара аимператорцәа Аматерасу лоуп изхылҵшьҭроу ҳәа ирыԥхьаӡоит. Сусаноо амаҭ анишь ашьҭахь иԥхәыс еиҭа дуаҩны даакаиҵоит. Нас адҵа каиҵоит Изумо ақыҭаҿы ахан издыргыларц. Абри ахан аҿы анхара иалагоит иԥхәыси иареи. Сусаноои иԥхәыси анцәақәа рхылҵуеит. Урҭ Изумо ақыҭаҿы даара хаҭырла изымҵаныхәо нцәақәоуп. Урҭ руаӡәк – О – кунинуси («ками – атәыла иахагылоу»)- амифқәеи алегендақәеи рфырхаҵа иакәны даарԥшуп.

Афырҭын анцәа Сусаноо иаб ажәҩан далицеит. Аматерасу иареи ргәы аннибарха, адгьыл ахь дылбаауеит, дагьынгылоит Изумо захьӡу аҭыԥ акны. Ара ауаа зфо мишәан ҿаастақ ыкоуп.

Ажьа-ками аҭоурых

Ажьа-ками

Аишьцәа амҩан ишнеиуаз ажьа шкәакәа Акахада-но усаги рԥылоит. Ари ажьа ацәа ақәӡам азы, ари даара иаргәамҵуеит. Аишьцәа ажьа амшын аҿы уеыкәабаны аԥша урсны уеырба, ари ухәоит ҳәа абжьыргеит. Ажьа ари агәра ганы аеакәабеит, аха аԥша анас ацәа еиҳагьы аикәыршьшьара иалаган, излаказ ааста иеицәахеит. О-кунинуси аидара даҵоуп азы ашьҭахька даанхо, аишьцәа дырхьымӡо далагоит. Ус, дышнеиуаз ажьа рыцҳа ахьышьҭаз днахагылеит. «Иухьи?» – ажьа дазҵааит. Ажьа зықәшәаз арыцҳара атәы аҳәеит.

Агызмалра ажьа аусқәа шбыжьнахыз

«Сара амшын сырыр сҭаххеит абрахь саарц азы, аха уи шыкасҵаша сыздырамызт. Уи азы акулақәа иеиваиарц срыҳәеит, нас сара ацҳеиԥш урҭ срықәсны амшын сырырц. Амҩан шака акула ықоу сыԥхьаӡоит ҳәа расҳәеит. Урҭ дара ракәу, ажьақәа ракәу еиҳа ирацәоу еилыркаарц рҭаххеит. Сара амшын аҿықә акныӡа сназарц акгьы сыгмызт аԥхьаӡашьа шысзымдыруа анрасҳәа. Уи иазгәаан, сшьапы иаҵаиаз акула сааннакылан сцәа сыхнахит», аҳәеит ажьа рыцҳахәха.

Икаларанны икоу здыруа ажьа-ками

О-кунинуси ажьа рыцҳаишьоит. Уи аӡыхь акны уеыкәабаны аԥкыз ахышәҭ рхны улаиа ҳәа абжьигеит. Ажьа-ками ус агьыканаҵеит. Иаразнак ишазеиӈьхаз абеит. «Уара заҵәык уоуп сара срыцҳазшьаз, абзиара сзызуз. Уара апринцесса ԥшза Иагами ԥхәысс дугоит, атәыла дуӡӡа – Иапониа уагьахагылоит» – ҳәа ианаҳәеит ажьа О-кунинуси.

О-кунинуси амифқәа рыкны даарԥшуп згәы разу, арыцҳашьара злоу анцәа иеиԥш. Уи аиашьа-ԥсақәа рацәаҩны имоуп. Дара зегьы апринцесса Иагами ԥхәысс дыргарц рҭахуп. Дара Инаба атәылахь рҿынархоит. Ара ҭыԥҳа ԥшзак дынхоит. Ианцо О-кунинуси дрыманы ицоит рыматәақәа идыргаларц азы.

Маиааи ацҭекааи

Маиааи ацҭекааи

Анцәақәа ирҭаху

Маиааи ацҭекааи анцәақәа адунеи зныкымкәа иршахьан иагьхдырбгалахьан ҳәа ирыԥхьаӡон, уажәы урҭ ирыхәон икоу адунеи хыдмырбгаларц. Аха анцәақәа иззыхәо ҟарҵарц азы ашьа каҭәатәын. Убри акнытә аныхаԥааҿцәа ауаа ршьа ҟарҭәон ӡатәс икаҵаны. Ауаҿы дарыцҟьоит ҳәа Маиаа зны-зынла рҟьабз иалан ашьа акаҭәара. Уи азы ауаҿы иҵәа ԥканы ашьа рышьҭуан. Уи ашьа хьыԥшьак иҭаҭәаны иеизыргон.

Адәыҭәҳәа амҵаныҳәара

Аиагуар акульт аиндеиццәа ркультураҿы акры аҭанакуан. Еиҳа Зҵазкуаз анцәақәа аиагуарԥшра рыман. Адәыҭәҳәа – адгьыл аҵатәи аҳра иахагылаз, адгьылҟәаарыхра ахылаԥшҩы, аибашьратә фырхаҵара, амчра, амчлшара иасимволны иказ ак акәын. Аԥшьмаҵзуҩцәа нцәахаҵаратә ҵасҟәак анымҩаԥыргоз ршәырҵоз амаҭәеи ирхарҵоз ахылԥақәеи иеиуеиԥшымыз анцәақәа символра рзыруеит. Аԥсабара ашьцылара Ацентртә Америка адгьыли аҳауеи адгьыл аҟәаарыхразы рацәак ибзиамызт. Аарҩара, аӡхыҵрақәа, адгьылҵысрақәа еимгеимцарак ала аҽаҩра ықәырхыр ҟалон. Ауаа анцәақәа ирымҵаныҳәон. Урҭ аԥсабара анцәақәа ракәын. Иаххәап: аҟәа анцәа, аҽаҩра анцәа, аҵыкәреи (маис ахьӡын) анцәа. Аҵыкәреи акәын еиҳарак фатәыс ирымазгьы.

Маиааи Ацҭекааи рынцәахаҵаракәа злеиԥшымыз

Ацҭекааи маиааи даара ишеиԥшызгьы, ацҭекаа дара рхатәы мифҟәа рыман, маиаа – дара рхатәы мифҟәа. Иаххәап, урҭ адунеи ахыбгалара иазкыз рхәамҭақәа еиԥшӡамызт. Насгьы дара зымҵаныҳәоз анцәақәагьы аӡә ракәӡамызт. Иахьатәи маиааи ацҭекааи рытрадициатә культура аиқәырхара иашьҭоуп, аха имҩаԥырго аҵасқәа рыкны ашьакаҭәара ыказам.

Европаа рааира

XVI ашәышықәсазы испаниатәи ампыҵахалаҩцәа Ацентртә Америка аадыртит. Урҭ ара ирԥыхьашәаз амал зегьы алгара иалагеит, насгьы ара инхоз ауаа католикцәаны икарҵарц рыӡбеит. Маиа акультура ускан акаҳара иалагахьан, аха ацҭекаа ркультура еиҳагьы ашьҭыҵра иаҿын. Убас шакәызгьы, арҭ аҩ-культуракгьы ампыҵахалаҩцәа ирыхкьаны иҭахеит. Испаниаа идырӡит аԥшьаҩыратә шәкәқәа, астатуеткәа, амкьатқәа (сосуды). Убри акнытә индиаа ркультуракны иҭҵаам, идырым маҷымкәа инхеит. Насыԥны, аныхабаақәеи, ахаҳә иалхыз аргыларақәеи, аиероглифтә ҩырақәеи еиқәхеит. XVI ашәышықәсазы ианырҵаз ахьтә иеиқәхеит ажәытә мифқәеи алегендақәеи. XIX ашәышықәсазы аҵарауаа маиаа рынҵаҩырақәа аԥхьара иалагеит. Арҭ аҩырақәа рыԥхьараҿы илшаз рацәоуп аурыс етнограф Иури Кнорозов (1922-1999). Иахьа имҩаԥырго археологиатә ԥшаарақәа иӡыз акультурақәа рзы есааира иҿыцны иҳархәо рацәоуп.

Ажәытәӡатәи маиааи ацҭекааи Америка иқәынхон. Урҭ даара зкультура ҳаракыз жәларын. Дара рҩыреи, рымзари, ажәҩан лашарбагақәа рзы ирымаз адыррақәа анцәахаҵара иадҳәалан. Маиааи ацҭекааи ирзеиԥшны ирымаз анцәахаҵаракәа рацәан.

Ацҭекааи амраҟәа хәбеи

Кецалькоатль – амҵәыжәҩа змоу, иԥыруа маҭын, адгьылчашә анцәа иакәын, аԥшеи аԥсҭазаара ԥсыс иахаз анцәа Екатлиа иԥшра ааихәар илшон.

Тескатлипока – ари игәааны икоу аиашьа иоуп. Ари анцәа анашана саркьа зегьызбо нцәаны дканаҵоит.

Тлалок – аҟәеи адыди рынцәа иоуп.

Чальчиутликуе – аӡиасқәеи, аӡбаарракәеи, амшынқәеи дрынцәоуп, Тлалок иԥҳәыс лоуп.

Анцәаҟәа еибашьуеит

Уи ашьҭахь адунеи зшаз анцәа Ометеотль иоуп. Ометеотль дагьхаҵоуп дагьыԥҳәысуп. Нас адунеи ахылаԥшра ԥшьҩык анцәа дуҟәа иеимаркуан. Урҭ аԥшьҩык рахьтә аӡәы аамҭак азы адунеи дахылаԥшуан, егьи даҽа аамҭаказы. Насгьы арҭ анцәаҟәа рызегьы мраҟәан.

Аԥхьа иказ адунеиҟәа ԥшьба

Адунеи аҿиара анымҩа ԥысуаз иказ аамҭаҟәа ԥшьба амра аамҭа ахьӡын. Актәи адунеи дахыла – ԥшуан Тескатлипока. 676 шықәса рышьҭахь ари иашьа Кецалькоатль амчра инапахьы игар иҭаххоит. Тескатлипока амшын далаижьуеит. Иара дәыҭәҳәа дуӡӡаны даакалоит. Нас, адунеи икәу агьаргьаласаҟәа зегьы ныркәаны адунеи ҭаирхоит.

Аҩбатәи адунеи дахыла – ԥшуеит Кецалькоатль. Аха Тескатлипока ари игәаҕ имоуп азы дишьҭоуп ишьа иурц. Афырҭын баапс каҵаны иааиԥыло зегьы ԥыххаа игоит, насгьы нашанала ауаа зегьы маамынқәаны икаиҵоит.

Ахԥатәи адунеи аҳра азиуеит Тлалок. Аха Кецалькоатль амца қәа аируеит азы адунеи зегьы амца иналаблы ицоит. Аԥшьбатәи адунеи анцәахәы Чальчиутликуе дахагылоуп. Ари адунеи ӡаакәрылоит: аӡхыҵра ду икалаз ашьхаҟәа зегьы хнарбгалоит, ауаа зегьы ԥсыӡханы икалоит.

Ахәбатәи амра дызустҳода?

Кецалькоатльи Тескатлипокеи аҵыхәтәан еинаалоит, нас иеидгыланы ажәҩани адгьыли ршоит. Аха ажәҩан лашьцаӡа, иҭацәӡа иаанхоит. Амра ҿыц аҭаххоит! Анцәаҟәа еилацәажәаны амра анцәа далырхырц азы Теотиуакани иеизоит. Урҭ амца еиҟәырҭоит. Амца иҿаҟәыжьны иҿибылроуп иалырхыз, нас дбылны еиҭа ҿыц дымраны дгылaрц азы. Раԥхьа иԥхьоит анцәа хамаԥагьа Теккиситекатль, аха амцабз дацәшәаны мап икуеит. Уи иҭыԥан далырхуеит хӡыргара зламыз анцәа ду – Нанауатлиа. Уи гәыҩбарак камҵакәа иаразнак амца далаԥалоит. Дымрахоит. Тонатиу ҳәа ахьӡ ҿыц ирҭоит. Уи инаишьҭархxны Теккситекатльгьы далаԥалоит амца. Ари дымзахоит.

Анцәаҟәа икарҵо амҭа ду

Даҽа уск нхеит иӡбатәны: амреи амзеи ршеит, аха урҭ мҵысӡо, изеиҭамҵуа ажәҩан икыдуп. Алашареи ашоуреи рыхгара цәгьахеит. Тонатиу сара аныкәара салагарц шәҭахызар шәхы шәамеигӡакәа ишәӡатәроуп – амҭа сзыкашәҭароуп ҳәа реиҳәеит анцәаҟәа. Ари анцәаҟәа даара иаргәааит, аха икарҵоз иаҟәшаҳаҭхар акәхеит. Кецалькоатль анцәаҟәа рыгәҟәа ҭыхны иаиҭеит, амрагьы аныкәара иалагеит.

Ашьакаҭәарала икарҵо аҭас

Ацҭекаа рхы рӡатәуеит: урҭ агәра ргоит адунеи аныршоз анцәаҟәа икарҵаз аӡатә даргьы икарҵар, амра аныкәара иацхрааует ҳәа. Ауаа есҽны амразы ршьа карымҭәалар, амч иагхоит, уахынла адгьыл аҵа ианыҵало иҭахар калоит ҳәа.

Ацҭекаа адунеи аҿы аԥсҭазаара ациклқәа иртакуп ҳәа ирыԥхьаӡоит. Ҳара ҳдунеи шьаҟәгылаанӡа даҽа ԥшь-дунеик ыкан рҳәоит. Аерақәа, ациклқәа рҽырыԥсахцыԥхьаӡа адунеи хыбгалон. Убри акнытә ацҭекаа есқьынгьы ишәоит игәааны икоу анцәаҟәа аҵыхәтәантәи ахәбатәи адунеигьы хдырбгалоит ҳәа.

Ауааи маиси

Анцәақәа ауаа рыда иахәаӡом. Урҭ ауаа рымҵаныҳәалароуп есҟьынгьы, насгьы ашьа рызкарҭәалароуп. Избанзар ашьоуп дара иргәаԥхо, фатәыс ирымоу! Ҿыц ицәырҵыз ауаа а ԥызҵаз Кецалькоатль иоуп.

Ауаатәҩса ршара шыкалаз

Аԥшьбатәи адунеи анхырбгалаха, уи иқәынхоз ауаа ԥсызқәаны икалеит. Кецалькоатль быжьрабжьҵәа дылбаауеит уа иԥсыз ауаа рыбаҩқәа еизганы, урҭ ирылхны ҿыц ауаа ишарц азы. Аха быжьрабыжьҵәа иахылаԥшуа аҳ Миктлантекутли Кецалькоатль диԥырхагахарц иҭаххоит азы абаҩқәа иимҭарц далагоит. Кецалькоатль Миктлантекутли дицәыбналарц азы дыҩны дышнеиуа, дшьацәхныслaны дкаҳауеит. Иикыз абаҩқәа ицәкаԥсоит, аха ииулак иеиҭа иеизганы быжьрабжьыҵәа иҭыганы иааигоит. Абаҩқәа ахьааигаз анцәахәы – амаҭ Чикомекоатль илиҭоит. Уи абаҩқәа хыхны икалҭоит, нас анцәақәа ршьа аларпыкканы амажәа ркәаҳауеит. Ари амажәа ауаа алырхуеит. Аха абаҩқәа зегьы еикараӡамызт азы ауаагьы аурыла иеикарамкәа икалеит.

Ауаа фатәыс ирымаз?

Анцәақәа ҿыц иршаз ауаа ирҿартҵои: фатәыс ираҳҭои ҳәа ихәыцуеит. Кецалькоатль ашышкамс аԥрынҵь рыц аманы иҳәазо ишнеиуаз гәеиҭоит. Уи дшышкамсны даакалан, ашьха Тонакатепетль дагәылалоит. Ари ашьхаҿы ашышкамсқәа рыфатә ҵәахны ирыман. Урҭ аԥрынҵь цырақәак рцәиҕьычуеит. Анцәа Нанауатль ускан дымраны дкамлаӡацызт. Уи ашьха ҩбаны ианеикәиша аԥша анцәақәа арыцқәа ԥсакьаны адунеи иаларыԥсеит ауаа иларҵарц, иаадрыхларц, фатәыс ирымазарц азы. Ари амиф иаҳәоит аԥрынҵь арҭ аҭыԥқәа рыкны фатәыс ишроуз атәы. Аиндеицҵәа аԥрынҵь адоуҳатә ҵакы арҭоит акнытә, иамҵаныҳәоит. Кецалькоатльгьы иара убас акультура аԥызтҵаз нцәоуп. Уи ауаа хәы змоу ахаҳәқәа рыԥшаашьеи аус рыдулашьеи дирҵоит, аргылашьа, аеҵәақәа реиҭаҵшьа ацклаԥшышьа, мзарла арыцхәқәа рышьақәыргылашьа. Кецалькоатль иара убас анцәақәа ирызнарго амҭақәеи анцәаихәаракәеи шьақәиргылоит.

Уицилопочтли

Раԥхьатәи аидыслара

Уицилопочтли – адгьыли ашәҭқәеи рынцәа Коатликуе лԥа иоуп. Коатликуе есҽны ашьха Коатепек дхалоит аӡатә кацаразы. Ҽнак зны, лара ашьха дахьхалаз аҵысхә мпыл лбоит. Уи аашьҭыхны илгоит. Убри инаркны лара ахшара лцәа далашәеит азы ахшара длоураны дшыказ лдыруеит. Ари лара лыԥҳаи (амза анцәа) лԥацәа ԥшьҩыки (аеҵәақәа) ианеилыркаа, ран илызгәаан дыршьырц рҭаххоит. Уицилопочтли иан лымгәарҭаҟнытә «бымшәан, сара бсыхьчоит» ҳәа лаиҳәоит. Уи иашьцәеи иаҳәшьеи ран дыршьырц азы Коатепек ашьха ақәцә ианхала, иара дины адунеи даақәлоит абџьарла деиқәыных, иаҳәшьа длыгәҭасны хыхьынтә хланҵы ацаҟьа даиҭоит, иашьцәа зегьы нирҵәоит. Ари амиф аҵх амчқәа – аеҵәақәеи амзеи – риааиреи, амра агылареи иасимволуп.

Ацҭекаа раԥхьагыла

Ацҭекаа иԥшьоу адгьыл аԥшааразы акыр иныкәеит. Уицилопочтли ускан акыр дрыцхраауан. Уи иреиҳәеит аҳҭнықалақь ахьдыргылаша. Иара аҭыԥаҟны ашьхауарба акактус иқәтәаны амаҭ афоны ижәбоит ҳәа раиҳәеит. Ацҭекаа акыр агәаҟрақәа рыхганы ишнеиуаз акактуси амаҭ зфоз ауарбеи анырба, рныҟәарақәа абра ишынҵәо рдырит. Убри аҭыԥаҟны иргылан ақалақь Теночтитлан – уи аҭыԥан иахьа иҟоуп ақалақь Мехико. Ацҭекаа рынцәа ауаа рыгәқәа ҭыхны ирызнаргон. Урҭ анцәақәа рзы иҟарҵоз амҭақәа аимпериа иазеиҕьхоит ҳәа агәра ргон.

Амреи аибашьреи рынцәа ацҭекаа рзы акыр зҵазкуаз нцәан. Уи иан лымгәарҭа данҭаз инаркны ашәарҭа дҭагылан, аха игәымшәаразы ижәлар иԥхьагылаҩыс дроууеит.

Маиаа рынцәақәа

Маиаа абшьҭрақәа рацәаны ирымоуп. Урҭ злацәажәо абызшәақәа еизааигәоуп, насгьы ацтекаа рынцәа Кецалькоатль Иукатантәи маиаа рҿы Кукулькан ихьӡуп, ашьхарахь инхо маиаа рҿы уи Кукумац ҳәа ишьҭоуп.

Маиаа зымҵаныҳәо анцәақәа

Маиаа анцәақәа рацәаны ирымоуп. Урҭ 150 иреиҳауп. Абар рынцәа хадақәа.
Ицамна – зегьы иреиҳау нцәоуп. Уи иоуп адунеи зшаз, аныхаҧааҿцәагьы зшаз, аҿыра аҧызҵаз.
Маиаа ари анцәа зыц ыҵам аҭаҳмада диеиҧшнырышьоит.
Аха дара рзы ажәра ҧсыеразам. Ажәроуп аҧсҭазаараҿы ауаҿы имч иацызҵо ҳәа иры ҧхьаӡон.
Амра анцәа, маиаа рмифқәа рҿы уахынла адгьыл аҵаҿы иеиҵәахуеит, уа дәыҭәҳәахоит иара.
Кукулькан – аҧша анцәа иоуп. Аҟәа азырyа иара иоуп, насгьы аҟалаҟь дуқәа иргылоит.
Чаки – аҟәеи адыди рынцәақәа ҧшьҩык ирыхьӡуп. Арҭ анцәақәа есымша иеиҧшӡам. Ргәалаказаара бзиазар, ауаа аҽеаҩра бзиа рырҭоит, ибааҧсызар – амацәыс рыларҵоит. Маиаа урҭ даара ирыцәшәоит.
Чаки иара убас адунеи аҧшьганк символра рзыруеит.
Павахтуны – аҧша анцәақәа ҧшьҩык ирыхьӡуп. Даргьы адунеи аҧшьганк символра рзыруеит.
Бакабы – ҧшьы-нцәак ирыхьӡуп. Ажәҩан камҳарц азы иаҵагылоуп. Арҭгьы егьырҭ анцәақәа реиҧш, адунеи аҧшьганк символс ирымоуп.
Маис анцәа – ихы аҵьыкәреи лапкьа ыҟәыргыланы даарҧшуп. Иара маис ахьӡуп. Маис фатәыс иахьрымоу адагьы, ахәбатәи адунеи аныршоз ауаа злырхыз иароуп.
Аҧсра анцәа ауаҩы иҧсыбаҩ ауп дзеиҧшу.
Уи ацтекаа рҿы аҧсра анцәа Миктлантекутли акала диеиҧшуп. Иара ауаа ицәшәоит. Аҧсцәа иаҳрахь игоит. Ара бзиара ыкам, гәырҕьара ыкам, лахьеиқәроуп, лашьцароуп.

Ауаа зыхьчо анцәақәа

Маиаа ирымоуп даара згәы разу анцәақәагьы. Амза анцәа Иш-Чель лыхьӡуп. Иш-Чель илыҳәоит аҳәса ахшара маншәаланы ироуларц азы. Ашаеҵәа анцәахәы ахәаахәҭцәа ныкәара ианцо ихьчоит, дырхылаҧшуеит.

Ауаа рира

Адунеи шашьаз иаиуз

Иҧшьоу маиаа рҭекст (киче) «Пополь-Вух» ахьӡын. Абар уи адунеи шшаз ҳәа иаҳәо. Раҧхьа икан амшыни ажәҩани.
Нас иҿыхеит анцәақәа – иҧырyа амаҭ Кукумаци аҟәыршҩи аҧшеи рынцәа Хуракани, уи «ажәҩан агәы» ҳәагьы ишьҭан. Арҭ мыццакӡакәа, ашьшьыҳәа адгьыл ршоит, ашьхақәа дыргылоит, акаршәрақәа шьҭарҵоит, акипарисқәа, аҧсаҭлақәа ирызхаyа икарҵоит. Раҧхьа Кукумаци Хуракани адгьыл аҧсаатә, аҽеацәқәа, адәыҭәҳәақәа, аматқәа ыҟәыртҵоит… Аҧстәқәа рыбжьы дыргоит, аха изцәажәаӡом. Нас урҭ зшаз рыбзарӡы зларҳәои, изларымҵаныҳәои? Убри акнытә «Шәара шәцәеижь егьырҭ фатәыс ироуааит» ҳәа рзырҳәеит анцәақәа.

Излыхуи ауаа?

Анцәақәа анышәаҧшь аашьҭыхны ауаа алырхуеит, аха аҧхьатәи ауаа аҟәа анрыслак инеилаҳауан. Анцәақәа икарҵаз ргәамҧхан, ҿыц ауаа ршара иалагеит.
Арҭ шьҭа амҿы иалырхуа иалагеит. Амҿы иалху ахацәеи акалам иалху аҳәсеи гылоит, итәоит, ицәажәоит, аха ахдырра рымаӡам. Арҭ ҳәатәхаҵаҩцәаӡам, ҳаҭыр еиқәырҵаӡом. Анцәақәа еиҭа икарҵаз аныманшәаламха, ауаа ҧены ҿыц иршарц иалагоит. Шьҭа урҭ маис иалырхырц рыӡбоит. Ирыӡбеит, ус иагьыкарҵеит. Насгьы уажәы ҿыц иршаз ауаа анцәақәа реиҧш икәышқәоуп. Урҭ адгьыл аҿы иаакало зегьы рбоит. Аха ари анцәақәа иргәаҧхом азы уаанӡеиҧш акәымкәа, адунеи аҿы рыла иацәырҵәахыз, имаӡахаз, ирзеилымкаауаз рацәахеит.

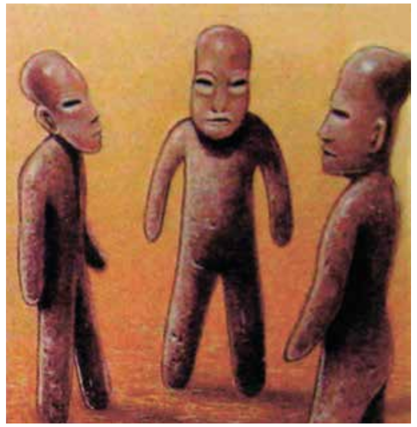

Маиаа анцәақәа ауаа изныкымкәа ршара иалагахьан, аха урҭ шыршоз цқьа иргәаҧхомызт ҳәа ирыҧхьаӡоит. Анцәақәа иршоз ауаа дара ирымҵаныҳәаларц, рыфатә рзааргаларц рҭахын.

Анцәақәа рыхәмарра

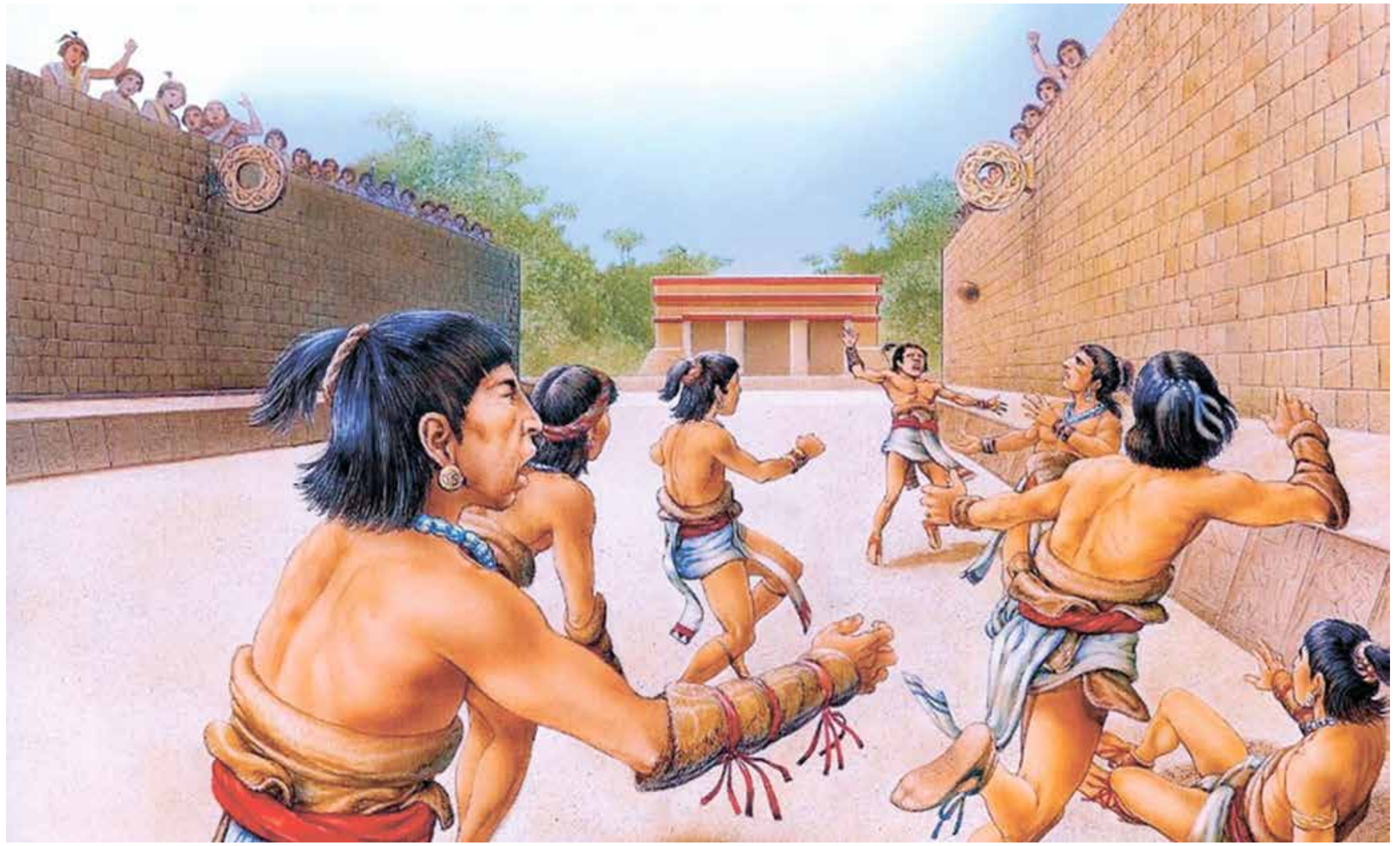

Маиааи ацҭекааи рынцәахаҭцараҿы аҭыԥ ду ааннакылон ампыл асра. Ари қьабзтә хәмарран. Ари ахәмарра .амиф иаҩызаны имҩаԥысуан.

Кецалькоатли Тлалоки

Ацҭекаа рмифқәа рыкны иеиҭарҳәоит зны Кецалькоатль ақәа анцәа Тлалоки ихәыҷқәеи ампыл дрыцасуан ҳәа. Кецалькоатль аԥхьатәи ахәмарра даиааит азы Тлалок маис алапкьа ҳамҭас иитеит. Аха Кецалькоатль аҳамҭа мап ацәикит: уи аҭыԥан еиҳа ииҭаххаз хәы змоу ахаҳә нефрити шәыгахкыла ишәыз аҭысхәқәеи роуп! Тлалок нефрити шәыгахкыла ишәу аҭысхәқәеи раасҭа маис еиҳа ишеиҕьу иеиҳәеит: уи ауаа фатәыс ируҭар ҟалоит..

Маиаа рмифқәа рыкны иеициз

Маиаа иеицииз ауаа амч чыда, анашана мчы рымоуп ҳәа ирыԥхьаӡоит. Амифқәа рышәкәы «Пополь-Вух» акны иаарԥшуп иеицииз аишьцәа Шбаланкеи Хуан-Ахпуи рфырхаҭцара. Урҭ раб быжьрабыжьҭцәа Шибальбы анцәа ампыл дицасуан. Ари ахәмарраҿы уи даҭахеит азы Шибальбы анцәақәа ихы хырҭәеит. Иеицииз аишьцәа Шбаланкеи Хуан-Ахпуи Шибальбака илбааyеит раб ишьа рурц азы. Аишьцәа быжьрабыжьҭцәа аҳцәа аишьцәа акыраамҭа ирабашьуан. Иахьеибашьуаз аишьцәа руаӡәы, Хуан-Ахпу ахәылԥҵыс ихы ихнахит!

Аишьцәа аиааира шыргаз

Хуан-Ахпу дицхраарц даауеит Шбаланке. Уи Хуан-Ахпу ихы ихырҵәаз аҭыԥан акаб ихаиргылоит. Шьҭа аишьцәа Шибальбы аҳцәа ахәмарраҿы ирацлабыр рылшоит. Ари ахәмарра цьашьахәакны Хуан-Ахпу еиҭа ихы ааихагылоит, аԥсра амчқәагьы дыриааиуеит. Ахәмарраҿы адәы хызкаауа ахаҳә ҭӡы иалакаҭаны иамоу агьежь арезина мпыл ҭажьтәуп. Ари ампыл хьанҭоуп. Ахәмарҩцәа ампыл ма шьамхыла ма машьхәылҵла мацара асра азин рымоуп, напыла мамзаргьы шьапыла иасыр калаӡом. Иаҭахаз агәыԥ акапитан дышьны анцәақәа дрызнаргозар каларын рҳәоит амифқәа.

Аҫадатәи Америка

Аҩадатәи Америка

Зегьы еидҳәалоуп адунеи аҿы

Аиндеиццәа аԥсабараҿы зегь еидҳәалоуп рҳәоит: ауаа, ахрақәа, аԥлақәа, аԥстәқәа… Иаҳҳәап, ауаҩы дхаҳәны мамзаргьы дыԥстәны дкалар илшоит. Иеиуеиԥшым аҭыԥқәы рыкны инхо абшьҭрақәа рҵасқәа еиԥшӡам, аха рынцәахаҭарақәа акуп. Адгьыл аҿы имҩаԥысуа зегьи нарцә икоу аԥсқәеи еимадоуп, иеидҳәалоуп ҳәа иԥхьаӡоуп. Убри акнытә аԥстәқәагьы, аҵиаақәагьы, изхылҵызгьы рыԥсқәа ирымҵаныҳәалароуп. Избанзар урҭ акы иақәшәар, ирыцхраар рылшоит, насгьы урҭ дыргәаар ҟалазомызт.

Изустцәада ашаманцәа?

Ашаманцәа ԥшьамаҵзуҩцәоуп, ачымазцәа рыхәышәтәрагьы рылшоит. Урҭ аԥсцәагьы ирацәажәоит. Зны-зынла ԥхыӡла ирбоит, ирацәажәоит, зны-зынла лабҿабагьы ирбоит. Ашаманцәа есқьынгьы иубаӡом, аха зны-зынла ауаҩы мамзаргьы а ԥстәы иеиԥшны ицәырҵлоит – ускан урҭ здыруа дара ашаманцәа роуп. Ашаман цхыраарак аниҭаху аԥсы аказы диҳәар илшоит, мамзаргьы ддәылицаргьы ҟалоит. Ауаҩы дычмазаҩхазар, уи аҩысҭаа дилалеит рҳәон. Ашаман ари ибар илшон, насгьы уи аҩысҭаа дилицар ҟалон.

Аиндеиццәа рмифқәа ҳара излаҳдыруеи?

XVII ашәышықәсазы Европаа Америка иқәынхоз ажәларқәа – аиндеиццәа рыԥсҭазаара даара иаԥырхагахеит. Урҭ маҷ-маҷ дара рыдгьылқәа ирхырцеит азы шьҭа рхыԥхьаӡара маҷхеит акыр. Аетнографцәа (ажәларқәа рҭоурыхи ркультуреи ҭызҭаауа аҭарауаа) аиндеиццәа быргцәа иеиҭарҳәоз ажәабжьқәа анырҵон. Урҭ абыргцәа рзы ажәытәӡатәи аҭасқәа амч шрымац ирымоуп., иеиламгаӡакәа иааргоит, иагыкәныкәоит.
Атотем адгьыл иаларсу ашьакоуп изахьӡу. Иара ҭыкканы икаҵоуп, изтәу абшьҭра иасимволу аԥстәы асахьа ануп. Атотем даара иҳаракуп. Зны-зынла 20 м. ркынӡа иауун!

Акыр шәышықәсқәа раахыс Аҩадатәи Америкатәи аиндеиццәа аӡәи-аӡәи иеибыҳәо мацара, адунеи шышьақәгылаз иазку ажәабжьқәа еиқәырханы иааргеит.

Адгьыл шыҟалаз

Аиндеиццәа рмифҟәа рыкны адгьыл анышә еытҟ иалхын рхәоит. Уи анышә еытҟ адунеитә океан аҵантәи иаагоуп.

Сиу захьӡу аиндеиццәа рмиф

Ажәытәза зны адунеи аҿы зехьынџьара азы ҭатәан. Абызкаҭаха Иктоми адгьыл ишарц аҭаххеит. Уи аԥстәқәа аокеан аҵан шәцаны дгьыл еытҟ аажәгароуп хәа рыдиҵеит. Аха аокеан убри акара иҵаулоуп, ари азәгьы илымшеит. Абызкаҭаха адҵа азәгьы ишизынамыгзаз аниба, аҵыхәтәан еиҭа азҳәынаԥ уара уцароуп хәа идәықәиҵеит. Уи Иктоми иҳәатәы хаҵаны азаҵака ицеит, акыраамҭагьы инхеит…Нас, азҳәынаԥ, аҵыхәтәан, азы аҩада ианханагала, иԥсны икан, аха адгьыл еытк ашьаԥхыцқәа аларԥаны ишыказ рбеит. Иктоми ари адгьыл еыҭ иалихуеит адгьыл зегьы.

Аиндеиццәа гуронаа рмиф

Ауаа ирандухараны иказ Атаентсик аҩадатәи адунеи ах иҳәатәы дахьахыԥаз азы аокеан далаижьит. Азы иҭаз ԥстәқәак: акәуа, азҳәынаԥ, аԥслы, азымшә ухәа имзаакәрыларц азы иаҵгәан хыхь ихаргалеит. Еанак азҳәынаԥ азаҵака иҵан, напык адгьыл аанаган, инаганы акәуа абҕа иқәнаҵеит. Анышәнап есааира иазҳауа мацара дгьылны икалеит.

Аиндеиццәа чеиеннаа захьӡу рмиф

Чеиеннаа Анцәа Дуӡӡа аокеан, аԥсыӡқәа, амшын ԥсаатә ишеит рхәоит. Аԥсаатә азқәа ишырхаԥыруаз мацара иааԥсан, ҳаԥсы ахьаҳшьаша хәа тыԥк иашьҭалеит. Урҭ руак амшын аҵака ицан дгьыл хәычык аманы иааит. Анцәаа дуӡӡа ари анышә инапы ианҵаны акәаҳара далагеит. Ари акәаҳа есааира иазҳауа иалагеит. Ус, акәуа аацәырҵит. Акәуа ари анышә абҕа инаганы иқәнаҵеит. Абас иагьыкалеит адгьыл! Аиндеиццәа рабшьҭракәа зегьы, шамахамзар, адгьыл акәуа (акәуақәа ԥшьба) абҕа иқәгылоуп хәа агәра ргон.

Коиот амра шиҕьычыз

Иманшәаламхаз ашәарыцаҩ

Коиот дшәарыцоит, аха дманшәалахом – иааи – ԥыхьашәо зегьы иҵәцоит. Аха Ауарба џьабаа мбаӡакәа, иаарласны ажьақәа акуеит. «Абри сацшәарыцоит», – избеит Коиот. Ауарба еиҭа ажьақәа шакыц иакуеит, иара макьана акгьы изымшьыцқәа дааиуеит. «Сзыманшәаламхо илашьцоуп азоуп», – иҳәеит Коиот. «Алашара абнахь џьара, мраҭашәара икоуп, избоит» аҳәан, Ауарба уахь иеихеит. Коиотгьы, ус ауп иҳәан, уи дашьҭаланы иҩынеихеит. Ишнеиуаз, қыҭак аҿы инанагеит. Коиот ара инхо ауаа алашара макәан хәычык иҭаҵаны ишрымаз гәеиҭеит. Алашара иацларц анырҭаххо амакәан ахы аадыртуеит еиха. Амакәан хәыч акны амза ҭаҵаны ирымоуп, амакәан ду акны – амра. Ауаа шаацәаз Ауарба амрагьы амзагьы ашәындыкәра инҭаҵаны хыхь ажәҩан иналалоит. Коиот адгьыл дықәланы дахьцо Ауарба даҳәоит:

«Сухәоит, ашәындыкәра сара исыҭ, сара изгалоит» хәа. Ауарба раԥхьа Коиот игәра агаӡом, аха нас иақәшахаҭхоит.

Алашарбагақәа шрыцәаз

«Усҭ, ига, аха иаасыртуеит хәа уаламгароуп!» – аҳәеит Ауарба. Аха ашәындыкәра хьанҭан азы Коиот дышнеиуаз даангылеит иԥсы ишьарц азы. Ашәындыкәра дҭаԥшыр иҭаххоит даара. Ашә аиртырц азы мачк данааҩаха, амрагьы амзагьы нтыцәрааны ажәҩан ахь иҩхалоит!

Адгьыл раԥхьа алашьцара ахатәаны икан: ажәҩан акны амрагьы, амзагьы ыкамызт. Абар урт шцәырҵыз.

Изакәи Адыд Аԥсаатә?

Адыд Аԥсаатә – ауарба иеиԥшуп, идуӡӡоуп. Уи аԥтақәа ирыцҳаланы аҽеаҵәахуеит акнытә уаҩы ибаӡом. Адыд Аԥсаатә аныԥыруа, амҵәыжәҩақәа еиннакьоит, ускан адгьыл аҿы адыд бжьы уаҳауеит. Алакәа амцыбз рхылҵуеит акнытә адгьыл ырлашо имацәысуеит.

Адыд аԥсаатә ауаа рзы ибзиоума?

Адыд аԥсаатә ауаа ирыцхраауеит азы лассы-лассы атотемтә шьакақәа рыкны асахьа анырҵоит. Канадатәи аиндеиццәа рмиф излаҳәо ала, имлашьуаз акит иаакәыршаны иказ зегьы ршәаны иаман. Адыд аԥсаатә ари анаҳа, ашьапхыц дукәа рыла иааимлагәа иашьҭнахын шьханы иканаҵеит.

Амаҭи иареи реибашьра

Канадатәи аиндеиццәа ргәы ишаанаго ала, адыд-амацәыс Адыд аԥсаатә Тсоонеи амшын маҭ дуӡӡа Сисиутлии анеиқәԥо ауп ианыкало. Ари амаҭ ҩ-хык ахагылоуп: акы- хыхьала, егьи – аҵыхәахьала. Амаҭ Сисиутлии адоуҳамчи, ҩныҵкала аҵкьареи змоу иоуп аиааира зылшо. Икоуп ҳәамҭақәак Адыд аԥсаатәқәа рацәаны иахьалоу. Урҭ рыҭрақәа ашьхараҿы икарҵоит, ихырхуа акәтаҕьқәагьы дуӡӡоуп. Сиу абшьтракәа риндеиццәа рҳәамҭаҿы зны адыд Аԥсаатәқәа ауаа шеиқәнархаз атәы рҳәоит. Уинктехи захьӡу мишәан ҿаастак ыкан атәыҩақәа ахаргыланы. Иара аӡиас Миссури иамазаарын, ахәыцқәагьы абри аӡиас иҭан.

Адыд аԥсаатә

Ианыдыдуа икалои? Ажәҩан акны амацәыс инашьҭархны адыд бжьы анго изырдыдуада? Аиндеиццәа ирдыруеит ари азҵаара аҭак: ари Адыд Аԥсаатә ауп.

Амишәан лассы-лассы ауаа ирыкәланы иафон. Ҽнак адыд Аԥсаатәқәа еизан идырмацәысит-идырдыдит. Абас амаҭи уи ахәыцқәеи ириааит. Аринахыс, ауаа ирылакьысуамызт, рҳәоит.

Ажәҩани амшәи рынцәахәы

Амшә Гризли шшаз

Ажәҩан анцәахәы адгьыл аҟны иаакоу зегьы аԥсы рхаиҵоит. Уи ишьапы ахьныкәиргыло аӡы ыҵхәрааны аара иалагоит. Инацәкьыс ахьныҵаирсуа – аҵла ҩагылоит. Ҵәакьак аӡы изааиршәлар – уи ԥсызхоит. Аҵәакьа дуқәа аԥстәқәа рылҵуан. Арҭ аԥстәқәа ирылоуп амшәқәагьы. Ускан, амифқәа анаԥырҵоз аамҭазы аԥстәқәеи ауааи даара иеиԥшын. Амшәқәагьы ауаа реиԥш иныкәон, ицәажәон. Ажәҩан анцәахәы амшә ихараны иганы абна илаиҵеит.

Аиндеиццәа шыкалаз

Ҽнак зны аԥша анцәахәы ажәҩан анцәахәы аԥхацәа руаӡәык дымҵарсны даган, амшә Гризли ахьынхоз абнаҟны днанагеит. Уи амшә ԥхәысс дагеит. Убарҭ ирхылҵыз ахәыцқәа роуп аиндеиццәа. Ажәҩан анцәахәы аԥха данаԥшаа, амоҭацәагьы анаба даара игәааит: «Арҭ сара сакәӡам изшаз. Абри азы шәзымцәажәо шәкастҵоит, шәыԥшь – шьапык рыла шәныкәалоит», – аҳәеит.

Еиуеиԥшым ажәларкәа рмифкәа рыкны раԥхьатәи ажәларкәа аӡәырҩы абшьтракәаны ирымаз ԥстәкәан рҳәоит. Изхылҵыз аԥстәы атотем ахьӡын. Ажәлагьы уи акәын хьӡыс иамаз. Атотемтә ԥстәы ршьӡомызт, ажьгьы рфаӡомызт динтә ҵаск аныкарҵоз ада. Иара иадҳәалан иеиуеиԥшым акьабзтә ҵаскәа, иаххәап, амшә кәашара – шәарыцара иандәыкәлоз ма уантә иманшәалаханы ианыхынҳәуаз, иара убас ахәышәтәра анымҩаԥыргоз.

Африка еиқәатцәа

Африка еиқәаҵәа

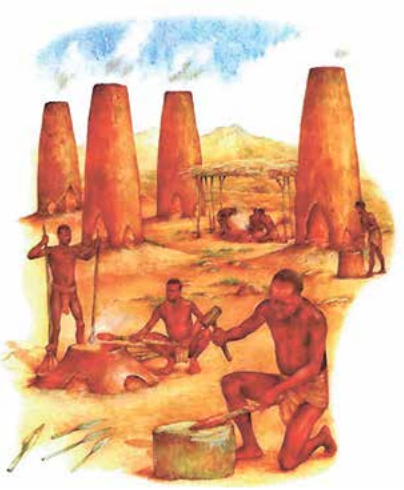

Африка дуӡӡа еиуеи ԥшым ажәларқәа ықәынхоит. Арҭ ажәларқәа зегьы дасу рхатәы бызшәала ицәажәоит, дасу рынцәахаҵаракәа рымоуп. Амифқәеи алегендақәеи абиԥаракәа ҿырҳәала иеибыҳәо мацара, иеимдо ииаргон имырӡкәа.

Иахьатәи анцәахаҵаракәа

Африкатәи ажәларқәа иахьагьы мифқәак рыгәра ргоит. Иаҳҳәап, Мали инхо, догонаа ҳәа изышьҭоу ажәлар ақьабзтә кәашарақәа раан асабрада ԥшӡақәа рҿаҵаны ажәытәӡатәи амифқәа ихәмаруеит.

Анцәа иҟынӡа ауаа зынаӡом

Африкатәи ажәларқәа аӡәырҩы анцәа дхарҵон. Уи зны ауаа дрыланхозаргы ҟаларын, аха уажәы урҭ дырцәыхарахеит. Алегендақәа изларҳәо ала, ауаа изааигәахарц ишьҭан иара. Легендак аҿы амҿтәы бааш аргылара иалагеит. Иара ажәҩан аҟынӡа иҳаракны, уи иаҵакьысуа идыргылар рҭаххеит. Ари акыраамҭа аргылара иаҿын. Аҵыхәтәан, иргыланы ианалга, адаул иасит, аҿырпын адырҳәеит зегьы ираҳарц азы. Абааш зыргылаз рыбжьы цәгьахеит. Абарҭ рыбжьы анцәа иаҳан, дрызгәааит, абаашгьы хирбгалеит.

Ауаа ирзааигәоу анцәахәқәа

Африкаа дара еиҳа ирзааигәаз анцәахәқәа ирымҵаныҳәоит. Урҭ аԥсабара амчқәа ирыдҳәалан. Убас, Мраҭашәаратәи Африка амшын анцәа Олокун, ачымазаракәа урцәызыхьчо аӡиас анцәа Ошуна, иара убас адыд анцәа Шанго ирымҵаныҳәоит.

Адунеи шашьас иаиуз

Адунеи шашьас иаиуз

Ижәытәӡатәиу мифқәак адунеи зшаз даҽа нцәоуп рҳәоит. Уи дагьхаҵан-дагьԥҳәысын Иара Нана-Булуку ихьӡуп. Уи иоуп нас Маву-Лиза зшазгьы. Нана – Булуку Маву-Лиза инапы ианиҵеит адунеи ахылаԥшра, уи аҵыхәтәанынӡа ишарцгьы идиҵеит. Шьҭа Нана-Булуку дырхашҭит. Адунеи зшаз ҳәа Мава-Лиза иоуп иргәалашәо. Адунеи ашара мариам ҩ-хаҿык змоу анцәа изы. Раԥхьа адгьыл икәаҳауеит, нас уи ашьхақәа ықәиргылоит, аӡиасқәа ҟаиҵоит, аҵлақәа еиҭаиҳауеит, аԥстәқәа, аԥсаатәқәа ықәиҵоит... Убасҟан иара ицхраауеит амаҭ Аидо-Хведо. Уи асас дуӡӡа иҭаҵаны инагатәыз иаагатәыз нанагон.

Аидо-Хведо ацхыраара

Анцәа иишаз рацәахеит – адгьыл иазышьҭыхӡом ари аҟара шьха, бна, аӡиасқәа, аԥстәқәа. Убасҟан Аидо-Хведо аҽааргьагьан, инеины адгьыл иаҵаланы ишьҭалеит. Абас адгьыл еиламҳартә иааннакылеит. Аха ус ишыҟаз, амаҭ ашоура иакуа иалагеит. Убри аҟнытә анцәа аокеанқәа ишеит, адгьыл ирхьшәашәеит. Абри инаркны аокеанқәа рыҵаҟа аҽаҵәахуеит. Ирҳәоит, абри амаҭ анаақәацалак ауп адгьылҵысра аныҟалогьы. Џьоукы Аидо-Хведо иациз аиаҳәшьагьы дамоуп рҳәоит – амаҭ – ацәаҟәа лоуп лара. Уи ажәҩан аҟны инхоит. Ари амаҭ адыди амацәыси ҟанаҵоит.

Иабаҟоу нас ауаа?

Алегендақәа изларҳәо ала, адунеи анырша ашьҭахь анцәа ауаҩы анышәаԥшьи аӡи дрылихуа далагеит. Даҽа ҳәамҭақәак ахаҵеи аԥҳәыси ақәа анауаз ажәҩан аҟнытә икаҳаит, рҳәоит. Ари ақәа жәибыжь мшы аура иаҿын! Аибашьреи ажьиреи рынцәахәы Гәу ихьӡын. Ари анцәа Маву-Лиза и ԥацәа руаӡәк иакәын. Иара ауаа аусуга маҭәахәқәеи абџьари рыҟаҵашьа дирҵеит. Ауаа идирбеит иара убас анхарҭақәа шыргылатәу, абнақәа шааӡатәу. Абас ауаа адгьыл ақәаарыхшьа рҵеит.

Бенин инхоит фон захьӡыз абшьҭрақәа. Дара адунеи ҩ-хаҿык змоу анцәа ихылҵит ҳәа ирыԥхьаӡоит. Уи Маву-Лиза ихьӡуп, насгьы иара дагьхаҵоуп дагьы – ԥҳәысуп. Аԥҳәыс хаҿы змоу анцәа Маву (амза) лыхьӡуп, ахаҵа хаҿы змоу Лиза (амра) ихьӡуп. Аха анцәа Маву-Лиза ахаан имацара адунеи изшаӡомызт амаҭ Аидо-Хведо акәымзар.

Абас иқалеит амацәыс

Шангои анашана мчы змоу Ешуи

Шанго илшо рацәоуп: уи иҳәатәала ажәҩан акны адыдра қалоит. Аха иара уи аиҳа илшозар итахуп. Ҽнак, иара анашана мчы змоу Ешу гызмал икны дцоит. Ари анцәа ихьӡала аҵьма шьны инаигоит, нас диазҵаауеит: «Исаҳә, иҵегьы сылшо сызлакалари?» ҳәа. Ешу нашана хәшәык узыкасҵоит ҳәа диргәызит. Ахәшә анирхиа Шанго ипҳәыс дашьҭаҵаны дишьҭит. Лара ахәшә лыманы дшаауаз илзымычҳакәа, агьама лбеит... Аҩны данааи, лхаҵа диацәажәарц лҿы анаа ихылх амцабз налҿыҵкьеит...

Иоруба захьӡу ажәлар Нигериа, Бенин, Гана, Того инхоит. Ари ажәлар зегьы згәы разу, злеишәа цәгьоу анцәақәа ыкоуп ҳәа ихарҵоит. Адыд амацәыс Шанго – згәы разу, аиаша иашьҭоу нцәоуп. Уи аԥсҭҳәақәа дрылоуп, хан дук еилыцьцьаауа дыҩноуп .

Адыди амацәыси

Шанго ипҳәыс аҩны ддәылицоит, ахәшә иаалгаз иара ижәуеит. Иаргьы иҿы амацәыс ҭкьо дкалеит. Абри инаркны адыди амацәыси еицрымҵӡақәа иеицуп. Афырҭын баапс анасуа раԥхьа имацәысуеит нас идыдуеит. Урҭ ицырхырaараны Шанго ацәгьа зуа, ақәра еилазго, амц зҳәо амацәыс рааирхоит.

Ауаа ԥсра рықәымкәа ишықаз

Ле-еио идырҵаз

Абар, аладатәи Кениеи Танзаниа аҩадеи инхо асаиаа ауаа ԥсуа ишықалаз ҳәа ирҳәо. Анцәа ишеит ауаа. Урҭ ԥсра рықәымкәа иказар, насыԥ рымазар иҭахуп. Уи далихуеит ауаҩы, Ле-еио ихьӡуп. Ари еиҳа ҳаҭыр иқәиҵоит азы ҽнак ус иаиҳәоит: «Раԥхьатәи ухәыҷы даныԥслак абас ҳәа»: «Ауаҩы дыԥсуеит, аха дхынҳәуеит, амза ԥсуеит, ихынҳәӡом». Абас уҳәар, ухәыҷы иԥсы ҭалоит». Ле-еио анцәа иаиҳәаз зегьы инасыгӡоит ҳәа иаиҳәеит. Ус, ҽнак, раԥхьатәи ахәыҷы ды ԥсит.

Ле-еио иҳәаз наимыгӡаӡеит

Иԥсыз ахәыҷы Лео-еио ишьҭра датәӡамызт акнытә анцәа иҿаԥхьа идиҵаз еилеигеит. Пыҭрак ашьҭахь даҽа хәыҷык дыԥсуеит – ари иара Ле-еио иԥа иоуп шьҭа. Аб дгәырҩо анцәа идиҵаз ажәақәа иҳәоит, аха ахәыҷы иԥсы ҭалаӡом. «Уара ра – ԥхьа иудыз наумыгӡаӡеит, абас ахьыкауҵаз, уажәа ахьеилаугаз азы ауаа ԥсуа икалоит» ҳәа иаиҳәеит анцәа.

Акаркалмышәи аинцәыши

Кот-д- Ивуар (Аслан Баҩы аҿықәқәа) инхо ауаа даҽа ҭоурыхк еиҭарҳәоит. Анцәа ауаа аниша драбжьеит: «Шәысцәыхарамхароуп, мамзар, аԥсра шәалагоит» ҳәа. Ауаа анцәа иҳәатәы хамҵакәа, иҵаны хара цьара инхеит. Ҽнак анцәа ажәабжьқәа ҩба рзицҳарц иҭаххазаап. Аха арҭ ажәабжьқәа рахьтә раԥхьа дара ркынӡа инеиз акәын икалоз. Анцәа акаркалмышә дәықәиҵоит ажәабжь аҵҵаны. Ари ажәабжь иаҳәон, «ауаҩы дыԥсуеит, уаҳагьы иԥсы ҭалаӡом» ҳәа. Аинцәыш иаҵиҵаз ажәабжь «ауаҩы дыԥслоит, аха есҟьынгьы иԥсы ҭалалоит» аҳәон. Акаркалмышә еиҳа иласымзи, аԥхьа инеит ауаа рҿы, аинцәыш цҵакӡам – уи ашьҭахь аул иаанеи. Абри азоуп ауаа ԥсуа изыкалаз.

Ажәларқәа зегьы рмифқәа рыкны иарбоуп ауаа адгьыл рықәӡаара атема. Аха абри акәӡаара атема инаваргыланы аиҭаира, аԥсра ашьҭахь аԥсҭазаара ҿыц азы агәыҕра шыкоу убоит. Африкатәи алегендақәа рыкны анцәа раԥхьа ауаа ахаан имԥсуа иказар иҭахын, аха нас, икалаз хҭыс баапсык ашьҭахь урҭ рлахьынҵа даҽакала икалеит.

Џшьҩык ауааи абрынцьи

Адгьылбжьаха Мадагаскар инхо малагасиаа рыкны анцәакәа-ашацәа занахари рыхьзуп. Аладатәи занахари ауааи аԥстәқәеи анышәаԥшь иалихит. Аҩадатәи занахари аԥстазаара рыхәлаитәхәеит, иԥсыз ауаҩы иԥсы ажәҩан ахь игеит, ицәеижь адгьыл аҿы иаанижьит. Малагасиаа рмифқәа даара иеиҷаханы, хатыр рықәтцаны, еикәырханы иааргоит. Абар урт амифқәа руак.

Дасу казшьак-казшьак имоуп

Акырза тцуеит, Мадагаскар адгьылбжьахаҿы џшьҩык ауаа нхон. Урт дасу уск-уск рыман. Актәи – абтцы иманы дцон шәарыцара хәа. Бзиа ибон ашәарыцара, ашәарах дрышьтан, ишьуан, ифон. Аҩбатәи – аԥсаатә кыга акатa каитцеит. Уи аԥсаатә аниклак, ишьны иара аҩныҵка итаз архәарах ала даԥшуан, икаларaны икааз ихәон. Ахԥатәи – иаацырцыруаз зегьы бзиа ибон: аихаза, ахьы, аразын, амра зкәыԥхаз ашәыр...

Саатла даакәымтцакәа, ицырцыруаз аматәаркәа дрыхәаԥшуан бзиа ибаны. Аԥшьбатәи – иаашар хәлаанза адгьыл дықәаарыхуан.

Анцәа абрынць ритоит

Арт а џшьҩык ааибуамызт азы анцәа ихәеит еинирнааларц азы. Анцәа сара шәара шәаха сымам, абрынць еизызгароуп. Напык-напык абрынць шьтышәх, нас саргьы снеип хәа реихәеит. Ауаа абрынць напык-напык рыманы ицеит. Актәи – амҩан дышцоз шәарахк иԥылан, уи дшашьтаз ибрынць ицәкаԥсеит. Аҩбатәи – ибрынць иҩнаԥхьа инкаиԥсан, аԥсаатәкра дцеит. Ахԥатәи – данынаԥш, азаҿы акы цырцыруа ишхыз ибеит. Иааигәаны снеины избап хәа дшашьтаз, ибрынць азы ицәтаԥсеит. Аԥшьбатәи - дышцоз амҩан адгьыл татаза ибан, абахәра далагеит. Убаскан аԥша насын, ибрынць зегьы каԥсан, џытрак ашьтахь иааит.

Анцәа иизбаз

Анцәа данааи, ижәбома, шәызҿыц шәшаҿыз ихәеит. Дасу лахьынтцак-лахьынтцак, тыԥк-тыԥк шәымоуп, – ихәеит: актәи дшәарыцаҩхоит, аҩбатәи - дыԥшыҩны дкалоит, ахԥатәи – дхәаахәтҩхоит, аԥшьбатәи – дынхаҩхоит.

Австралиа

Австралиа

Австралиа иқәынхоз аҭыҧантәи ауаа зқьышықәсала хазы егьырҭ ажәларқәа ирҟәыганы инхон, ажәытәӡатәи ркультурагьы еиқәырханы ирыман. Урҭ аҧсабара даара иазааигәан, ари адунеи зшаз, даргьы зхылҵыз амифтә абшьҭрақәа ирымҵаныҳәон. Дара адунеи аныршаз аамҭа атәы зҳәоз амифқәеи ашәақәеи маҷымкәа иаҧырҵеит. Хьӡысгьы иарҭеит «аҧхыӡқәа раамҭа» ҳәа. Амифқәа абиҧарақәа еимырдон рабацәа аҧсҭазаара ирнаҭаз аҧышәа рхамышҭырц азы.

Аҧсабара џьашьахәы

Амра ахькацеиуаз адгьыл сакарақәа рыгәҭаны ацаҟьақәа, ҧсҭазаара ахьыҟам апеизажқәа, абнаршәыракәа, инымҵәаӡо адәқәа – абра икашуа амра ашьра иахҟьаны амҩа иқәу ауаҩы алаҧшҵашәарақәа ибо далагоит. Ари зегьы Австралиа аҧсабара џьашьахәы ауп. Австралиа аҧсабара амифқәа рҟынгьы иуҧылоит лассы-ласс: ҵлацыҧхьаӡа, шьхацыҧхьаӡа, ҳаҧыцыҧхьаӡа анашана мчы рыманы, рыҧсы рхоушәа иҟоуп.

Изусҭцәаада аҭыҧантәи ауаа (абориегенцәа)?

Аҭыҧантәи ауаа – абориегенцәа – Австралиа иқәынхоижьҭеи ҩынҩажәижәаба нызықь шықәса раҟара ҵуеит. Урҭ рабшьҭрақәа акыраамҭа ашәарыцара, аҧсыӡкра, аингалара иаҿын. Азқьышықәсақәа абас инхон, абас иҟан. Урҭ рабацәа рмифтә ҭоурыхқәа ҿыц игылоз абиҧарақәа ирзеиҭарҳәон, иддырбон анцәахаҵаратә қьабзқәа анымҩаҧыргоз. XVII ашәышықәсазы европаа Австралиа колониаиы иҟарҵеит. Урҭ аҭыҧантәи ауаа рыдгьылқәа ирхырцан, «аҧхыӡбара аамҭа» иатәыз рабацәа рыдгьылқәа-рыҧшьаҭыҧқәа рымырхырц иалагеит. Аха абориегенцәа ретностә хаҿра дмырӡырц, акыр ибеиоу рмифологиа, рҵастә нцәахаҵарақәа, рқьабзқәа реиқәырхара иашьҭоуп.

«Аҧхыӡ иалоу» аҧстәқәа

Ҩыџьа аиҳәшьцәеи амаҭи

Иҟан ҩыџьа аиҳәшьцәа. Ҽнак урҭ рееибаркны ныҟәара ҳәа акыр хара ицеит. Амҩан урҭ руаӡәы ахшара длоураны дыҟан, аҧҳа длоуит. Аҳәса шнеиуаз, иҧшьаз ҵеиџь нашанак аҟны иаангылеит афатә ҟарҵарц азы. Ара Џулунгул захьӡыз амаҭ нхозаарын. Амаҭ арҭ анаба игәааит, избанзар ааигәа ахшара дзауз аҧҳәыс аҵеиџь ааигәара днеир ҟалаӡомызт, илҟьашьуеит ҳәа иҧхьаӡан. Амаҭ убри аҟара аӡы аҿыҵит, ажәҩан аҟны иаразнак ақәа злыҵуаз аҧҭақәа аахчылеит. Аҳәса бааӡар ҳәа иашәаны қьалак дыргылеит, аха Џулунгул ари ақьала иныҩналан аиҳәшьцәа аҩыџьагьы аӡӷаб хәыҷгьы днарыдкыланы иафеит. Аха амаҭ арҭ анафа, агәы хынҳәуа иалаган, иафаз аҳәсеи ахәыҷи аҿыҵит. Абас, урҭ еиҭа рыҧсы ҭалеит. Ари амиф ҵыхәаҧҵәарада еиҭаҟалон. Иара еиҭаҟалацыҧхьаӡа, ауаа ииуан иааҟәымҵӡакәа.

Акит Лумалума

«Аҧхыӡбара аамҭазы» ҽнак акит Лумалума амшын иҭыҵит ауаҩы иҧшра аҭаны ауаа ҵасқәак днарҵарц азы. Ус ишыҟаз, акит бзиа иабоз, ихааз фатәык анабалак, ари шәфар ҟалаӡом, иҧшьоуп ҳәа ауаа ирфар амуа иалагеит. Нас, ишнеиуаз, акит ауаҩы ижьы агьама абарц аҭаххеит. Ауаа ари анеилыркаа, акит иаазгәааан иршьит. Иара ршьит, аха абориегенцәа акит иднарҵаз аҵасқәеи уи ирнаҭаз анашана мчы змаз амаҭәарқәеи мырӡкәа иеиқәдырхеит, ҳаҭыргьы ақәырҵоит.

Амаҭқәа, акитқәа, акаркалмышәқәа... Австралиатәи абшьҭрақәа ры – ҧхыӡқәа рҿы ирбо аҧстәқәа роуп. Ари иаанагоз, иҟан жәлақәак ҧстәқәаки дареи аиуара змаз. Австралиатәи амифқәа рыҟны аҧстәқәа роуп ауаа ақьабзқәа рымҩаҧгашьа, амца аҧшаашьа, арыц аарыхшьа, ашәарыцашьа, адгьыл ақәаарыхшьа, афатә аҟаҵашьа дзырҵо.

«Аԥхыӡбара аамҭа»

Аборигенцәа адунеи «аԥхыӡбара аамҭазы» ишан ҳәа иры ԥхьаӡоит. Раԥхьатәи анцәаҟәа иршеит ауаа, аԥстәқәа, аҵиаақәа, аҟьабӡқәа, адгьыл арелиефгьы шьаҟәазыргылаз дара роуп ҳәа ирыԥхьаӡоит.

«Аԥхыӡбара» иаанагои?

«Аԥхыӡбара» ҳәа аборигенцәа зышьҭоу раԥхьатәи ауаа ирызкыз ажәабжьқәа роуп. Урҭ ажәабжьқәа адунеи анырщоз аамҭаз ишьаҟәгылеит. Амифқәа раамҭазы иҵ арҭ ахҭысқәа аҟьабӡқәа рҿы иеиҭанарыгӡон, аха изҭагылаз аамҭазгьы рыԥсы ҭарҵон, имыӡуагьы иказаауан. Иаҳҳәап, аборигенцәа иаадырԥшуан «аԥхыӡбара аамҭазы» урҭ рабацәа икарҵоз. Абасала, изхылҵыз рыԥсҭазаара даргьы ахысуан.

Иеиуеиԥшым «аԥхыӡбарақәа»

Абшьҭрақәа зегьы «аԥхыӡбара аамҭа» агәра ргоит, аха урҭ дасу «рыԥхыӡқәа» рымоуп. Насгьы дасу рабацәа рҭоурых аун иеиҭархәо, дасу дара зқәынхоз адгьыл аҿы имҩаԥыргоз аҵас аун имҩаԥырго. Абасала, дара зегьы хаз-хазы ишыкоугьы, ирзеиԥшу рымоуп, мозаикаҵас еиларсуп: цьоукы ражәабжькәа даеа цьоукы ражәабжькәа ихадырҭәаауеит. Абас икан аборигенцәа рыԥсҭазаара.

Аҵәаҟәа амаҭ

Аҵәаҟәа амаҭ аборигенцәа рзы акраҵанакуеит. «Аԥхыӡбара аамҭазы» уи адгьылаҵакатәи аӡқәа ирҭыҵит. Иҳәаз адгьыл иахьыкәыз акаршәракәеи, ашьхакәеи, аӡиаскәеи шьаҟәнаргылеит. Уи аун аҟәаӡи раԥхьатәи ауааи зшагьы. Аҵәаҟәа амаҭ аҵәаҟәа ргәаланаршәон. Аҵәаҟәа иара амаҭ аҩноуп ҳәа изыԥхьаӡо ыкоуп. Амаҭ иалшо цьашьахәуп. Уи амч ауаа зхәышәтәуа ашаманцәа ирнаҭоит рхәоит.

Ахәышәтәҩцәа

Ахәышәтәҩцәа ачымазцәа рхәышәтәуеит. Уи адагьы иԥсхьоу рыԥсқәагьы ирыцхраауеит. Акварци абырлаш цыраҟәеи лбаардоит Аҵәаҟәа амаҭ амч рылаларц азы.

Аҵас амч

Агәҭатәи Африка аборигенцәа хымԥада аԥшьаҭыԥкәа ирҭааует Иаҳҳәап, убас ирҭааует аҳаԥкәа. Урҭ уахь амагиатә маҭәаркәа рыманы инеиуеит. Амаҭәаркәа анцәаҟәа рыԥшра рымоуп. Зны-зынла рнапы ада ԥканы ашьа аурыжьуеит – ари ашьагьы анашана мчы амоуп ҳәа ирыԥхьаӡоит. Нас аҳаԥ аҿы аҵакьа иану ажәытәӡатәи асахьақәа ирықәҭырхуеит: абас карҵон урҭ раԥхьа иказ абиԥаракәагьы. Асахьақәа ирныз еиҳарак аԥстәқәа ракәын. Аборигенцәа иҭырхуаз аԥстәқәа ҽиоит, ирызҳауеит. Убри акнытә амла иакраны икам ҳәа агәра ргоит.

Абшьҭрақәа

рынцәахаҵаракәа рыла адунеи шьаҟәгылеит «аԥхыӡбара аамҭазы», адгьыл аҵан ицәаз анашана мчы змаз зегьы анҿыха инаркны. Урҭ адунеи аҿы изааз аԥсҭазаареи аӡи ааргарц азоуп, ауаа аеырԥхашьа, ахныкәгашьа ддырҵарц азоуп.

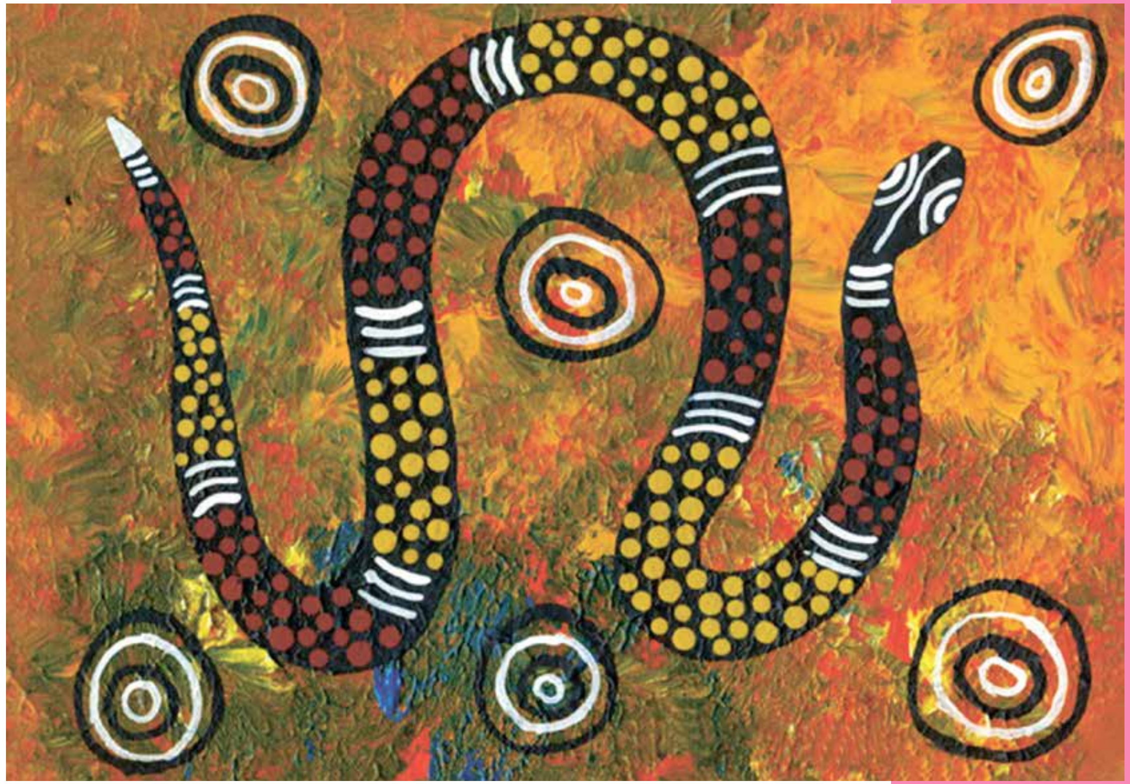

АԤСУА МИФҚӘА

АНЦӘА АДУНЕИ ШИШАЗ

Абри адгьыл иаҿыкәыршан иахагылоу ажәҩан абырлаши алмаси ирылхуп. Зынӡа быжь-жәҩанк ыкоуп, зегьы рханӡа икоу иахьӡуп Аршь. Аки-аки рыбжьара хәышә-хәышә шықәса ныкәа рыбжьоуп. Анцәа раԥхьа Аршь ишеит, нас - аеҵәақәа, егьырҭ ажәҩанқәа, амра... Ам-ра Аршь иадуп, избан акәзар убриаара ицоуп. Аф-жәҩанк иныркылоит акәымзар, уи ацара ауаҩгьы изычҳауамызт, адунеигьы абылуан.
Анцәа, абыжь-жәҩанкгьы налаҵаны, адунеи шаны далгеит. Нас икәша-мыкәша иқаз Амаалықьцәа даарыԥхьан, ус реиҳәеит:
Шәца, шәахәаԥш, дунеик сшеит, иагу-иабзоу акрыказар жәбап!
Амаалықьцәа цан адунеи иахәаԥшит, нас ихынҳәны ишаит Анцәа Ҳазшаз иҿы.
Ишԥажәбеи нас адунеи исшаз? – дразҵаауит Анцәа.
– Иушаз бзиоуп, аха акызаҵәык агуп, – игәаҕьны ицәажәеит дара.
– Иаасашәҳәеишь нас уи иагу?
Уара адунеи иушаз макьана абаҩ алам, иныэкыло акгьы ыкам, баҩыда аеазынкыларым, – рҳәеит амаалықьцәа.
– Уи ус акәхап, - иҳәан, Анцәа Амаалықьцәа ирҳәаз дақәшахаҭхеит.
Нас «амшцәгьа бааԥс калааит!» - аниҳәа, ақәа ҕәҕәаӡаны иауит. Иаақәырццакны ахаҳә сы аируит. Адгьыл ԥсааны иқамзи, ахаҳә иаразнак иалалеит, баҩысгьы иазыкалеит.

НЫШӘ-НАПЫК АДГЬЫЛ

Абартқәа рышьҭахь Анцәа аӡәы ддәықәиҵеит, «адгьыл ахь улбааны, нышә- напык сзаага» - ҳәа. Уи анышә-нап ауаҩы исахьа алихырц иҭахын. Изеиҳәаз дылбааит адгьыл ахь. Адгьыл нышә-напык амихырц даналага, арҵәаа-арҵәааҳәа иҳәҳәан, «убри иуго агәнаҳа ду канаҵоит!» - аҳәан, еаҭак анышә инамҭеит Адгьыл.
Ари дхынҳәны дцеит Анцәа иахь, иеиҳәеит акгьы шилымшаз. Анцәа даеаӡәы дылбааишьҭит Адгьыл ахь, аха убригьы акгьы изықамҵакәа ажәҩан ахь дхынҳәит.
Ахҩык илбааишьҭызгьы убас ихьит.
Ахҩыкгьы рeааиндыриан, «иҳахьыз абри ауп» ҳәа ашшра ишаҿыз, Аԥсцәаҳа даарыдгылт.
 Уи шәара ишәылымшеит, аха сара сашьҭалар исылшоит, амала Анцәа маҵура бзиак сиҭартә шәызныќәозар, – иҳәеит Аԥсцәаҳа.
Дрыманы Анцәа иќны инеит, иихәазгьы иарҳәеит.
Ибзиоуп, уара анышә-нап узаагозар, сара уҵьабаа

сырӡуам! – иҳәан, Анцәа дақәша – ҳаҭхеит.
Аԥсцәаҳа дылбааит адунеи ахь, длеин анышә-нап аашьҭыхны ддәықәлеит. Адунеи ҳәҳәеит, иҵәааит, иҵысит, аекыднакьеит, аеаашьит, аха дазымзырҩӡакәа, анышә-нап иманы Анцәа иахь дхалт. (Ускан адунеи иқәыз зегьы дасу рыбызшәала ицәажәон, иарбанзаалакгьы – ахаҳә, абна, ашәарах - зегьы бызшәак-бызшәак рыман.)

АНЦӘА АУАА ИШЕИТ

Иааугама анышә – нап? – дҵааит Анцәа. Иаазгеит! – ихәеит Аԥсцәаҳа, анышә-напгьы наганы Анцәа инаиитеит. Маҵурас ҳәа иусҭо убри ауп: абри анышә- нап иааугаз иалсхуа ауаа аҿҳәара рысҭоит. Убарҭ рыҿҳәара анаауа, рыԥсы рхыхны агара уара уақәитзаалт, уара уеизгьы згәы былуа уакәзам, адунеи иқәыз зегьы шухьҭәыуоз анышә ааугеит! - иҳәан, абри маҵурас иитеит. Амаалықьцәа ирыдиҵеит абри анышә ауаҩы исахьа алырхырц. Аӡәы деиҳабны, егьи деиҵыбны икаҵаны иалгеит, аха ирықәнагахаша ахқәа рзырхамыргылеит. Ԥсыхәа анырзамҭа, Анцәа ихаҭа днеин, ахқәа иара ирхаиргылт. Аҩыцьагьы каҵаны игылоуп, аха арахь ԥсы рхам. Аршь Кәакәаба ҳәа иахьашьҭоу ҵлак гылоуп, ақәцәан ҵыск ықәтәоуп, хышәи хынҩажәи хәба мҵәыжәҩа амоуп. Уи аԥсаатә Анцәа даԥхьан иааигеит.Уара уԥсы сыҭ, исшаз ирхасҵоит! – иҳәеит Анцәа. Аҵыс илеимаҭәаны аҵәыуара иалагеит, аҳәҳәыҳәа алаӷырз илеиуаз Анцәа инапы наҵакны иааникылт. Имаан днеин, ишаны игылаз инарыхәлеиҭәеит. Знызы иҿыхазшәа иааҳәаҭ- ҳәаҭит. Нас раԥхьаӡа ишьапы неиҵихит ахаҵа Адам, аха даабыр-бырын дкаҳаит, дҩагылан деиҭакаҳаит, аха аҵыхәтәаны, иеаарӷәӷәаны даагылеит. Нас днеин Анам дналыдгылан, «баала, баала!» - иҳәан, шьаҿақәак лиркаҵеит. Уажәы аҩыцьагьы дунеик иқәгылоуп, аха изакә дунеиу рыздыруам.Иныҟәо рҿанынарха, еицәкьалеит. Аӡәы Мрагыларахь ихы рханы дҭәықәлеит, егьи – Мраҭашәарахь. Даара хара иныкәаҳьан еиԥш, накәак аҿы иеикәшәеит. Абарҭ анеиниа инаркны уаа-хынҩажәаҩык рыхшеит. Урҭ ҩажәижәаҩык чкәынцәан, ҩажәижәаҩык ӡӷабцәан. Арҭ зегьы уаахеит: иарԥарцәахеит, иҭыԥхацәахеит. Уажәы убарҭ рыда адунеи аӡәгьы дықәзам. Зны лхаҭцеи лареи шеидтәалаз, ан даацәажәан ус лҳәеит: Иҳахшаз абра ихьҩежьха игылоуп, ҭыԥхацәоуп, арԥарцәоуп, арахь адунеи ууаӡа иҭацәуп, иҳахшази ҳареи ҳада уаҩ дықәзам. Уаҳа зырҳашьаз иахҭарызеи? Ус акәзар, Анцәа ила икалозар, сара ажәак рхысҳәаауеит! – иҳәеит Адам. Аӡӷабцәеи ачкәынцәеи неидыргыло иҿынеихан, зегьы еидыргыланы данаалга, усгьы реиҳәеит:

– Уаҵәы анаашо инаркны аҷкәынцәа аӡӷабцәа ишәыдгылақәоу шәыманы дасу шәхы ахьынахо шәца! Насгьы аӡәы иихәо аӡәы еи – ликааyа, бызшәалагьы шәеикәшәааит! – ҳәа нациҵеит. Аҷкәынцәа ираиҳәаз даара иҷьаршьеит, аӡӷабцәа рацәак изымхәыцит аха. Абарҭ ахынҩажәаҩык ирыхшаз рыла адунеи ҭәит, абызшәа рацәа зхылҵызгьы убарҭ роуп. Анцәа иишаз ауаа зегьы дасу рҭыԥқәа риҭеит. Убаскан ауп аԥсуаагьы Аԥсны анрауз.

АҦСУАА АҦСНЫ ШРОУЗ

Анцәа аамҭала ауаа дырбо-драҳауа, ажәлар рыгәҭа дыкан. Адунеи зехьынџьара иара иакәын ҳәынҭқарс иамаз. Уи уажәи рыбжьара даара краатцуеит, зака ныҙќь шықәса цахьоу здырхуада?..
Зны Анцәа еизара дук мҩаҧигон. Убри аизараҿы адунеи иқәынхоз ажәларқәа зегьы рхаҭарнакцәа дрыҧхьеит, дасу ртәылақәа шаны ириҭарц. Анцәа дзыҧхьаз, аҧсуа ида, егьырҭ зегьы еизеит. Аҧсуаа реиҳабы дыкамкәан аизара сзаартуам, иаарласны уцаны дааугароуп! - ҳәа Анцәа иҧааимбарцәа аӡәы ддәықәицеит уи иахь.
Аҧааимбар дцан, аҧсуаа реиҳабы иеиҳәеит Анцәа дышиҧхьаз.
– Даара асасцәа дахьқәа сҭоуп, урҭ рзы изласылшо ала ачеиџьыка касҭеит. Аҧсуаа ҳқьабзи ҳҭаси рыла. Асасцәа аҩны иааныжьны сара џьара ацара азин сымаӡам, урҭ анцалак ашьҭахь снеиуеит аизарахь, убас сызиаҳәа Анцәа, - иҳәеит аҧсуаа реиҳабы.
Аҧааимбар дцеит. Анцәа игәы иахәеит изнеигаз ажәабжь.
Аҧсуаа реиҳабы Ҟазауҭ исасцәа анымҩаҧига, аизарахь дцеит. Уа аҧааимбар ишиҳәаз еиҧш, иааркьаҿны дзыдхалаз иҳәеит.
Анцәа акыраамҭа аҧсуа иажәа дазхәыцуа дтәан. Нас ацәажәара дналагеит:
- Аҧсуаа рзы иагьа бзиара ҳзыќацаргьы иаҧсоуп. Адунеи иқәынхо ажәларқәа иаарылукаартә иќоуп, дара рқьабз иаҵанакуа рацәоуп. Ачеиџьыка еиҳау егьыкам дырны, уи даара пату ақәырҵоит. Асас иеигәырҕьаны дрыдыркылоит, еиҕьу афатә изырҵәахуеит. Асас-дахь ацә изыршьуеит, ачара изыруеит. Насгьы дара рыжьрацәара амҿхак ҭбаауп, патугьы ақәырҵоит. Дара-дара еицхыраауеит.
Аҧсуаа рҭынха гәакьак, зхы иамыхәо рыцҳак дрыланагалар, уи, дыҧсаанӡа игәы дадыргом, дныќәыргоит.
Убри азоуп аҧсуа ччиа акапеи иаҳәо ауаа ирылоу дзыкам. Рыламыс дуӡӡоуп, аиҳаби аиҵби пату еиқәырҵоит, еизыӡырҩуеит, еидгылоит, ирҳәаз ҳәоуп, инарыгӡоит, рыцәгьа еибаҳәом, агәҭакы рымоуп. Аҧсуаа ҽыбҕака – зацәоуп, аҽыжәла бзиақәа рааӡоит. Аныҳәақәеи ачарақәеи бзианы имҩаҧыргоит.
Сара даара сгәы шәыладууп шәара аҧсуаа. Убри акнытә адунеи аҿы атәылақәа зегьы реиҳа иахьеиҕьасшьо, схазы иалхны иахьсымоу, Џьанаҭ ҳәа сахьашьҭоу, Амшын Еиқәа агаҿа иахьарнахыс Аҧсынра ахьӡзааит! Наунагӡа нхарҭас шәара аҧсуаа убра ишәымазааит!
Адунеи ыќанаҵ шәыказааит, шәчеиџьыка шәыгымхааит, зегьы иреиҳазааит, уи иаиааиуа мчы ыкамзааит! Шәара иахьа ишәысҭаз адгьыл наунагӡа шәаҧшәымазааит, уи шәымазкуа дыкамзааит, дкаларгьы ақәҿиареи, аҕьацареи имауааит!..
Абас ҳәаны, Анцәа иажәа даалган, илахь-иџьымшь иӡатәит. Убри азоуп ҳара ҳтәыла ргаразы аҕацәа рацәаны ишҳақәлахьоугьы, ақәҿиара зырмоуа...

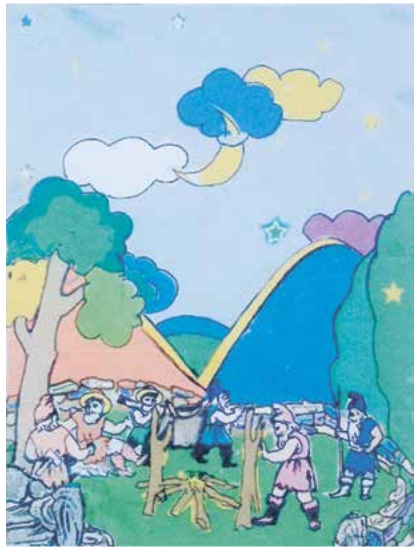

АНЦӘЕИ АҬАНИ

Анцәа злыԥха ҳаура агәыжь дақәтәаны, иҿырҩашьаны дныкәон. Зны дышнеиуаз, Аҭан арас дықәлан ишкеиҿоз ибеит.
Уа бзиа ууит! - иҳәеит Анцәа.
– Уа бзиа убааит! Уа, бзиала уаабеит! - ҿааиҭит Аҭан.
Амца шоураха, шьыбжьагәазы аус узыруазеи? – ииаацьеишьеит Ҳазшаз.
Уаҵәуха сыԥсуеит, сыццакыроуп! – иҳәеит Аҭан.
Уаҵәуха уԥсуазар, ари икауҵо уара излаухәозеи? – дҭааит Анцәа ду, иара изымдыруа икоузеи аха.
Инхо ирыхәап, - иҳәеит Аҭан.
Анцәа дархәыцит иаҳаз. «Ианԥсуа рзымдыраагит!» – иҳәан, Аҭан днаиԥырҵны дахьцоз дцеит.
Убри аахыс ҳаныԥсуа ҳаздырзом, уанза ауаа ианыԥсуа рдыруазаарын.

ГӘНАҲА

Аԥааибар Анцәа диазҵааит, - Агәнаҳа захҭарыда? - ҳәа. Ахаҳә ҭәҭәоуп, алаӡара амоуп, ахаҳә иахҭап, - иҳәеит Анцәа.
Ахаҳә иарҭеит. Аха ахаҳәқәа ирзымчҳақәа иԥыҽены ацара иалагеит, абахәқәа, ацакьақәа хәаш-хәашо рҿаархеит. Ишны аикәжәара иалагеит ахаҳәқәа!..
Ахаҳә иазымчҳаит, - иҳәеит Аԥааимбар.
Ахаҳә иамхны амшын аҭа идәықәахҵап, - иҳәеит Анцәа.
Иазымчҳауа ианырба, ахаҳә иамырхын, амшын аҭахь идәықәырҵеит агәнаҳа. Аха амшын дуӡӡа шьын, ахыҵра иалагеит!..
Амшын иазымчҳаит, - иҳәеит Аԥааимбар.
Арҭ тәаны ихәыцит, ихәыцит, уашьҭа изырҭарыда агәырҩа?
Ахаҳә иазымчҳаит, амшын иазымчҳаит...
Икоу удыруоу? Абри агәнаҳа ауаҩы иахҭап, ауаҩы ицәа иҭаӡоит акәымзар, уаҳа даҽакы иазычҳауам, - иҳәеит Анцәа.
Амшын иааҭырган, ауаҩы ирҭеит. Ауаҩы ичҳаит агәырҩа.
Ауаҩы иакара зылшо, ауаҩы иакара злаӡо адунеи аҿы даҽакы ыкамзаап.

АҨЫСҬАА ДАҨЫСҬААХААНЗА ДМААЛЫҚЬ-ЗААРЫН

Анцәа иаҳәшьаԥа иакәын. Анцәа уи мыцхәы бзиа дибон, мыцхәы хаҭыр икәиҵон. Аха Анцәа ибзиабареи мыцхәы иаҳаҭыркәҵареи иаҳәшьаԥа дарԥагьеит, дышнеи-шнеиуаз дахнаԥааиа далагеит.
Анцәа иҳәатәы хеимҵо, игәхьаа имкуа далагеит, анцәара имеикырц иақәикит. Сара уара суаҳәшьаԥазар, адунеи абжагьы сыхәҭоуп! - иҳәеит иҽрыцәгьаны.
Анцәа иаҳәшьаԥа ихымҩԥгашьа игәаԥхомызт, ихшыҩ аҿы дааигарц азы акыр иеиҳәеит, аха димыхәеит.
Данимыхәаӡа, иаҳәшьаԥа амаалыҝь даҩысҭааитәит. Адунеи ҳамшар умуазар, уара ҩбаны иша, нас сара сыхәҭаа сара иалысхуеит, – иҳәеит Анцәа.
Мап! - иҳәан, иҽирцәгьеит Аҩсҭаагьы. - Уара иша адунеи ҩбаны, аԥхьа алаԥшра сара истәызааит. Сыхәҭаа сара аԥхьа иалысхуеит! - иҳәеит.
Аҩсҭаа ианимуӡа, Анцәа дақәшаҳаҭхеит, адгьыли уи иқәгылоу ашәаԥыцьаԥи рахьтә иитаху руак алихырц иеиҳәеит. Аԥхьа алаԥшрагьы Аҩсҭаа иитеит. Аха Аҩсҭаа Анцәа диҳәеит еиҭа:
Исараӡа, мышкы аӡара сыҭ, цҟьа сазхәыцуеит, - иҳәеит.
Анцәа иитахызгьы уи акәын. Аҩысҭаа дхәыцларц азы уахыки ҽнаки аӡара иитеит. Нас, Ҳазшаз игәаԥхарала, адунеи иаақәгылоу ашәаԥыцьаԥ зегьы ссиршәа ишәҭыкакаҷит, мфа-мыжәрада срыхәаԥшланда уҳәартә икалеит.
Адырҩаҽны Аҩсҭаа адунеи длықәԥшын, ас ианиба, ибла хнакит, адунеи иқәгылаз ашәаԥыцьаԥ иԥсы рылахеит.
Ашәаԥыцьаԥ сара истәызааит! - иҳәан, иалихит.
– Уареи сареи хҭәы-ҳамаа ҳшазар, ашәаԥыцьаԥ уара иутәызар, адгьыл сара истәызар, ушәаԥыцьаԥ сыдгьыл иқәхны иахьуҭаху ига, сыдгьыл, иаԥырга! - иҳәеит Анцәа.
Аҩсҭаа аԥсаҭла ыҵхны иманы ддәықәлеит. Уа днеин, - Са истәуп! - иҳәеит Анцәа Ҳазшаз, уа днеин, - са истәуп! - иҳәеит...
Цьарамзар-цьара изадымкылт. Аԥсҭа дцан, абас ахы ларханы иаирсит.
– Ибзиоуп, ашәаԥыцьаԥ ҳзеиԥшзаарт. Анцәа Ҳазшаз узбахә ҳәаны аҭла икыдло уара думазаарт, узбахә зымҳәо са дыстәызааит! - иҳәеит Аҩсҭаа. Абас ала, Анцәа иара иишаз адунеи иара изынхеит. Аҩсҭаагьы днығәнысуа, цәгьамзар бзиа муа, цәгьамзар бзиа дақәымшәо ддәықәуп.

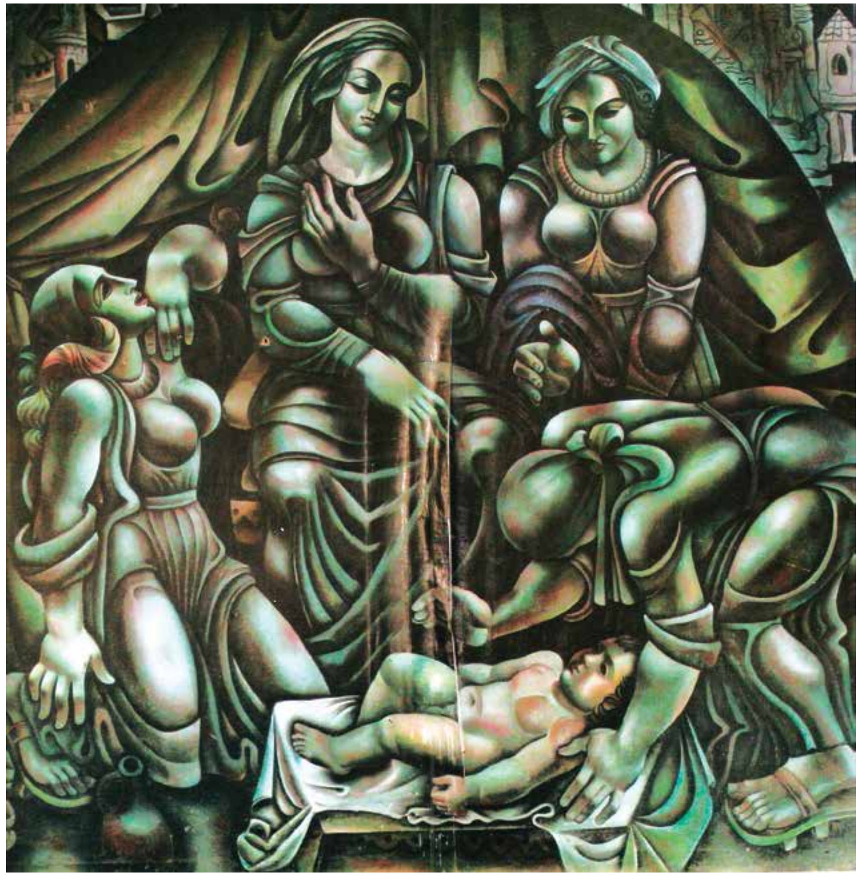

АБРЫСКЬЫЛ ИИРА

Ажәытәза Аԥсны дыкан ԥшреи-сахьеи хьзи- ԥшеи згымыз ԥҳәызба ссирк. Кыр ианлызҳа, ҿаҭахьаны икалҵеит - «хаҵа сшымцара» ҳәа. Ишыҟаз, аԥҳәызба лҭәымҭа данынҭагылоз аамҭазы доуҳала хшара лцәа далашәеит. Ус аԥҳәызба аԥа длоуит, аха иишьа ишьак иеиԥшымхеит, изҳашьа зҳашьак иеиԥшымхеит: мчыбжьык анихыц, шықәсык зхыҵуаз иеиԥш дыкан, шықәсык анихыц - жәаба зхыҵуаз иеиԥш. Хьӡысгьы ирҭеит Абрыскьыл. Уск ан, Абрыскьыл ихаан, Аԥсны-ԥшӡа иазхауан, ишәҭуан, икакаҷуан. Ирцәыхьчан архәцәеи ақәылацәеи. Абрыскьыл шьапыла дныкәомызт, уи ныкәагас имаз рашьын. Убри ирашь еиԥшҭәкьа, дақәгәыгуа иман лабашьак, уи дахьцалак иҿыхәда иқәкын. Ауаа цәгьақәеи аҳаскьын бааԥсқәеи Аԥсны аҩныҵка иахьибалакгьы ианихуан. Арас аарыхра иаԥырхагоуп, иарҕьацом ҳәа агаҿа дцаны, адацқәа амшын иахьҭарсу ихиҵәон. Нас иахьабалакгьы арас ҩықәҩаа ицон. Инхоз-инҵуаз дрыдгылон, бзиа ибон, ирԥырхагоу ҟазԥо аӡәы дибаргьы ихы хисон. Абарҭқәа зегьы ркынтә Абрыскьыл Анцәа дааивакәыло акара ихы иԥхьаӡон. Уи иакара амч сымоуп ҳәа дцәажәон. Ианымацәысуаз, саргьы исырмацәысуеит ҳәа, иаҳәа ааҭыхны иқьо, дыжжаӡа дхалон, ирашь дақәтәаны. Ианыдыдуаз, саргьы исырдыдуеит ҳәа, ажәқәа рцәа рхыхны, ирҩаны, ахаҳә ҭаԥсаны, нас ирашь иаҿхьынҳәаланы дыҩуа, дкәалаауа дӡәықәлон. Аӡахәа-бжьындаҳа ахьибалак, иаҳәа ҭкәыцәааны, дасны иԥикон, санаҭсуа схы ласыркәыр, сызбо Анцәа сиеихырхәо цьыршьоит ҳәа. Насгьы аҿыуаҩ дыҩны данцо ихәда иаҿашәар ҟалоит ҳәа. Абрыскьыл Аԥсны даныкәыз ажәқәеи акамбашьқәеи ҿнак хынтә-хынтә ирхьон, аҵымақәа ракәзар, ԥшьынтә-хәынтә ирхьон. Избан акәзар, рҳәырҭақәа рҿы зехьынцьара аҳаскьын қашә- қашәо иазҳаны икан. Арас ма цьара хырҳага зламыз ҳаскьынк убомызт.

НАРЦӘЫ ЦҲА

Нарцәы цҳа ықоуп рҳәоит. Убра инеины ала тәоит. Ацгәы неины ашша ақәнашьуеит, нас ауаҩы данцо Нарцәыка, абни ацҳа даныкәлалак, дықәтцәрааны Цьаҳаным дҭаҳарц азы. Ацгәы ацҳа иахьнашьуа ахәша ала иарбзоит ауаҩы дықәсыртә икаларц азы. “Ацгәы гызмал” зырҳәогьы убри ауп.

НАНА-ГӘЫНДА

Лахҭа ҳәа иашьҭоуп ашьха, Аҳаԥшь аҵыхәа иадуп. Арҩаш акәшоит, аҳампал еиԥш иқәацәза икоуп, Нана-Гәында лтәарҭа ҳәа иашьҭоуп. Анана-Гәында ҳәа изышьҭоу дызгабуп, абарҭ ашьхақәа дреиҳабуп. Ажәытә хаҵа ҕәҕәак, шәарыцаҩык Лара дшыцәаз днеит. Ус, лымԥын уаҩ дызнеиӡом. Убрахь сцоит ҳәа ундәықәылар, адыди амацәыси ҟалоит, унанашьҭӡом. Нана-Гәында доуҳала икоу аӡә лоуп. Ари лара дшыцәаз ани ауаҩы даннеи, абахә аҳаԥы дықәтәан дшыцәаз гәеиҭеит. Лыхцәы иҩеижькқараӡа лахьхьи илеиуан. Ари ауаҩ даннеи, даадшит лара. Узлаазеи? - ҳәа диазҵааит. Сақәшәан сааит! - иҳәеит. Сыцәаԥсымҭа уақәшәеит, мамзар уааира укан. Уаҳәа ааҭыхны схы уас! - ҳәа иалҳәеит. Ишылҳәаз еиԥш, иаҳәа аҭра иааҭиҕәыцәаан, лхы даст, даст, аха зынӡакгьы иаламлаӡеит. Дцо даналага, қәаб хәҷык азна ацха саранць илҭеит. Уара сара сыкны игәаҕьны уахьааиз акнытә абри усҭоит, иуманы уца! - лҳәан, шықәсык ҳәа аҿҳәара аҭаны, илҭеит. Амни илҭаз ацха ҭаацәала шықәсык афара иаҿын, аха инҵәомызт. Убри азоуп «Нана-Гәында лыцхеиԥш инҵәаӡом» ҳәа зырҳәо.

НАПКЫЛҬӘЕИ АНЦӘЕИ

Напкылҵәа ацәа Анцәахәы иоуп. Иҭаххар уирцәоит, иҭаххар уирцәом. Ианигәаԥхагьы ацәа ушалоу уиргәаҟуеит. Ацәа уалҵыр иуам. Инапсыргәыҵа наганы уҿы иақәкны, уҿы ижәагәарц далагоит. Аха уизыхәаҽуам, инапы кылҵәоуп.

Ус ҽенак Напкылҵәа дышнеиуаз Анцәеи иареи еиқәшәеит.

Сара исылымшо акагьы ыкаӡам, - иҳәеит Анцәа.

Ҳоҳ, уара иулымшо шԥакам, - иҳәеит Напкылҵәа.

Абарҭ еисеит еиҳа зылшо ҳәа.

Еицны ишнеиуаз ҷкәына хәыҷык, абас хԥака шықәса зхыҵуаз, дтәаны аиҵаркәакәа шифоз рбеит.

Уара зегь сылшоит уҳәеит. Унеины амни ахәыҷы иеиҵарҟәаҟәа имухуазар, - иҳәеит Напкылҵәа.

Уи шԥасылымшо, уажәыҵәкьа,- иҳәан, Анцәа днеин ани ахәыҷы иеиҵарҟәаҟәа имихырц далагеит.

Аха ахәыҷы иуазма, иеиҵарҟәаҟәа зныз ачанах инапы акәыршаны икит.

Анцәа анс иҳәеит, арс иҳәеит, аха ахәыҷы имуит. Зны диргәыбзыҕырц далагеит, зны дирцәарц далагеит. Иага ҟаиҵандазгьы ахәыҷы иеиҵарҟәаҟәа иимҭеит.

Ианимуӡа Напкылҵәа иахь днеир акәхеит.

Напкылҵәа, дԥышәырччо, настҳа дгылан ҿымҭӡакәа, Анцәеи ахәыҷи иеибырҳәақәоз зегь иаҳауан.

Иҟауҵеи? - иҳәан Анцәа дизҵааит.

Имуит, - иҳәеит.

Уажәшьҭа уԥшла, уи сара аиҵарҟәаҟәа шимсхуа, - иҳәан, иҿынеихан, ашьшьыҳәа, днеин ахәыҷы акагьы иамҳәаӡакәа, ацәара игәаирԥхан, дынҭахәхәа дирцәеит. Даныцәа, иеиҵарҟәаҟәа ашьшьыҳәа иааимихын, иааигеит.

Абас, Анцәа иаҵкыс Напкылҵәа диааит рҳәоит.

АИҬАР-АРАХӘ РЫНЦӘАХӘЫ

Ҽынла дубаӡом. Уахынла дцәырҵуеит, хаҵьгәагәынк даҟароуп. Дкәымпылуа, ажә абҕа дықәланы дышнеиуа, атәыҩақәа днарыбжьатәоит, нас ажә ахы абыҕра далагоит.

Арахә уи агәаԥханы иҕызуеит.

Аԥшәма ирахә ҿиарц иҭахызар: «Аиҭар, Аиҭар, бжь-Аиҭар, Џьамгәагәын!»- иҳәароуп ажә аныҕызуа аамҭазы.

АРАЗҞЫ

Зны ԥҳәыск ԥа длоуит. Нас, ауха ахәыҷы даакәабаны, иани иареи ахәшҭаара аԥхьа амаҵурҭаҿы иаанрыжьит. Ахәыҷы данииуа ауха Ашацәа еизоит, ииз асаби иразҟы рыӡбоит. Убри ауха хҩык Ашацәа ԥырны иааит, ахәыблы инықәтәеит, ииз аҷкәын иразҟы рыӡбо иалагеит. Ашацәа реиҳабы убас иӡбеит: абри ахәшҭаараҿы ишьҭоу аҵла блаанӡа, убысҟак анҵыра иоуааит иахьа ииз аҷкәын. Агьырҭ ицқәаз Ашацәагьы ақәшаҳаҭхеит. Нас иқәҵны ицеит.

Арҭ Ашацәа ирҳәоз ан зегьы лаҳауан. Аҵла абжа аҟара ибылхьан, ашырҳәа дҩагылан, ицәыббылны иҟаз амҿы аатылган, илырцәан, касык инылаҳәаны ашәындыҟәра аҵаӷка илҵәахит. Ашацәа ирыӡбаз аӡәгьы иалымҳәеит.

Аамҭа цеит. Аҷкәын изҳауан, шьҭа ҩажәихәба шықәса ихыҵуан.

Иоура-иҭбаара, ҷкәына ԥшӡакы иакәын. Зны иара чарак ахь дцон, иразны мацӷка даашьҭалт, аха изыԥшаауам. Ана деимдеит, ара деимдеит, аха џьаргьы икам. Ус иара илаԥш ашәындыҟәра иныҵашәеит. Иҟалаша ауми, уразҞы узахыԥом.

Ашәындыҟәра ааиртын аимдара далагеит. Ус дшеимдоз ашәындыҟәра аҵака еилаҳәаара дук ибеит. Иаартны данахәаԥш, ацәыблаха агәылаҳәоуп. «Ҳаи! Ари сан деилагама! Изылҭахыз ари ацәыблахажә абраҟа!» - иҳәан амца инақәиҵеит. Амҿы амца акит. Ианыблы, аҷкәын иԥсы ихыҵит. Иразҟы уи акәхеит. Ашацәа ирыӡбаз ҟалеит.

АДУНЕИ АИХШАРА АҦСУА МИФОЛОГИАҾЫ

Анцәа – адунеи зшаз, адунеи иахагылоу, иахылаԥшуа иоуп. Анцәа иашьцәа афоыкгы – Афы, Аҵах, Аԥстҳа, Аԥшаҳа, Агаҳ (Ҳаиҭ), Аиргь, иаҳәшьазаҵә Анан (Нан), иара Анцәагьы аиҳабацәа рабиԥара иатәуп. «Анцәа иан дхьациаԥҳан», – рҳәоит. Иаб дрыздырзом ма дырхашҭит.
Ахьаца аурыла – бжьараҵлоуп, «ажәоан ҵзыԥссо» аҵлақәа иреиуам, насгьы адацқәа «адәы иқәуп», азы маҷны иажәуеит, убри аќнытә амацәыс аԥырхагазам. Уимоу, ахьаца шазоу амца иақәуҵаргьы, еибакуеит, «иоуп».
Анцәа иан дхьациаԥҳауп азоуп злыԥха ҳаура уи дзаԥырхагам, – рҳәоит.

АНЦӘА ДЫЗХЫЛАԤШУА АДУНЕИ

Анцәа иишаз, инапы иану, дызхылаԥшуа адунеи ауп. Уи хԥаны ишоуп: хыхь, ҵаќа, агәҭа. Аԥсуаа цәырҵрас иќоу зегьы, иарбанзаалакь зыԥсы ҭоу акы еиԥш иахәаԥшуеит – ахы амоуп, аҵыхәа амоуп, агәы амоуп. Уи – алагамҭоуп, анцәамҭоуп, абжьароуп.
Адунеи хыхьтәи аќәша ажәоан ауп, ҵаќатәи – аҵоуп (адгьыл аҵа), агәҭатәи – адгьылоуп.
Урҭ хеибарҭәаауеит, насгьы идунеицқьоуп.
Егьи – аҵа – ќьашьыроуп, лашьцароуп, шәарҭаҭыԥуп.
Қәыԥшыларала адунеи иааҳакәыршаны иќоу ауп. Араќа, ақәыԥшыларақәы, ахы – мрагылароуп, аҵыхәа – мраҭашәара ауп, агәы – ҳара ҳахьынхо ауп.
Қәыԥшыларыла адунеи аназараҿ (лада-оадаҳәа еилых ќамҵакәа) адгьыли ажәоани еилалоит, еилыҵуеит – уаќа адгьыл иқәгылоуп ахаан жәра-зра зқәым аҵьтә шьаќақәа.
Урҭ ажәоан иаҵагылоуп, ажәоан ныркылоит.

АДГЬЫЛИ АНЦӘЕИ

Адгьыл ахаҭа аҵә атәыоақәа ирықәгылоуп. Адгьыли адгьыл аҵеи быжьра-быжьҵәа рыбжьоуп, адгьыли ажәоани шаќа рыбжьоу атәы иалацәажәазом: «ҵасым!».
Дгьыли жәоани ааидкыланы ашкәакәа иадыркылоит, аҵа – аиқәаҵәа. Даеакала иаҳҳәозар, аобагьы аԥсреи абзареи ирсимволуп. Уи азоуп ԥштәы хадақәас аԥсуаа иршьо ашкәакәеи аиқәаҵәеи зракәу.
Анцәа – дажәуам, дҿахом, иара изы адунеи иахьалагогьы ыќам, иќам иахьынҵәогьы, уи дыќоуп дагьыќалоит.
Аԥсуаа Анцәа ибзианы дырдыруеит: дгәырҕьар ауеит, дгәаар ауеит, дзыргәаазгьы, дахьирхәуеит. Аха уи иҭеиҭыԥш цқьа еилкааны ирымам –
ауаа дреиԥшушәа-дреиԥшымшәа. Џьоукы-џьоукы, – Анцәа аԥсуа-ԥшра имоуп, – рҳәоит, уимоу аԥсуамаҭәалагьы деилаҳәоуп, деиқәќаца.

АНЦӘЕИ АЖӘОАНИ

Анцәа, адунеи зшаз, аҭаацәа ирхагылоу еиҳабык иаҳасабала, ихазы ажәоан ааникылеит, нхарҭас. Аԥсуаа ишырҳәо ала, ажәоан шынеибакәу алмаслыхуп, уи азоуп иҵыкка изыќоугьы.
Ажәоан иаԥызго акагьы ыќазам, иароуп зегьы раасҭа иҳараку, зегьы ирхагылоу. Насгьы иара акны иќазам, быжьбаны еихагылоуп. Анцәа хыхьза дықәтәоуп, аршь аҿы.
Иара уаоы дибарҭазам, иҭыԥ ҳаракзоуп азы.
Иашоуп, аԥсуаа дгьыли жәоани шаќа рыбжьоу рыздырзом, ирҳәаргьы рҭахзам, аха ажәоан злеибарку аихагылақәа аки-аки ирыбжьоу рдыруеит: хәышә-шықәсаныќәа, бжьоуп рҳоит.

АНЦӘА ИҬААЦӘАРА

Анцәа ибзазара ауаатәыҩса рыбзазашьа иеиҧшуп. Ажәҩан агәашә шанала ишоуп. Жәҩангәашәеимҟьара збаз ауаҩы агәашәқәа акаанза иҿы иааирхәо ҟалоит.
Аҵа (адгьыл аҵа) дахылаҧшларц азы Анцәа ишьҭанеиуа иашьа, Аҵаҳ, ддәықәиҵоит. Уи ихьз иахылҿиааит аҵыхгьы (аҵа аҳ). Адгьыл лиҭеит Анан – бзиа иибо иаҳәшьа (Анан, зегьы ран). Анан лыхьз аҟынтә ауп иара адгьыл ажәытә хьызгьы ахьынтәааиуа: «анышә».

Егьи, Анцәа иашьцәа руазәык, Агаҳ (Ҳаиҭ) – уи леишәацәгьак, ҳәатәхамҵак иоуп – амшын инапы ианиҵеит. Анцәа еиҳа зыгәра иго, дзықәгәыӷуа иашьцәа егьырҭ аҧшьҩык, жәҩангәы иааникылеит: Афы – адыди амацәыси дрынцәахәны, Аҧсҭҳа – аҧҭақәа, Аҧшаҳа–аҧша, Аергь – ар рус. Урҭ зегьы Анцәа иааиҳәо ҟарҵоит. Уи атәоуп ирҳәо Анцәа ихьзшьарақәагьы: «Изырдыдуа», «Изырмацәысуа», «Изырлашо», «Изырҧхо», даеакала иаҳҳәозар, – «Зегь зымчу», «Зегьы зку». «Анцәа» анцәа ихьызҵәҟьа акәзам.

Анцәа ихьз аауеит «ан» – ажәҩан ажәытәхьыз аҟнытә. Амацәыс зегь реиҳа ажәытәуаҩ дзыцәшәоз ҧсабаратә мчын, ус иҟоуп иахьагьы.
Аҧсуаа агәра шырго ала, амцагьы ажәҩан аҟынтә ираз акоуп. Аҧсуа изы амцажәла амамзаара, амцажәла аҵәызра аҧсра иаҩызан – уи ҽырҧхаган, хәыҟаҵаган, абҵьарын, хеиқәырхаган. Уахынла амца ахьеиқәу агыгшәыг неизом.
Амацәыс ажәҩан аҿы иҟоу мцоуп. Аха адгьыл аҿы ауаа ирымоу амца аҵкыс алеишәа цәгьоуп, икшоит.

АШАЦӘА

Анцәа аҵхыраацәа чыдақәа имоуп: ашацәа, ачаҧацәа. Хыҧхьазарала ашацәа ашықәс шаҟа мшы амоу аҟара ыҟоуп. Инеимда - ааимдо урҭ адунеи рҷаҧшьоит.
Амала, рыбжаҩык мышқәоуп, рыбжаҩык мыждақәоуп. Ашаҩымш даныҷаҧшьо аамҭазыииз дымшхоит, ашаҩымыжда иқәшәааз, – дмыждахоит.
Ачаҧацәа рфункциа аилкаара уадаҩуп.
Урҭ ауаҩы данилак ашьҭахь ддырхиоит, ддырманшәалоит, «дырчаҧоит».
Амифологиатә ҳәамҭақәа рҿы иҟоуп иара убас даеа персонажьқәакгьы: амаалыкь, аҧаимбар/аҧеҳамбар. Зны-зынла урҭ ашацәеи ачаҧацәеи иреиҧшуп, реиҩдыраара уадаҩуп, аха абжьгаҩ ироль еиҳа иазааигәоуп, ма Анцәа инапынҵақәа нарыгзоит.
Уаанза ишазгәаҳҭаз еиҧш, Ашаҩы иишаз ауаҩы иҧсҭазаара ҳәаақәиҵоит: дшынхаша-дшынҵыша, иибаша-иимбаша, иниҵша-иниимҵыша – илахь ианиҵоит.

АНЦӘАХӘЫ

Аҧсуаа ауаҩы, дарбанызаалак, иара инцәахәы димоуп рҳәоит. Анцәахәы ауаҩи анцәеи дрыбжьагылоуп, ауаҩы диҿахәҳәаҩуп, дицхраауеит, агызмалцәеи аҩысҭаацәеи рылаҧш дацәихьчоит, урҭ дырҿагылоуп.

АНЦӘА АУАҨЫ ДШИШАЗ

«Ауаҩы Анцәа дишеит, анышәаҧшь далхны», – аҳәоит амиф. Аҧхьа ахаҵа дишеит, уи Адам ихьзиҵеит, ашьҭахь – аҧҳәыс, Анам, ахаҵа иваҵыс далхны (иҟалап ари аҟырсиан мифологиа аҟынтә аҧсуа мифологиа иаланагалазар, «Анам» ада – Анан, ҳәарада, иаҧсуахьзуп).

АФЫ

Мычла анцәа иаамышьҭахь дгылоуп Афы, убри аҟынтә, уи Анцәа иааигәара дынхоит, иҵаҟа, ажәҩан афбатәи аихагылаҿы. «Афы инапы иану адунеи арыцқьароуп» – аҩысҭаацәа, агызмалцәа, агәылшьапқәа, амаҭқәа уҳәа атыша-мышақәа, аҭыҩрақәа, афасарақәа рҿы зеыҵәахны итәоу аԥсымыцқьақәа, алашарахь ианцәырҵлак, рнырҵәара. Афы ауаҩгьы диеигзазом, иакәым ҟаиҵар, иҳәатәы хеимҵар. Убри аҟнытә, ауаа афы дшырдыруа Анцәа абџьарс имоу азәы иаҳасабалоуп. Насгьы Афы, ажәлар ишырҳәо ала, хаҿырацәала деибыҭоуп. Абри азоуп «афырхаҵа» – ахаҵара аазырԥшыз ауаҩы ихьз арацәа хыԥхьазараҿы ахархәара замоу.

АЕРГЬ

Афы ивагылоу, ҩызас имоу Аергь иоуп. Ажәытә аԥсуаа ари ар руси рынцәахәы Аергь ҳәа ишьҭан. Абри атәы аҳәоит «Аергь-ашәа» – амацәыс иаркьаҭаз ашәымкьаҭ даныхны анышә данарҭо аамҭазы ахацәа ирҳәо ашәа. Аергьашәа рҳәоит ахацәа хьызрацарантә ианыхынҳәуагьы, ишәарыцаны, еиқәеидараха аҭыԥ ианазааигәахогьы. Афи Аергьи ракзаара атәы зҳәо акы акәны иҟоуп иара убас арасамахәқәа реихьшьрала амца-ԥшьа аиқәҵара. Усҟангьы аергьашәоуп ирҳәо. Амца – Анцәа иарԥьажәҩа, Афы, итәуп.

Абасала, Аергь ажәҩан аҿы дынхоит, Афы иҵаҟацәкьа, ахәбатәи аихагылаҿы, адгьыл дшалыхәдаамгьы. Егьырҭ, еиҳа мычла еиҵоу ажәҩан нцәахәқәа џаҟатәи аихагылақәа роуп иаанырқкыло.

АԤСҬҲА

Аԥсҭҳа итәуп аԥҭа, аԥҭацрыш, аԥҭаш, аԥҭеиқәа, аԥҭалас, аԥҭазлач… Урҭ згьы изеиԥшзам ауаҩы. Иҟоуп амш злагәеиҭо – усҟак хьаас имам, аха иҟоуп аҩ дыцазцалогьы – адыди амацәыси зцу. Урҭ згьы, неилых ҟамҵакәа, «аԥсҭҳәа» рыхьзуп. Аниоума-ариоума, дарбан нцәахәызаалакгьы, иус дахамҵгылар, ма иеирцәгьар, ауаа Хыхь иҟоу, Анцәаду, иҳәоит: «уҳацхраа, ҳрыцҳашьа».

АЦАҲ

Анцәеи аца анцәахәы Аҵаҳи «еизыуаам». Аҵаҳ иашьа дицәымгуп, избанзар иара иаҵкыс илшоит, адунеи згьы инапаҿы иҟоуп. Аха иара, Аҵаҳ, ихаҭагьы амч ду имоуп: инапаҵаҟа иҟоуп нарцәыҟа ицахьоу згьы, урҭ хыс ирымоу Аԥсцәаҳа раԥхьа днаргыланы. Аԥсцәаҳа «ир» иманы адгьыл даныкәло рацәоуп, уаҩы димбо, днаурха, дхынҳәны данцогьы напҭацәы дцазом, зыҿҳәара ааиз, дигоит. Аҵаҳ итәуп иара убас хыхь зызбахә ҳамаз, Анцәа ицәымгу, згьы. Аԥсуа мифологиа ишаҳәо ала, Аҩысҭаа Анцәа диаҳәшьаԥоуп. Аха, иан илыхьзузеи? Афы Аҩысҭаа адәы дықәибаар, амацәыс ижәиҵоит, – рҳәоит. Избан? Избанзар Аҩысҭаа ауаа драҕоуп – Анцәа иишаз ауаа. Анцәа ицәымгра Аҵаҳ иҟынтә иааууеит. Ус анакәха, уи Анцәа иаҳәшьаԥа иакәзам, иашьеиԥа иоуп – Аҵаҳ диҭынхоуп. Аҵаҳ иашьеиҳаб имацара иакәзам згәаҕ имоу, лгәаҕ имоуп Анангьы, Анцәа дахьеиҕьалшьо азы. Уиоуп лара дызхылаԥшуа адгьылгьы ҭаха заимҭо, зтәыҩақәа ирхарԥаны адгьыл зку ацә аҵәы аҵаҵаны изыцирҟьо. Ацә гәааны ахы аҟьоит, адгьыл арҵысыртә аҟынза.

АЕҬ

Аеҭ иакәзар, дуаҩы гьангьашуп: аргонавтцәа рԥыза, Иасон, игагьа ҟаиҵазаргьы, игәы иахәаша изыҟамҵеит; амца зыхәылҟьоз ацәқәа цаҳәаны агәылшьап ахаԥыцқәа леиҵеит, аха згьы акоуп, «Арго» былны аргонавтцәа нирҵәарц избеит Ҳаиҭ.

АМШЫН АНЦӘАХӘЫ – ҲАИҬ

Анцәа изы дразым Агаҳгьы – амшын анцәахәы. Уахьихәаԥшуа, Ҳаиҭгьы аԥсыуа хаҵак диеиԥшуп, аха лакҭацәгьак, гәымбылцьбарак иоуп, уаҩы ишимбац амч чыдагьы илоуп. Аеацьара Ҳаиҭ аеыхәа-ԥшра имоуп ма – ацә. Уи амшын ацәқәырԥақәа дыргәылҵәрааны агаҿахь данкылслогьы ыҟоуп, Аԥсны иакәло архәцәа ԥхеиҵарц азы. Ҳаиҭ дынхоит амшын аҵан, аҵәцабааш аҿы. Шықәсык ахьтә зынк уи ихәы ҟарҵароуп, аҟаҵара зыхәҭоу, мамазар ҕәҕәала иахьирхәуеит – аҕба иаҟәтәоу рыҕба зааирҟәрылоит, амшын азааигәара инхо ацәқәырԥа рыжәиҵоит. Ҳаиҭ илеишәа бааԥсуп, дхәатәхамҵоуп, иааиҭаххар Анцәеи Анани руаажәлар ааха риҭоит.

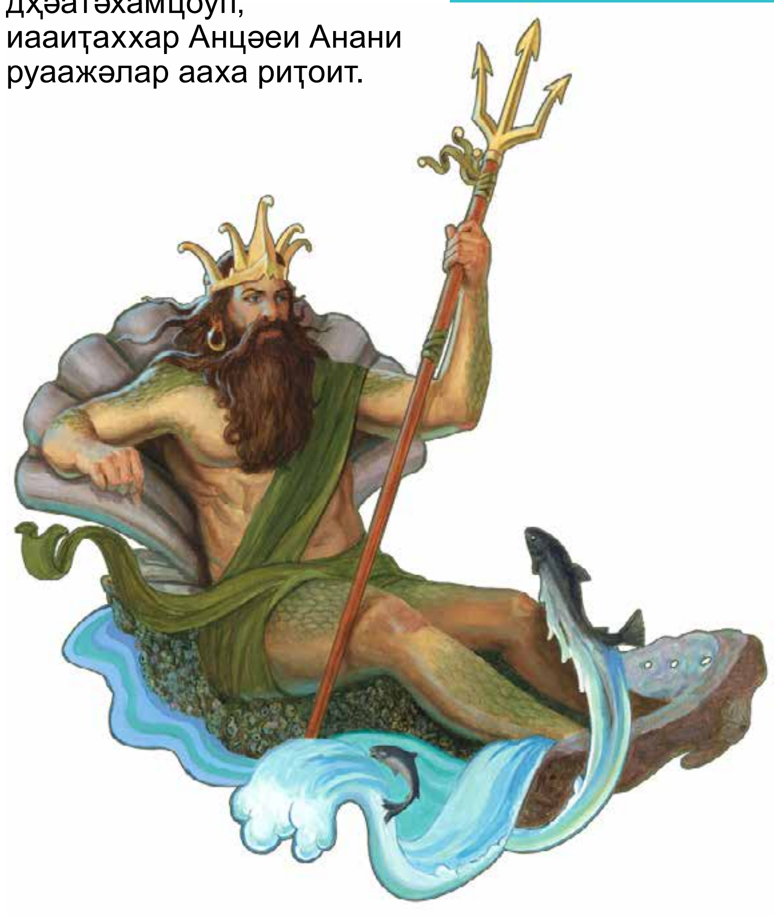

ЕҬӘАЦЬАА

Анцәа ишеит иара убас аиаҵәақәа. Зегьы ирыцкуп Еҵәаџьаа. Аԥсуаа агәра ганы излаҟоу ала, ауаѡы даниуа, ииаҵәахә кыдлоит, даныԥсуа, икыдшәоит. Убри аҟынтә, аиаҵәа жжаза хланҵы иштало збаз ауаѡы, – «сиаҵәахә кыдуп, сызҭаху-исҭаху риаҵәахә кыдуп!» – иҳәоит хынтә, ииаиқәырццакны. Ашьҭахь, Аҵаҳ Амра длыцклаԥшуа далагеит, убри аҟнытә даеа ѡ-еҵәак ажәѡан икыдиҵеит Анцәа – Шарԥыеҵәеи Хәылԥыеҵәеи, – ашамҭази ахәлара ианалагои адгьыл дырлашаларц. Шарԥыеҵәа дыԥхәызбоуп, Хәылԥыеҵәа дарԥызбоуп, хара-хара еидыеырбалоит: «еиццәырҵуам, иԥхашьоит». Пыҭрак ашьҭахь ицәырҵит аиаҵәақәа: Жәгараа, Асар рымѡа.

АЖӘЕИԤШЬАА

Анцәахәқәа рыбжьара абиԥара иаҵанакуеит Анцәеи и рыхшара: Ажәеиԥшь – ашәарахи ашәарыцареи рынцәахәы, Ашьха анцәахәы, Абна анцәахәы, Заҳкәажә – азиасқәеи аԥшаҳәақәеи рынцәахәы, Аиҭар – аѡнытә ԥстәқәа рынцәахәы, Џаџа – адгьыл ақәаарыхра анцәахәы, Ажьаҳара – ахәышҭаареи аҭааҵәеи рынцәахәы.

Ақәра ду змоу нцәахәуп Ажәеиԥшь, мамзаргьы Жәеԥшьырҟан.

Амиф аҿы ишыҟоу ала, ашәарыцареи ашәарахи рынцәахәы, Ажәеиԥшь, ажәеԥшьаа рҭааҵәара ду дырхагылоуп.

Ажәеиԥшьаа нхоит, Аергьаа реиԥш, уаѡ дахьзымнеиуа ҭыԥк аҿы, шьхак ақәҵәаны, иҟалап, Ерцахә акәзар. Ахан ирызгылоу шәарах баѡыла иҟаҵоуп. Ажәеиԥшьаа дырхылаԥшуеит зықәрахь инеихьоу, злымҳагьы цқьа иамаҳауа раб. Ажәеиԥшьаа рҭыԥхацәа аԥшзара икны иагоит, урҭ ашәарыцацәа қәыԥшцәа анхырхуа ыҟоуп. Ус, Ажәеиԥшьаа ҭааҵәала иззааигәоу Аергь иҭааҵәа роуп. Урҭ жьрацәарала еилахәуп: “ажәеиԥшьаа рыԥха – аергьаа рҭаца, аергьаа рҭыԥха – ажәеиԥшьаа рҭаца” рҳәоит. Ашәарыцаѡ шәарыцараҳәа ишьапы анеихига инаркны, ажәеиԥшьаа ихылаԥшуеит, урҭ рҳәатәаҿы дыҟоуп, дахыԥар ҟалазом: ажәеиԥшьаа ашәарыцаѡ ирҭо дара рхаҭақәа ирфахьоу, аха зыԥсы ҭарҵахьоу ашәарах ауп. Убри аҟнытә, ашәарыцаѡ урҭ ргәы ҟаиҵоит, иргәыбзыҕуеит, ашьҭәа рызшьны.

Ажәеиԥшьаа рхала иҟазам, урҭ Ашьха анцәахәы изааигәоуп, изааигәоуп Абнанцәахәгьы, нхарҭалагьы. Ажәеԥшьаа ашәарыцареи ашәарахи ирхылаԥшуеит, аха изхылаԥшуа ашәарах абна илоуп, ашьха иқәуп, уа иҳәуеит, уа иҿиоит. Ажәеиԥшь еиԥш урҭгьы Анцәа ишеит, Анцәа итәуп, насгьы адгьыл иахылаԥшуа Анан илыцхраауеит.

Ашьха анцәахәы нцәахәыџьбароуп. Шьхатәылан иҟоу, дарбанзаалакгьы, ишабалак дныҟәар, ианаижьуам. Ара, шьхатәылан, ауаѡы илахь еиқәиҵар ҟалом, иҟалом аеазәгьы ицәгәышра, аҕьра, ацәҳара, ажәа баапс аҳәара. Уимоу, ашьха иҟоу ауаѡы, аҭыԥ даныцыҵнахыс, деиқәԥах деилаҳәазароуп, ицәа хтны ажәѡан иамбароуп, икаба хыхьтәи аҳәынҵәрақәаҵәҟьагьы еибаркызароуп, азы дҭалар ҟалом, џьара зык иқәиҭәаргьы, заа дызцагылаша акы ҟаиҵароуп ма аупа дыцагылароуп. Ажәак ала, дыхтны ажәѡан дамбароуп. Иҟалом иара убас шьхатәылан арыжәтә џьбара ажәра.

Иҟоуп, ашәарыцацәа анылбаауа, ҳазырк ма хызаҵәык анынрыжьуа, ҳамҭак аҳасаб ала, абринахысгьы Ашьха анцәахәы дырхылаԥшырц азы, илаԥш-хаа рыгимырхарц азы.

АБНА АНЦӘАХӘЫ

Дыҕәҕәоуп – Абна анцәахәгьы. Уи бнас иҟоу зегьы дырхылаԥшуеит, агатәыла инаркны шьхатәыланза. Абна илоу, дызусҭзаалакгьы, идырны днанага, машәырны днанага, – Абна анцәахәы диҳәароуп деибганы дылигарц азы. Абна дылахаҵәҟьар, аҿаҭахьа иқәиҵароуп, амала иҿаҳәатәгьы наигзароуп.

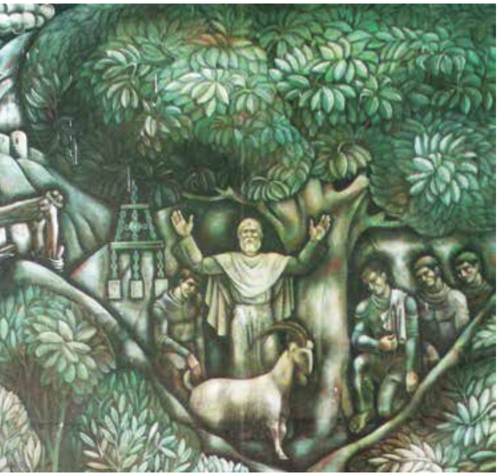

Аҿатахьа икәицароуп акәымзар, хаҕеимшхара, Абнауаҩы диҿахар ауеит. Абнауаҩы амч баапс имоуп. Абнауаҩы дамоуп, еихаракгьы, бнаршәырала итәу аиҩхаа. Бнауаҩык дызмам бна ыҟазам, аха, Абна анцәахәы игәапхар, абна илахаз дылигоит. Дызлоу абна зеипшрои ауаа шицәымгуи рыла, абнауаҩы Ацах «иуааҗәлар» дреиуоуп, иара дитәуп, иара ихәатәаҿы дыҟоуп. Ацах, ишаадырыа еипш, Анцәа диаҕоуп.

АЗИАСҚƏА РЫНЦƏАХƏЫ ЗАХҚƏАЖƏ

Азиаскәа рынцәахәы, Захкәажә, лыпшәма Хаит диеипшым, еиха дтынчуп, аха улывалар луам. Ирацәам, уамак ыҟам уи лыхьзала ауаа иҟарцо ахамтақәагьы: акәты, акәтаҕь, – ухәа, «асса-мыссақәа». Насгьы уи ахамтақәа инеипынкыланы «лытара» атахзам. Урт анатаху атаца ҿыц рапхьаза азаагара данырго ауп.

АИТАР

Аҩнытә пстәқәа рынцәахәы, Аитар, «аду» хәа ишьтоуп, еихарак зқьы аазаны шәкы абна илазтәоз ахьынхоз аҿаҩа қытақәа рҿы. Аитар – бжьынцәахәык рынцәахәы хәа ишьтоуп, избанзар, бжьҩык ахшара имоуп: Жәабран – ашьамаҟа рынцәахәы, Џьабран – апсаса рынцәахәы, Хәарах – ахәақәа рынцәахәы, Алышькьынтыр – алақәа рынцәахәы, Цабах/цабахь – ацыгәқәа рынцәахәы, Ҿышьашьана – аеқәа рынцәахәы, Анана-Гәында – ашьхыци, ашьхымзеи, ашьхышәареи рынцәахәы. Ажәытәуаа сабшала Аитар ихьзала аныхәара мҩапырго апхын, арахә ашьха ианхарцалалакь, ахшхырҵәы меигзарах ианроуаз аамтазы.

ЦАЦА

Аитар, аҩнытә пстәқәа ирынцәахәу азәы иахасабала данцәырҵуаз аамтазы дцәырҵит адгьыл ақәаарыхра иахылапшуа Цацагьы. Уахьыналыхәапшуа, ари апхәыс уаҩ длеилахартә дыҟам, пхәысцас деихышәашәо акәымкәа, деилагәагәаза, лмахәҿақәа тышәпаа-тышәпааза, деихасыҟәза деибытоуп, ллеишәагьы баапсуп, иҟалцо-илуа аилкаара уадаҩуп. Дааишьклахауа уи амхыртақәа дыртоуп. Амхы зтәу апшәма лгәаҿы даанааи, «раки гыдыки, раки гыдыки – хәмацәк», дмааир, – «нацәкьыс, нацәкьыс!» – хәаны дцоит, хынтә инеикәырццакны. Иҟоуп Цаца ажәлар зыхәаз аус Апстха иҟынза ианналымго, усҟан ацуныхәара ҟарҵоит, Хыхь иҟоу ихәхәоит: «Уа Анцәаду – зхьышьаргәыца хакәыхшоу, ухацхраа, хрыцхашьа!».
Цаца лыпхацәа: Анапа-нага – апши, акьари, аши, ахәызи, ачарыци рынцәахәы; Сау-нау – алуи, алагареи, ашылеи рынцәахәы; Кәыкәын – акәни аныцәи рынцәахәы; Ерыш – аласеи, арышхареи, ахахареи апареи, азахреи рынцәахәы; Нар – азахәаазареи ашәыри рынцәахәы. Нар азахәаазареи ашәыраазареи дрынцәахәуп хәа уаҩы игәы изаанаго, зегьы рапхьаза иргыланы, ажьтааҩ иархәо апсшәазоуп: «Нар улбаахит!». Ажьахара ауа-атахы ахьынзаназаазо дырхылапшуеит. Аҩнду ахәыштаарафоуп иара анцәахәы ихьз захьзу аныхәара ахьыҟарҵогьы: «Ажьахара».

ЦƏАБЛАҞЫ

Ацәеи апхызи ирхылапшуа Цәаблаҟы лоуп. Цәаблаҟы егьырт азәгьы диҩызазам, еиха ауаа дырзааигәоуп, еиха ауаа ргәы лымоуп. Цәаблаҟы зцәарта илаиаз, ацәарахь зхы зырхаз иахь даауеит. Лгәалаҟазаара бзиазар, уи дипырхагахом, цәамтхаа бзиа илтоит, пхыз бзиа илырбоит, лгәы алаҟамзар, – атх ипларҿуеит, ма апхыз баапс излырхиоит. Аус злоу дызхалаз ауаҩы изы дшыҟоу ауп.

АТЫҨ

Атах итаацәара иатәуп Атыҩ – амреи амзеи зырлашьцало амишәан/амишәақә ауп. «Атыҩ мишәануп», агәылшьап, ма аты еипшуп, Амреи Амзеи иреиҩазоит, ауаа лашарада, пхаррада иннажьразы. Амра, ма Амза иаалырҟьаны алашара ианаҟәыц, Атыҩи иареи еиқәпоит ауп. Усҟан иҟалаз збаз зегьы зыпшра ҟамцакәа агәгәахәа ахысра таргоит, рабцьаркәа уахь ирханы. Шәхык рахьтә хык неиуеит, – рхәоит. Рабцьаркәа амрахь ма амзахь идырхоит Атыҩ иакыз азгәатаны, избанзар иара амишәақә ауп арахь зызкәа аархоу, уиоуп изылашьцогьы. Мифкәак ишырхәо ала, амза ала иачапшьоит, ицәазар, ахысыбжь иарҿыхоит. Ала шыцәоу анабалакьоуп Атыҩгьы Амра ма Амза ианагәыдло, иафарц азы.

ЗАҲКӘАЖӘИ ЗЫЗЛАНИ

Заҳкәажәи Зызлани азә роуп. Уи зыхҟьо рыхьзқәа ахьеихаршалоу ауп. Ииашоуп, Заҳкәажәгьы Зызлангьы ҭыԥс ирымоу, изхылаԥшуа обиектк ауп, аха ихаз-хазуп. Заҳкәажә дызмоу зыжьуп, зыжь дууп. Азыжь дуқәа Аԥсны уаҩы иахьиԥыло, еиҳарак, акаршәра дгьылқәа рҿоуп, азиасқәа рҵыхәаақәа рҿы. Зызлан акәарачҷоуп дызмоу, уи дамоуп иара убас азыхь, аҵеиҵь. Урҭ шаҟаҩы ыҟоу азәгьы издырзом. Зызланраа Ҳаиҭи Заҳкәажәи ирҭыԥҳацәоуп. Зызланраа ишырҭаху иҟоуп, рых иааҭашәаз ҟарҵоит. Рыԥшзара рхы иархәаны, иргәаԥхаз ахаҵа рнапаҿы даргоит, маԥ, зҳәаз иақәԥоит. Зызлан лкажьра цәгьоуп – лшьацәкьарақәа лышьҭахьҟа ихоуп, лышьхәа – лаԥхьаҟа. Аха имачҩым уи илиааихьоу ахацәа, лыхцәы шьыҵәрак аалхны ахыбра иалаҵаны изҵәаххьоу, маҵуҩԥҳәысс дҟазцахьоу. Зызлан лыхцә шьыҵәра лымамкәа, ҵьаргьы дызцазом.

АЦӘАҞӘА

Анцәахәқәа рабиԥара ҿа дрылахәуп Ацәаҟәагьы. Ацәаҟәа илеишәа бааԥсуп, дыҵьбароуп: аԥҭақәа дрыланхоит. Хыхьынтә дылбааԥшны зегьы ибоит иара иҿаԥхьа ахара змоу, дарбанзаалакь, ҕәҕәала дахьирхәуеит – азәы дирчмазаҩуеит, аеазәы иԥсҭазаара далихуеит. Ацәаҟәа диԥырхагамхарц азы, цәаҟәала ажәҩан аныԥшзаха инаркны, аԥсуа иҿи инаԥи рызәзәаара даҿызар, даҟәыҵуеит, азы ааигәара днеизом, уи ацәаҟәа инацәкьыс ақәирхҳом, ихаԥыцқәа хырҵьаҵьаны иаирбом. Абас илеишәа шыцәгьоугьы, Ацәаҟәа дызҿу аус, ус бзиоуп – азиасқәа ихы рзаакыланы азы ижәуеит, нас уи ганы аԥҭақәа злаирчуеит. Аԥҭақәа, еиҳа ауаа ианырҭаху аамҭазы, ақәа ларышьҭуеит, адгьыл дырԥсаҳәоит. Ацәаҟәа хьаҳәа-ԥаҳәарада иус дахагылоуп, иаб иҳәатәы дахыԥом, иаб Аԥсҭҳа иоуп – аԥсҭҳәақәа рынцәахәы. Ажәытә аԥсуаа егьырҭ анцәахәқәа ишрымҵаныҳәоз еиԥш, Ацәаҟәагьы имҵаныҳәон фатәыла-жәтәыла.

НЫМИРАҲ АНЫМИРАҲ

Анцәахәқәа ҿарацәа рыҩнуҵҟа иҟоуп Нымираҳ/Анымираҳ – абзиабареи аҭаацәалалареи рынцәахәы. «Нымираҳ Амреи Амзеи дырԥоуп». Нымираҳ дразуп, дынцәахәы ҳалалуп – аумак иҭахзам. Ашықәс ҿыц ауха аҳәсахәычҷқәа дырҭаауеит, аха урҭ кәакәар ҵаақәак ржәуазаргьы, дара рхазоуп. Акәакәар ҵаа ыфаны ишьҭалаз аԥҳәызба ауха азба дамкыр ауам, ԥхызла уи азы лызҭо ахаҵа лара дылтәхоит.

АНАН

Адгьыл анцәахәԥҳәыс Анан – уи адгьыл иқәу зегьы дрануп, зегьы дырзеиԥшуп, лыхьзгьы уиоуп иаҳәо.

АԤСУА МИФТӘ ХАҾСАХЬАҚӘА

ҲАИҬ – аԥсуаа рмифологиаҿы амшын анцәахә иоуп. Аԥсыӡкцәеи амшынуааи дырхылаԥшуеит. Уи Амшын Еиқәаҿы дынхон, амшын аҳра дуӡӡа зегьы инапаҵаҟа иҟан. Иҳәатәы хазымҵаз ауаа ахьирхәырц азы амшын ҕәҕәала иеисырц азиҳәоит. Уи адагьы ҲАИҬ амрагылареи амраҭашәареи дрынцәахәын.

АԤСЦӘАҲА – аԥсра данцәахәуп. Ауаатәыҩсеи аԥстәқәеи зыԥсуа АԤСЦӘАҲА игар иҭахын азоуп ҳәа ирыԥхьаӡон. Иара уаҩы дибаӡом, аха аҭаҳмадацәеи ачымазцәеи рханы днеины дтәоит. Афольклор аҿы лассы-ласс маанала иаиуеит.

АҴАНГӘАРАҚӘА – хаҳәла мацарала иеиқәҵоу хаҳә гәарақәоуп. Арҭ ахаҳә гәарақәа аҵанаа иртәуп ҳәа ирыԥхьаӡоит. Аҵануаа ашьхақәа рыҟны инхон, аха урҭ аныҟаз уаҩы издырӡом. Аԥсуаа ари адунеи аҿы раԥхьа уаажәлас аҵануаа роуп иқәнагалаз рҳәоит.

АҴАНАА – уаа ссақәоуп. Урҭ ажәытәӡа Аԥсны ашьхарақәа рҿы инхон. Рыжәҩахыр еиҵыхны, ргәышԥқәа ҟьаҟьаны, амч дуӡӡа рылан. Аԥсаса (аҵьмеи ауасеи) рацәаны ианҵаны ирыман. Дара аҵангәарақәа нхарҭас ирыман. Ажьақәа ирықәтәаны иныҟәон.

Аҽацәқәа ирыҵаланы маӡала ахш рымырхуан. Аҵануаа ԥагьақәан, Анцәагьы датәарбомызт азы дрызгәааан абамба сы рзылаишьҭит. Уи кәицк нырзалаиршәын иныҟәыблаа игеит.

АРУПАП – Аԥсуа мифологиаҿы дыџьнышуп, аҩсҭаа мусхә лхы иалырхәоит. Ҭыԥҳа ссирны лҽеиҭалкуеит илԥылаз дхылхырц азы. Лыхцәы ҟамызуа илыҟәуп, лара дҿаасҭоуп. АРУПАП анашана ҟамчы лымоуп, ауааи аԥстәқәеи ҳашҳатәаралтәуеит. Лгәыԥҳәыхш агьама збаз ԥас дҟалҵоит. Уи адауи агәылшьапи дшыриааиша иҵалхәоит.

АДАУЫ – аԥсуа мифологиаҿы ауаа зфоз доумышьханын. Уи даара ауаа ицәшәон. Иара данцәырҵуаз идыдуан, имацәысуан, аԥшатлакә шьҭыҵуан. АДАУЫ 12-хы рҟынӡа ихагылазар алшоит. Мифқәак рҿы уи блазаҵәык ауп имоу, иара аҵануаа адгьыл ианыҟәӡаа ашьҭахь дцәырҵит рҳәоит. АДАУЫ амцеи аӡи дырхылаԥшуеит.

АГӘЫЛШЬАП – мамыршәагоуп. Аӡқәа зегьы анапаҿы иҟоуп. Ауаа аӡы рграц анырҭаххоз, ҭыԥҳа ԥшӡак даҿарҵар акәын. Иара лассы-ласс аҭыԥҳацәа ссирқәа мҵанарсуан. Ари АГӘЫЛШЬАП иаиааиз Нарҭ Сасрыҟәа иоуп. Уи ахы хисацыԥхьаӡа даҽакы ахагылон. Нас ауп Сасрыҟәа ианеиликаа ахы ахьхисаз ахәа шақәыԥсатәыз. Абас Сасрыҟәа АГӘЫЛШЬАП даиааит, аҭыԥҳацәагьы еиқәирхеит.

ГЫЗМАЛ – аԥсуа мифологиаҿы ГЫЗМАЛ абга дақәтәоуп, дыӷәӷәоуп. Ирҳәоит қыҭацыԥхьаӡа ГЫЗМАЛ дыҟоуп ҳәа. Уи ма дхаҵоуп ма дыԥҳәысуп. Иара нашанала аԥстәқәа рсахьа аааихәоит. Иара убас ацгәы, абга, арбаӷь дрықәтәаны уахынла ақыҭа дрылоуп аԥхасҭа рыҭо ауааи аԥстәқәеи.

ЗЫЗЛАН – аԥсуаа рҿы “ЗАҲКӘАЖӘ” ҳәа илышьҭоуп. Лара лцәеижь ҟәашкакараӡа, амсыр қьаадыш иаҩызоуп, ихьыԥшшәылоу лыхцәы ҟамызуа илыҟәуп, зылақәа бырлашҵас иҭыԥхаауа, даара иԥшӡоу злеишәа цәгьоу ԥҳәысуп. ЗЫЗЛАН –аӡиасқәеи аӡиақәеи дырҭоуп. Уи зхала иҟоу ахацәеи лареи еисуеит. Данырииааи, урҭ маҵуҩцәас илгоит. Илеихсырц иалагаз иабџьар ҭкьаӡомызт. Лыхцә шьыҵәрак хҵәаны иззыҵәахыз иганы алаӷәараҿы иқәиҵон. Усҟан иара имаҵуҩыс дҟаиҵон лыхцәы лыԥшаанӡа, аха уи анылбагьы дицәыбналон.

АЕРГЬ – адоуҳа иман, инацәкьыс амреиԥш икаҷҷон. Иара ашәарыцареи, ашәарахи, аибашьреи нцәахәыс дрымоуп.

АНАНА - ГӘЫНДА – адгьылчашәреи, ашәарыцареи, ашьхааӡареи, ахшараиуреи дрынцәахәуп. Ашьха рацәаны иахьыкоу аҭыԥқәа рҿы нхарҭас илымоуп. Ус еиԥш иказ ҭыԥуп ҳәа иршьоит, аӡиас Гәмысҭа аҩхааҿы ацакьа ду Нантәара ҳәа изышьҭоу. Уи ацакьа ахалара ҵасӡамызт, иԥшьоуп ҳәа ирыԥхьаӡон.

ЦӘЫБЛАҞ (НАПКЫЛҴӘА) – дыԥхәысуп. Лхаҿсахьа уаҩы имбаӡац, ирыздырӡом. Ларҕьа напы кылҵәоуп. Уахынла ауаа лнапсыргәыҵа рҿагәаны илхәаҽеырц далагоит, рцәеижь лырдысуеит азы рыбжьы рызҭкааӡом, изыҳәҳәаӡом. Напкылҵәеи Цәыблаҟи еизааигәоуп, урҭ аӡә роуп ҳәагьы рҳәоит. Дара ауаҩы ицәа иахылаԥшуа нцәахәқәоуп.

ХАНИА ШКӘАКӘЕИ АХЬЫ ЗОСҲАНИ – ахәыҷ чымазарақәа зегьы: абҷы, аҵәыркычы, аимҳәаршәаа, ахәдарчы иара убас аршышрагьы нцәахәыс ирымоуп. Урҭ зҭааура ирыцхраауеит, рчымазара иалдыргоит. Ауаа урҭ рымаҵ руроуп, избанзар сасцәа дуқәаны ирҭааит

ҳәа ирыԥхьаӡоит. Убри акнытә шәаҳәарыла, кәашарыла имҩаԥыргоит.

АҚАЧАА – мифтә хаҿуп, ҩысҭаа мысхәуп. Еиҳараӡак иаҩысҭаа мысхәу амифтә персонажқәа (аҩысҭаа, агызмал, аҵьныш, арупап) анеиқәырыԥхьаӡо иаргьы избахә рҳәоит цәгьаршҩык иаҳасабала.

АШЬАҲИҬ – иԥшьоу, ицқьоу, иԥсхьоу уаҩуп ҳәа дыԥхьаӡоуп. Ашьаҳиҭ уахынла адамра дҭыҵны адунеи ақәлара илшоит, аус бзиақәа, аус цьиақәа рынагӡара дазкуп.

АЖЬАҲАРА – аҩны иахылаԥшхәу нцәахәуп ҳәа иԥхьаӡуп. Уи анцәахәы иҳәоит аҭаца ҿыц данааргалаки ахәыҷ данилаки. Ажьаҳара аҩны амчра итәуп. Уи ахәышҭаара, аҩнымаҭәа, уааԥсыла аизҳазыҕьара зегьы дырхылаԥшуеит. Уи изкны аныҳәара мҩаԥыргоит ахаша ма ахәаша. Иҟоуп, Ажьаҳара дыԥхәысуп, дыԥҳәыс ԥааимбаруп ҳәа зыԥхьаӡогьы.

АԤҲӘЫЗБА ССИРҚӘА Ирҳәоит, ажәытәан ассирқәа ҳәа ҳәсақәак ыкан ҳәа. Аҵангәара иҭан иара. Ахацәа урҭ рахь анеира азин рымаӡамызт.

АГЫЗМАЛ – цәгьамзар бзиа змыӡбо, иказымҵо иоуп. Ианааигәаԥхо, изакәызаалак ԥстәык (еиҳараӡак ацгәы) иҽеиԥшытәны иҽыкаиҵоит. Дхаҵазаргьы қалоит, дыԥҳәысзаргьы қалоит. Зныхгьы ацгәы, ма абга, ма ақәыцьма, ма арбаҕь дақәтәаны уахынла алашьцара иҽалакны дныкәоит, ауааи арахәи ацәгьара рзиуеит, рхы ҭикьоит, иеилаигоит, аиакәым дирҳәоит, аиакәым диркаҵоит.

АХӘАРҬЛАҔЬ (АҞӘЫРҬЛАҔЬ) ҳәа амифтә ҭакәажәгьы илзырҳәалоит. Бжеиҳан уи дыԥҳәысуп, аха ахәыртлаҕь ҳәа акыр зықәра зфахьоу, ицлаҳәысҭахьоу ахаҵа ианизырҳәогьы ыкоуп.

АЦЬНЫШ – аҩысҭаа, агызмал, ақачаа рдунеи датәуп. Егьырҭ ара зыӡбахә ҳҳәаз аҩысҭаа хкқәа расҭа дыцьбароуп. Аҵьныш урҭ дреиҳабны, ацәгьаурақәа шыкарцаша адҵақәа риҭоит.

ГӘЫШЬА захьӡу аҩыстаақәа реиҳабы иоуп. “Гәышьа” уҳәацыԥхьаӡа, дԥырны дааины ужәҩа дныкәтәоит, “Иуҭахузеи, узсыԥхьазеи?” – ҳәа дуазҵаауеит. Аҩыстаа дызхьыԥшу ауаҩы хир дақәшәом.

ЦАЦА – ауҭраҭыхи, амхи, аарыхреи дрынцәахәуп, дыԥҳәысуп. Ҿаҩраҭагалан амхқәа анҭаргалак, ашәыр анҿырхлак, зегьы рыхкқәа ирылхны афатә дырхиоит аҳәсақәа. Аҭаацәа реиҳабы ихылԥа ааихыхны аҽаҩра бзиа ахьроуз Цаца илцьишьон, дылхаҭабуан. Ус акәымкәа, аҽаҩра маҷызҭгьы, Цаца длыҳәон иааиуа ашықәсазы аҽаҩра бараҟьаҭылтәырц.

АНАԤРА – даара злеишәа цәгьоу нцәахәуп. Ауаҩы амгәахьаа даргәамҵуа даналагалак, анаԥра изкны аныҳәара мҩаԥыргон, аҿаҭахьа рықәырҵон.

АХЬЫ ЗОСҲАНИ ХАНИА шкәакәеи – арҭ анцәахәқәа еснагь иеицу хаҵеи ԥхәыси роуп. Ацәарԥшӡа захьӡу, иаршышуаз ауаҩы дычмазаҩхеит рҳәар калаӡомызт, анцәақәа Ахьы Зосҳани Ханиа шкәакәеи “иҭааит”, ихылаԥшуеит, урҭ изылыԥхар дыбзианы далҵуеит, изыцәгьахар, дахәнатәуеит ҳәа иԥхьаӡан. Арҭ анцәахәқәа рыхьӡала хәыц еиқәаҵәа зламыз ауаса шкәакәа кәырбанс икаҵаны иршьуан. Ауаа адгаланы, ишьамхнышгыланы ирыҳәон ирзылԥхарц, нас ашәа ҳәо ақыҭа иалсуан. Убри алагьы Ахьы Зосҳани Ханиа шкәакәеи наскьаргон. “Анцәа дызҭоу ибаргәызеи” ҳәа ашәа рҳәон.

АМИФТӘ ҬЫԤҚӘА

ЦЬАНАҬ зегьы рыла кашырроуп икоу. Ауаҩы иԥсы анҭоу аус бзиақәа мҩаԥигозар, дҟьиазар, цәгьарак, гәнаҳарак каимҵазар, цьанаҭ днанагоит ҳәа иԥхьаӡан.

ЏЬАҲАНЫМ. Џьанаҭ иҟоу кашырразар, џьаҳаным - гәаҟырҭа ҭыҧуп. Амифқәа иларҳәо ала, агәнаҳарақәа ҟазҵо зегьы џьаҳаным инанагоит. Џьаҳаным зегьы рыла уаҕеимшхароуп иҟоу. Аарцә агәнаҳақәа ҟазҵаз изы амца рхианы, уа иахьыҟоу амца дахьаладырҧало ҭыҧуп.
НАРЦӘЫ – мифтә дунеиуп. Ажәҩан тәарҭас, гыларҭас измоу анцәа дуқәа, анцәа ҳараққәа роуп ҳәа ихәыцуан. Ауаҩгьы зны-зынла уахь дхалалоит ҳәа зҳәақәогьы ыҟоуп, аха уи уа ҭыҧс иалхны имам, адгьыл ахь дылбааауеит. Адгьыл аҵа быжь-хәҭакны иҟоуп, амардуан еиҧш: быжь – рак –быжьҵәык – аҵәы). Рак ҳәа изышьҭоу аура шәагоуп – амышьхәылҵи аҭаҷкәыми рыбжьара иҟоу. Аҵәгьы аура шәагоуп.
Иҟоуп ауаҩы даныҧслак иҧсы ихыҵны ажәҩан ахь ицоит ҳәа амифтә гәаанагарагьы. Ауаҩы ҩ-дунеик изшоуп. Руак – иҧсы анҭоу дызқәу ауп, егьи – данҧслак иҧсы ахьнанаго ауп. Ауаҩы иҧсы анҭоу дызқәу адунеи уаароуп, аамҭалатәуп. Даныҧслак, иҧсы ахьнанаго нарцәы ауп. Нарцәы иҟоу аҧсцәа рдунеии арахь, абзацәа рдунеии рыбжьара аӡиас ыҟоуп ҳәа иҧхьаӡоуп. Ауаҩы даныҧслак убри ацҳа-ҵәры иқәсроуп ауаҩы иҧсы.
АФЫ Анцәа ду, Ҳазшаз, Зегь Зымчуҳәа иҧхьаӡоу иаамышьҭахь даара иҕәҕәақәоу, акыргьы зылшо анцәахәқәа дреиуоуп Адыд-мацәыс анцәахәы

АФЫ. Анцәа иеиҧш АФЫ иҭыҧ ахьыҟоу ажәҩан аҿоуп. Анцәа игәаҧхарала, ажәҩан ахьынтә афцырҟьақәа рыжәиҵоит ацәгьа-мыцгьа ҟазҵо, цәгьамзар бзиа иашьҭам аҩысҭаацәа, агызмалқәа, аџьнышқәа, ақаҷаақәа, ицәыршәагоу ауаа рзы ишәарҭоу амифтә ҧстәқәа, агәылшьапқәа. АФЫ икульт амца анцәатәра иадҳәалоуп. Иара адыди амацәыси рыдагьы ақәагьы нцәахәыс даман ҳәа иҧхьаӡан. Аарҩара аныҟалалак ацуҭа еизаны АФЫ иҳәон ақәа рзаирурц. Афы ахьацаҵла иасӡом ҳәа ирыҧхьаӡон, избан акәзар Анцәа Иан д-Хьациаҧҳауп ҳәа иҧхьаӡан, анцәеи ахьацеи аиуара рыбжьоуп ҳәа агәра ргон. Ари аҵла жәла афы замысуазгьы иҧшьоуп ҳәа иҧхьаӡан азоуп.

АХАРАҬ. Ауаҩы даныҧслак дзықәшәараны дахьыҟоу иҟоу, днанагараны иҟоу амифтә ҭыҧ Ахраҭ ҳәа иашьҭоуп. Аҧсы иахраҭ цәгьахар ма ибзиахар ауеит.

АҦСЫ. Ауаҩы иҧсы анихыҵлак, ма ажәҩан ахь ицоит иҧырны, ма нарцәы (џьаҳаным ма џьанаҭ) ицоит. Зыҧсҭазаара иалҵыз, анцәа игәаҧхаз, бзиа иибаз аҧсы ажәҩан ахь ихалоит: ажәҩан аҟнытә адаҷ еиҿаҧса леиуеит, амаалықьцәа уи адаҷ еиҿаҧсала аҧсы ажәҩан ахь ихаргалоит. Иҟоуп агәаанагара аҧсы какан рыцк иаҟароуп ҳәа. Ауаҩы даныҧсуа ихыҵуа аҧсы еишьылуп рҳәоит.

АЏЬАЛ. Дарбанзаалак ауаҩы аџьал имоуп. Дасу дыҧсраны даныҟоу, дшыҧсыша аџьал ҳәа иашьҭоуп. Ауаҩы иага ҟаиҵаргьы иаџьал хырҧашьа изаҭом ҳәа иҧхьаӡоит.

АКААМЕҬ – араҧ бызшәахьтә аҧсуа бызшәа иаланагалаз ажәоуп – “киаимаҭ”. Адунеи еилыбгоит, иқәӡаауеит ҳәа аанагоит.

Амариицәа рмифологиаҿы нарцәытәи адунеигьы уи иахылаԥшхәугьы “киамаҭ” ҳәа ирышьҭоуп. Уака агәнаҳа ҟазҵахьоу ҵа змам атыша лашьца (киамаҭ) дҭаҳауеит, џьаҳаным днанагоит. Гәнаҳара змам ауаҩы бзиа адунеи лашаҿы (џьанаҭ) днанагоит.

ЖӘҨАНГӘАШӘԤХЬАРА. Аԥсуаа агәра ганы икан уахынла зны-зынла ажәҩан агәашәқәа еимҟьаны иаатуеит ҳәа. Ус аныҟалоз зегьы ирбом. Уи абара зылшо насыԥ змоу ауаҩы иоуп. Амацәыс еиԥш, жәҩангәашәԥхьарагьы иаарласны иҟалоит, иаразнакгьы инымҩасуеит. Жәҩангәашәԥхьара лассы-ласс иҟалаӡом. Уи збаз ауаҩы деиҿамскәа ԥшьажәак иҳәароуп: “Лари уари, хази цьхәари” (“алақәа, ауаа, ахаз, аҵьхәар”).

Уи иаанаго, уи збаз ауаҩы иихәо ҟалоит ҳәа акәын. Алақәагьы ауаагьы насыԥла инхалааит, иеигымхааит, ахазгьы аҵьхәаргьы рыгымхааит ҳәа акәын иаанагоз.

АЛАХЬЫНҴА. дасу ауаҩы дзықәшәараны икоу илахь иануп. Ауаҩы имацара иакәым, жәларык, жәлантәык шеибгоугьы алахьынҵа рымоуп ҳәа иԥхьаӡоуп.

АМААЛЫҚЬЦӘА. Анцәа имаҵуцәаны, уи иҳәатәы иацныкәо роуп. Урҭ цқьақәоуп, бзиарамзар, цәгьара иалакаӡам. Амаалықьцәа амҵәыжәҩақәа рымоуп, иԥыруеит, ажәҩан иалоуп, изакәызаалак, харак, вбак змам џьоук роуп. Егьырҭ анцәахәқәа иреиԥш, амаалықьцәагьы уаҩы ибо икам. Амцеи аԥшеи, алашареи реиԥш иласу АМААЛЫҚЬЦӘА адунеи ацқьароуп изышьҭоу. Дара ирзымариоуп аԥырра, аԥша иахылаԥшуп, аԥша рнапаҿы икоуп. Иара убас урҭ алашара иамаалықьцәоуп, рышәҵатәгьы алашароуп излыху, алашареиԥш иласуп, иблахкыгоуп.

АДУНЕИ ЖӘЛАР РМИФҚӘА АХӘЫӬҚӘА РЗЫ

Атекст автор Сильви Босе
Аиҭагаҩцәа: Сақаниаԥҳа Гунда; Аршԥҳа Тамила
Атекст аредактор: Аршԥҳа Тамила
Акорректор: Џьынџьалԥҳа Саида
Акомпиутерлеи сахьалеи аиқәыршәаҩы, адизаинер: Ҵәыџьԥҳа Маиана

Отпечатано в типографии ИП Давыдов В.Н.
350072, г. Краснодар, ул. 1-я Заречная, 17

Подписано в печать ____.2014 г.
Формат _______. Гарнитура Arial Abkh.
Печать офсетная. Бумага офсетная.
Объем 10,7 усл. печ. л. Тираж ____ экз.
Заказ № ____.